

Demos|10
Fulls de recerca i de divulgació

Vicenta Tasa Fuster
Anselm Bodoque

Poder i llengua

Les llengües de l'ensenyament
al País Valencià

Pròleg de Vicent Flor

fundació ▶ nexa

Amb la col·laboració de:

TLB

TIRANT LO BLANC

GENERALITAT
VALENCIANA

CONSELLERIA D'EDUCACIÓ,
INVESTIGACIÓ, CULTURA I ESPORT

Aquest treball s'ha fet dins del projecte d'investigació
CSO2013-43054-R, finançat pel Ministeri d'Economia
i Competitivitat del Govern d'Espanya, sobre
Estructura social, enquestes i eleccions.

Col·lecció Demos, núm. 10

Primera edició: novembre del 2016

© del text: Vicenta Tasa Fuster i Anselm Bodoque

© del pròleg: Vicent Flor

© d'aquesta edició: Fundació Nexè (www.fundacionexe.org)

Producció: Jaume Ortola
www.riuraueeditors.cat
Carrer de l'Agregació, núm. 1, 2n 1a
08041 Barcelona

ISBN: 978-84-943249-8-7

Dipòsit legal: B 21805-2016

Impressió: Printcolor

Continguts

Pròleg, per Vicent Flor	5
Introducció: l'ombra de Babel	17
1. El poder i les llengües	20
2. El doble conflicte lingüístic i polític valencià	31
3. La política lingüística educativa valenciana dins del context espanyol	45
4. El model valencià de política lingüística	58
5. La política lingüística educativa valenciana fins al 2007	80
6. Cap al plurilingüisme: la política lingüística educativa del 2007 al 2012	93
7. El plurilingüisme educatiu del 2012: l'anglès contra el valencià	103
8. ¿Han tingut èxit les polítiques lingüístiques valencianes?	122
Conclusions: per un plurilingüisme que no minoritze el valencià	130
Bibliografia citada	140
Els autors	145

Pròleg

«En les societats amb poders polítics sempre hi ha política lingüística. Per acció o per omisió, en realitats monolingües o plurilingües, en situació de conflicte lingüístic o de convivència no problemàtica de distintes llengües en un mateix espai territorial i polític; però tota societat organitzada al voltant d'un estat i d'unes institucions, per molt dèbils i inestables que siguen, sempre té una política pública al voltant de la llengua (o de les llengües) que adquireixen l'estatus de llengües oficials (o del poder) i de les que són excloses d'aquesta categoria, i això afecta, amb intensitat diversa, el conjunt de la societat.» D'aquesta aclaridora manera comença el llibre *La política lingüística dels governs valencians (1983-2008)* d'Anselm Bodoque (PUV, 2009, p.13-14). I té tota la raó: tots els governs tenen política lingüística. Tots. Perquè la política lingüística és una de les polítiques imprescindibles de la política moderna. Al capdavall, com escrigué el polítòleg Benedict Anderson en el seu imprescindible *Comunitats imaginades* (Afers-PUV, 2005, p. 89), «les “llengües nacionals impreses” tenien una importància ideològica i política fonamental». I continuen tenint-la.

Així, per més que repetisquen alguns que les llengües són només per a comunicar-se, aquestes també estructuren les relacions socials i, més concretament, les relacions de poder. Els usuaris de les diferents llengües s'ubiquen en llocs diferents de l'estructura social... planetària, la qual cosa té efectes importants. Sent com és el nombre de parlants un factor que cal tenir en compte, ho és encara més la riquesa i l'estatus que posseeixen. ¿O potser el fet que l'anglès funcione actualment com a llengua franca internacional és producte de la casualitat i seria un afer independent del poder polític i econòmic del Regne Unit fins a la Segona Guerra Mundial i dels Estats Units després?

Les llengües, conjuntament amb altres elements, conformen cultures, i aquestes tenen una *lògica* pròpia o, d'acord amb la terminologia de Pierre Bourdieu, esdevenen un camp autònom de la realitat social. En la cultura la distinció atorga models de referència en marcar determinades pràctiques com a prestigioses. Aquest camp, però, està extraordinàriament interrelacionat amb el camp polític, ja que la política necessita formes de legitimació i aquestes acostumen a ser de naturalesa cultural. No debades la democràcia és el govern del poble, però el «poble» no és una realitat natural, com ho seria la força de la gravetat o una poma, sinó una construcció cultural, sovint imposada per diferents formes de violència física i simbòlica. I en les conformacions dels pobles les llengües juguen un paper fona-

mental, ja que classifiquen i, més concretament, jerarquitzin els parlants. Perquè hi haja un poble, aquest ha de garantir que els seus membres s'entenen. I els humans ens fem entendre bàsicament per mitjà de les llengües (de la llengua). I en la modernitat per la llengua escrita (estandarditzada).

De fet, com ja he escrit en una altra ocasió, els estats nació moderns difícilment poden actuar pel que fa a les cultures i a les llengües d'una manera anàloga a com fan, en la majoria d'estats occidentals, envers la religió, amb una separació entre aquesta i els poders públics. No es dona una separació nítida entre llengua i estat perquè l'estat contemporani es fonamenta estructuralment en una llengua, és a dir, que necessita expressar-se (i alhora ser entés) mitjançant una llengua *oficial, de iure o de facto* (o, extraordinàriament, dues o més).

Tot plegat té conseqüències importants: la desaparició o l'abandonament, com deia Joan Fuster, al «reducte folklòric», d'una part important del patrimoni cultural de la humanitat. Així, les llengües que no abasten l'estatus de llengua *nacional*, és a dir «important» en el *nostre* territori, i que no estiguen protegides per un o diversos estats estarien condemnades a l'extinció. Tard o d'hora. De manera completa o parcial. Anàlogament a com el capitalisme està destruint una part considerable, i preuada, de la biodiversitat del planeta, els nacionalismes d'estat estan conformant un món amb una pèrdua, igualment considerable i igualment preua-

da, d'etnodiversitat. Sense anar més lluny, a l'estat espanyol, la situació de l'aragonés, de l'asturleonés i, sobretot del caló i del haquetia, entre d'altres, es troben en una situació no massa diferent, salvant totes les distàncies, de la de moltes espècies animals i vegetals greument amenaçades. Tot amb tot, hi ha una certa sensibilitat mediambiental relativament estesa que no la trobem quan l'amenaça se situa sobre la diversitat humana, si més no amb una intensitat semblant, més enllà dels cercles directament implicats i potser entre alguns antropòlegs i d'altres benefactors. Hom diria que la diversitat cultural genera, més enllà d'alguna retòrica sovint paternalista, una indiferència descomunal. Jo, en canvi, sóc dels qui pensa, com els autors d'aquest llibre, que «la diversitat lingüística és un fet normal i positiu» i que les minoritzacions culturals i lingüístiques són «una agressió als drets de les persones que parlen aquesta llengua». I és una agressió no a les llengües, insistisc, sinó a les persones (que les parlen).

Antonio Ariño i Joan Romero acaben de publicar un llibre molt interessant, *La secesión de los ricos* (Galaxia Gutenberg, 2016), en què reflecteixen d'una manera didàctica el que han fet altres sociòlegs i politòlegs d'altres territoris: la desigualtat de rendes creix, i amb això, lògicament, creixen les desigualtats socials. ¿I per què creixen? Entre altres coses, perquè hi ha una ideologia hegemònica legitimadora de la desigualtat que, sota l'enganyifa de la meritocràcia (allò que qui està dalt en l'escala

social és perquè s'ho hauria guanyat, i qui està baix també), justifica unes diferències que podríem titlar de descomunals. Doncs bé, de manera relativament anàloga, també hi ha ideologies que justifiquen i legitimen la desigualtat entre les persones segons quines llengües parlen. I ho fan en nom de la universalització, del cosmopolitisme, de la «llengua comuna» o fins i tot d'una mena de darwinisme social que vindria a exposar que hi ha llengües que són del futur (i fins i tot del progrés) i d'altres que són del passat (àdhuc de la reacció). Aquesta ideologia defensa la jerarquització lingüística, és a dir, la classificació entre llengües «de primera» i llengües secundàries, que mereixerien ser relegades i fins i tot abandonades pels seus parlants perquè no servirien per a res. Tanmateix, com destaca el filòleg Juan Carlos Moreno en *El nacionalismo lingüístico. Una ideología destructora*, «cap comunitat lingüística no abandona la seua llengua si no és forçada d'una manera o d'una altra a fer-ho» (Península, 2008, p. 114). Una manera de forçar a fer-ho, a més de la violència física o legal, és mitjançant la denigració dels seus parlants, al capdavall una forma de violència simbòlica. Dotar de prestigi una llengua i no donar-li'n o llevar-li'n a una altra és una forma d'imposició política que sovint es passa per alt, com si fóra un procés *natural* de supervivència o d'adaptació d'espècies (de llengües). Les llengües no s'imposen de manera natural sinó de manera política, en un sentit ampli. De fet, els qui diuen que són

coses dels mercats, obliden que els mercats també són una construcció política. Al capdavant, com el lector comprovarà en el volum que té a les mans, «les polítiques lingüístiques educatives estaran en funció, no tant de la normativa legal o les declaracions d'intencions, sinó de la força política i el suport electoral de les formacions polítiques, així com de la representativitat que tinguen els moviments socials favorables o contraris a una política lingüística educativa activa». Les polítiques lingüístiques, doncs, són resultat de les diferents posicions de poder que tenen els diferents grups idiomàtics. No seria, per tant, exactament en la filologia on caldria mirar per a entendre els conflictes lingüístics, ja que aquests conflictes són necessàriament conflictes polítics i socials.

A Espanya, per més que el procés de jerarquitza-
ció lingüística és negat o negligit una vegada i una
altra, fa segles que el patim. L'historiador Xosé Ma-
nuel Nuñez Seixas ha disseccionat aquesta estruc-
tura de subordinació amb intel·ligència: «estendre
l'idioma de la nació era vist sobretot com una tasca
de civilització del rústic. Existien llengües regio-
nals i/o dialectes [...] que persistirien en un estat de
naturalesa, i que com a tals podien ser patrimoni
d'una diversitat a través de la qual s'afirmava l'espa-
nyolitat. Però a l'estadi de civilització solament po-
dia pertànyer el castellà» (*Ser españoles. Imagina-
rios nacionalistas en el siglo XX*, RBA, 2013, p.248).
Certament, hui els discursos són més subtils, però

no han modificat l'essencial (per a ells): l'asimetria entre el castellà, convertit en espanyol i llengua de «tots», i la «resta» de llengües o dialectes, tractades sovint d'una manera que oscil·la entre el paternalisme i l'hostilitat.

Per a corregir aquests processos de minorització, les llengües de l'ensenyament són particularment importants en la conformació d'un imaginari sobre la seua utilitat social, sobre el seu estatus, com demostren els autors d'aquest llibre. Mentre escribia aquest pròleg he passat uns dies al voltant de la serra d'Aitana i d'altres limítrofes. Com en altres indrets del país, el valencià és la llengua habitual de comunicació entre la gran majoria dels seus habitants. Tanmateix, l'idioma d'aquests ciutadans està relegat (sovint és quasi invisible) en molts registres formals: les misses, les cartes dels restaurants i fins i tot en els noms de la gent. Així les coses, un percentatge aclaparador de valencianoparlants han de viure només parcialment en valencià perquè les polítiques lingüístiques jerarquitzadores (en bona mesura) han triomfat: el valencià per als registres informals, el castellà per als formals. Així, el valencià no és necessari per a moltes professions, però el castellà sí que ho és. No és d'estranyar, doncs, que en un restaurant de Confrides (Marina Baixa) oïra una persona dir-li a una altra que ell podria aprendre el valencià però que no volia fer-ho. No volia perquè podia no voler-ho. A França difícilment podria afirmar tal cosa respecte del francès, ja

que la llengua francesa és imprescindible per a les relacions socials. Que volguera aprendre francès o no és irrellevant perquè el cas és que l'hauria après i l'usaria en moltes de les seues interaccions socials quotidianes. Entre altres coses, perquè no en tenia una altra.

Les polítiques lingüístiques, per tant, tenen conseqüències socials reals: estructuren, de fet, les interaccions lingüístiques. No és una casualitat que l'educació siga un terreny de lluita entre el nacionalisme espanyol i els nacionalismes *perifèrics*. El nacionalisme d'estat a Espanya vol evitar a tota costa que es capgire l'hegemonia del castellà i el fet que l'ensenyament siga una competència dita exclusiva en la Constitució espanyola per a les comunitats autònomes és un motiu de neguit. ¿I si aprenen els xiquets i xiquetes que *las lenguas regionales* són igualment dignes i els seus parlants tenen els mateixos drets que la resta i els dóna per reivindicar-los? ¿I si els dóna, a Confrides, a Nules o a Gandia, per qüestionar-se el perquè de la seua subordinació lingüística i fins i tot per plantar cara i reivindicar drets?

Al llarg d'aquestes pàgines s'analitzen amb perspicàcia les diferents polítiques lingüístiques al País Valencià i, com el lector podrà intuir, malgrat la introducció del valencià en el sistema d'ensenyament en 1983, la subordinació d'aquesta llengua ha continuat, tot i que certament amb matisos importants. Ara, però, no vull fer cap espòiler. El lector fruità en llegir el llibre de principi a fi i trobarà més d'una

clau al respecte. Només apuntaré dues de les diverses virtuts del llibre: d'una banda, la perspectiva diacrònica, històrica, de les polítiques lingüístiques que ofereixen els autors, fet que ajuda a entendre el present (un present, per exemple, en el qual diversos alumnes universitaris procedents de l'escola concertada m'han confessat que tenen dificultats per a llegir llibres de sociologia en valencià), i, d'una altra, la política comparativa, que permet tenir present que el que ha passat al País Valencià podia haver anat d'una manera diferent, i que en altres casos s'han dut a terme polítiques lingüístiques més eficaces per a corregir la jerarquizació lingüística.

Per tot plegat, ens trobem davant d'un treball rigorós i aclaridor, com acostumen a ser les aportacions intel·lectuals dels seus autors. Tant Vicenta Tasa com Anselm Bodoque han escrit les seues tesis doctorals respectives en certa manera sobre el problemàtic ús del valencià o, dit de manera més exacta, sobre l'absència d'un ús equitatiu del valencià en l'esfera pública. Bodoque fou doctor el 2005 amb la tesi *El valencià i la política lingüística dels governs autònoms (1983-2003): un cas d'anàlisi de polítiques públiques* i pogué comparar la política dels governs de Lerma i de Zaplana. Tasa ha llegit enguany la seua tesi sobre *Drets lingüístics i ordenament constitucional. Seguretat lingüística vs. jerarquia lingüística. Un estudi comparat de Suïssa i Espanya*, en la qual defensa que es garantisca en el conjunt de l'estat la seguretat lingüística per damunt de la je-

rarquia lingüística o, el que vindria a ser el mateix, els drets dels parlants sobre les imposicions uniformistes i hegemones de les estructures polítiques.

Tots dos autors, doncs, són uns coneixedors experts de l'asimetria entre castellanòfons i valencianòfons en el territori valencià (i, en general, a l'estat, entre els castellanòfons i la resta de parlants de les onze llengües espanyoles no castellanes), i tots dos plantegen una política lingüística que modifique aquesta desigualtat. Aquest llibre paga la pena no sols llegir-lo sinó tenir-lo seriosament en compte i no menystenir-lo entre tant de soroll informatiu. La solvència de Tasa i de Bodoque és notable i qualsevol podrà comprovar-ho tot seguit. A més, el llibre destaca per la senzillesa amb què descriuen fenòmens complexos. És una publicació a l'abast de qualsevol. I és il·luminadora. No és poca cosa.

* * *

La col·lecció Demos s'ha caracteritzat per la seua voluntat d'incidència en diversos dels temes estratègics que afecten els cinc milions de valencians. Han estat reflexions que han combinat una clara actitud divulgativa amb una voluntat d'incidència en alguns dels debats que tenim com a societat. Els llibres de Demos sempre han combinat una part analítica amb una altra part prescriptiva. En aquests volums, hi ha anàlisi però també hi ha propostes.

Per a mi, per motius diversos, és molt especial

que la col·lecció de llibres Demos de la Fundació Nexe aplegue al número 10. Aquesta col·lecció començà a editar-se en novembre del 2011. Ara, cinc anys després, ja podem dir que ha estat un conjunt d'aportacions significatives en temàtiques molt diverses: finançament, democràcia, autogovern i organització administrativa, urbanisme, estratègia i, també, llengua, tot i que enfocada des d'un punt de mira pluridisciplinari. De fet, Demos s'inicià amb *La política lingüística al País Valencià. Del conflicte a la gestió responsable* de les filòlogues Susanna Pardines i Nathalie Torres i la darrera aportació havia estat *El tio Canya ha mort. Notes sobre la mecànica sociolingüística del valencià* del sociòleg Francesc J. Hernández. Ara Vicenta Tasa i Anselm Bodoque, que provenen respectivament del camp del dret i de la ciència política, ens ofereixen la darrera aportació: *Poder i llengua: les llengües de l'ensenyament al País Valencià*.

Tots tres llibres sobre la situació del valencià presenten una coincidència contundent: la denúncia de la subordinació dels valencianoparlants i alhora la proposta de capgirar aquesta situació. Pardines i Torres afirmaven que «la desigualtat entre el valencià i el castellà hauria d'haver obligat els poders públics a atorgar una atenció especial al valencià com a principi bàsic de convivència equitativa i compensatòria, reclamada, d'altra banda, per una part gens menyspreable de la ciutadania. Per contra, les instàncies oficials l'han volgut mostrar com un

signe de parcialitat o de politització de la llengua, amb l'objectiu clar d'estigmatitzar i demonitzar els sectors civopolítics més dinàmics i compromesos amb la defensa del valencià», i Hernández alertava sobre «la feblesa de l'espai públic com a formador de competències lingüístiques, polítiques educatives errònies o la manca d'intervenció en segments de població o comarques incompetents pot convertir-nos en *los fills de la viva-morta*». Ara Tasa i Bodoque conclouen que «cal prendre's els drets lingüístics seriosament, però també la igualtat de les llengües i els seus parlants, i ahora cal que la comunitat política mantinga un grau de cohesió lingüística (o plurilingüística) gran. Aquest és el repte del País Valencià en el segle XXI, assumir la pròpia diversitat lingüística de debò i esdevenir, realment, una societat plurilingüe i amb parlants que tenen igualtat real de drets lingüístics.» Aquest és el repte, en efecte. Perquè, al capdavant, no parlem de drets sobre la base d'un regne desaparegut per la força de les armes, sinó de drets i llibertats públiques de ciutadans reals del segle XXI. Cal llegir i rellegir aquests tres treballs per a generar sinergies i complicitats. I, sobretot, cal seguir treballant pels drets de les persones, molts no reconeguts i fins i tot aixafats pel Regne d'Espanya. Perquè —cal insistir-hi— la política lingüística és una qüestió de poder. I de drets.

Vicent Flor, octubre del 2016

Introducció: l'ombra de Babel

La Unesco (2009) alerta sobre el risc que la diversitat lingüística del planeta, que aquesta institució calcula en 6.000 llengües, quede reduïda a la meitat en pocs anys i continue disminuint de manera accelerada al llarg del segle actual. Una de les causes principals d'aquest procés és l'hegemonia d'una ideologia lingüística que dóna a les llengües globals o d'ús més comú en la globalització la categoria de llengües «cosmopolites», «internacionals» i «superiors», i minoritza les llengües amb menor nombre de parlants i poc suport institucional. És com si la Torre de Babel i el seu deliri d'uniformitat lingüística universal projectara, de nou, una llarga ombra sobre les llengües minoritàries i minoritzades. Abans de confondre cosmopolitisme amb el que és simple uniformisme empobridor, no està de més recordar la reflexió que Isaiah Berlin (1991) feia sobre el mite de Babel: «la Torre de Babel fou pensada per a ser unitària, un enorme edifici singular que arribara al cel i tinguera una única llengua per a tot el món. Però al Senyor no li agradà. En aquest sentit, hi ha una història jueva que explica que un a bon rabí li aparegué de sobte un monstre espantós i ell va exclamar:

“Lloat siga el Senyor Nostre Déu que ha introduït una varietat tan gran entre les seues criatures.”»

Seguint la metàfora de Berlin, nosaltres partim de la idea que la diversitat lingüística és un fet normal i positiu. I considerem, igualment, que tota minorització conscient d’una llengua autòctona és una agressió als drets de les persones que parlen aquesta llengua, que s’amaga sota una ideologia justificadora de la desigualtat, segons la qual hi ha parlants que tenen dret a tenir més drets lingüístics i vitals que uns altres. Aquesta ideologia és la ideologia en què es fonamenta el principi de jerarquia lingüística que domina el reconeixement legal de la pluralitat lingüística a Espanya, i també el conjunt de polítiques lingüístiques existents a l’estat espanyol i en les diferents comunitats autònomes.

El nostre estudi tracta sobre la política lingüística valenciana, centrant-nos especialment en el terreny de l’educació, en què prestarem una atenció singular al programa de plurilingüisme educatiu del govern de la Generalitat del 2012. Considerem que aquesta iniciativa obeïa a una voluntat conscient del partit en el govern de minoritzar el valencià davant el castellà, amb l’excusa de millorar el coneixement d’anglès en la població. Amb tot, la nostra intenció de fons és fer una reivindicació tranquil·la del pluralisme i la diversitat inherents a la condició humana, i, en coherència amb això, defensar el dret dels valencianoparlants a usar la pròpia llengua en totes les dimensions de la seua vida i l’obligació

dels poders públics de garantir aquest dret. Aquest dret és generalment negat pels ideòlegs de la jerarquia lingüística, que recorren a l'excusa del suposat universalisme cosmopolita que es deriva de parlar una llengua «gran» o fan servir l'argument neoliberal del benefici econòmic que derivaria de l'existència d'unes poques llengües o d'una única llengua a tot el món. No cal dir que aquests ideòlegs acostumen a subratllar el «destorb» que són les llengües menudes i a acusar els qui s'oposen a la seua minorització de ser «aldeans» i poc «cosmopolites».¹

Fem el treball des de l'òptica combinada de la ciència política i el dret, uns àmbits acadèmics poc freqüents en l'estudi de les polítiques lingüístiques de l'àmbit lingüístic valencianocatalà. Hem intentat llevar-li els aspectes més academicistes i la terminologia més especialitzada, en la mesura que el manteniment del rigor analític i la nostra capacitat ens ho ha permés, perquè la nostra intenció és que l'obra tinga un valor divulgatiu i fàcilment comprensible. Esperem haver-ho aconseguit i haver contribuït, així, a fer més difícil l'extensió de l'ombra de Babel i a fer que els valencians puguem continuar sent «aldeans» i cosmopolites.

---

1. Som conscients que la paraula «aldeà» no és d'ús comú en valencià. La utilitzem amb un sentit irònic, després que haja estat negativament popularitzada per la diputada autonòmica de Ciudadanos Carolina Punset, en afirmar, el 25 de juny de 2015, a les Corts Valencianes, que l'ensenyament en valencià era una iniciativa «aldeana» i «inútil». Veg. <<https://www.youtube.com/watch?v=nXOFqE1GzxA>>.

1. El poder i les llengües

El poder, polític o de qualsevol altra mena, sempre va lligat a una llengua. I no sols perquè les llengües són instruments bàsics per a la comunicació entre les persones; sinó perquè les llengües defineixen i configuren la realitat i tenen un valor simbòlic, connotatiu i generador d'identitat, comporten una visió del món i delimiten una comunitat de parlants (Lamuela, 1994). En conseqüència, les llengües i les variants lingüístiques són elements presents en les relacions desiguals de poder que s'estableixen entre els diferents grups socials que formen una comunitat política determinada.

Per això, tot poder polític sempre ha tingut política lingüística. En les societats històricament monolingües les autoritats polítiques han intervingut activament per a delimitar i estendre l'estàndard de la llengua, destriar entre les normes cultes i les vulgars, determinar quins són els dialectes referencials i els menystinguts. Una pràctica que habitualment ha situat les formes de parlar dels grups socials dominants per damunt de les d'altres parlants, reforçant-hi la jerarquia

social. En les societats plurilingües, a la jerarquia elitista que s'estableix en els dialectes socials i geogràfics, s'afegeix l'atribució de valors i funcions diferents a les llengües en contacte, entre les quals el poder tendeix a afavorir aquella llengua que és més habitual i comuna entre els qui ocupen una posició dominant en el sistema polític, social i econòmic.

Per això, la política lingüística és una de les escassíssimes polítiques públiques, juntament amb la política militar i la recaptació d'impostos, que són consubstancials a l'existència d'un estat o d'un poder polític. No obstant això, en el debat social, mediàtic i científic de l'estat espanyol, de les últimes dècades, fa l'efecte que la «política lingüística» siga d'aparició recent i circumscrita a les comunitats autònomes amb més d'una llengua oficial i s'ignora que és una realitat que afecta, des de sempre, el conjunt de la ciutadania espanyola.

Sorprén, en aquest sentit, l'escassa atenció que presten les ciències socials i la política al fet que Espanya té dotze llengües històricament autòctones, un sistema de reconeixement legal de les llengües «espanyoles» i dels drets lingüístics molt desigual, i uns mecanismes de seguretat lingüística (Réaume, 1991) febles o inexistents per a les llengües minoritzades. I això malgrat que més del 25 % dels ciutadans parla habitualment una altra llengua «espanyola», diferent del castellà,

i el 65 % viu en comunitats autònomes amb més d'una llengua «espanyola».²

Ara bé, la política lingüística a Espanya està lluny de ser una política «nova» i, menys encara, d'àmbit, autonòmic, subestatal i de rang secundari. Tot el contrari. A Espanya, especialment des que s'afirma per primera vegada l'existència política de la «nació espanyola» en la Constitució de 1808, sempre hi ha hagut una política lingüística que ha tingut el castellà com l'única llengua que calia promocio- nar, fer oficial i prestigiar socialment, en detriment de les altres llengües «espanyoles», que han sigut marginades, considerades com a vulgars i amb fre- qüència perseguides des del poder polític. Encara més, la política lingüística espanyola no ha promo- gut el castellà en tota la seua diversitat, sinó una modalitat concreta d'aquesta llengua socialment elitista, políticament vinculada al poder central i geogràficament coincident amb les parles castella- nes del nord, minoritàries a Espanya i en el conjunt

---

2. Utilitzarem l'adjectiu de l'expressió *llengua «espanyola»*, entre co- metes per a subratllar que hi ha actors polítics que no consideren es- panyoles totes les llengües pròpies i autòctones d'Espanya. Així, per exemple, el 2010, els intents de convertir l'àrab a Ceuta i el berber a Melilla en llengües cooficials van ser rebutjats per la majoria política d'ambdues ciutats (PP), al·legant que eren llengües «estrangeres», i una consideració semblant ha tingut el portugués a les comarques extremenyas on es parla aquesta llengua. Cal dir que de les dotze llengües espanyoles, únicament dos, l'aragonés i el caló, són parlades sols a Espanya: la resta són també «estrangeres» en major o menor mesura, inclòs el castellà.

del domini lingüístic de l'espanyol/castellà. I, en conseqüència, ha considerat d'inferior categoria les variants lingüístiques castellanques dels grups socials subalterns, així com els dialectes del sud i de les perifèries espanyoles. I ha sigut, a més, una política «normal», marginalment discutida i implícita des de finals de l'edat mitjana en els territoris de l'antiga Corona de Castella, i, des del segle XVIII, amb la fi de la Guerra de Successió, sistemàticament aplicada també en tot el territori de l'antiga Corona d'Aragó.

De fet, excepte alguns parèntesis puntuals (II República o Mancomunitat de Catalunya), a Espanya no hi ha hagut polítiques públiques lingüístiques mínimament favorables a les llengües «espanyoles» diferents del castellà fins a l'actual període democràtic que s'inicia en 1978.³ I la seua incorporació a l'agenda política ha seguit el procés habitual en qualsevol política pública. En primer lloc, els grups socials que entenien que els seus drets lingüístics no estaven garantits per la política lingüística castellanitzant de les institucions espanyoles, han tractat de mobilitzar a la població més afí, acumular recursos i

---

3. Les polítiques lingüístiques favorables a una llengua «espanyola» diferent de la castellana sempre s'han produït en els escassos períodes democràtics que ha conegut Espanya. Açò explica que aquestes polítiques apareixen sovint vinculades a moviments democratitzadors, encara que això no garanteix que totes les propostes de polítiques lingüístiques sobre llengües minoritzades a Espanya es fonamenten en principis liberal-democràtics (Branchadell, 1997).

estructurar arguments per a polititzar el problema, donar-li rellevància social, definir-lo i proposar-hi solucions i, a partir d'ací, aconseguir incorporar-lo a l'agenda política perquè els respectius governs prenguen decisions i implementen polítiques públiques sobre la matèria (Dente i Subirats, 2014).

Amb tot, les onze llengües «espanyoles» diferents del castellà no han donat lloc a un únic conflicte polític de caràcter global o estatal, i ni tan sols s'ha produït un únic conflicte per a tot l'àmbit territorial de cada llengua. Mentre que la política lingüística castellanitzant és d'àmbit general, és a dir estatal i subestatal, les polítiques lingüístiques de les altres llengües només són essencialment subestatsals i han generat polítiques lingüístiques molt diferents sobre una mateixa llengua. Així, tot i que els parlants autòctons de les altres llengües «espanyoles» sovint pertanyen a més d'una comunitat autònoma, el problema dels seus drets lingüístics mai no s'ha incorporat a l'agenda política tenint en compte el conjunt de la comunitat lingüística, sinó que ha seguit un procés determinat per tres variables interrelacionades: primera, l'existència d'una comunitat política i institucional subestatal (comunitat autònoma); segona, la magnitud demogràfica de la comunitat lingüística diferent de la castellana dins d'aquesta comunitat política; i, tercera, el grau de conflicte nacionalitari generat per la comunitat lingüística minoritzada en cada comunitat política (taula 1).

Taula 1. Variables que condicionen les polítiques lingüístiques de les llengües diferents del castellà.

Llengua	Comunitat política	Percentatge de la comunitat lingüística en la comunitat política	Conflicte nacionalitari amb el projecte nacional espanyol castellanista	Importància de la política lingüística per a les llengües diferents del castellà
Català/ Valencià	Catalunya	Mitjà-alt	Alt	Alta
	Balears	Mitjà-alt	Mitjà-baix	Mitjana-alta
	País Valencià	Mitjà	Baix	Mitjana-baixa
	Aragó	Baix	Molt baix	Molt baixa
	Múrcia	Molt baix	Nul	Nul·la
Gallec	Galícia	Alt	Mitjà-baix	Mitjana-alta
	Astúries	Baix	Nul	Molt baixa
	Castella i Lleó	Baix	Nul	Molt baixa
	Extremadura	Molt baix	Nul	Nul·la
Basc	País Basc	Mitjà	Alt	Alta
	Navarra	Mitjà-baix	Mitjà	Mitjana
	Castella i Lleó	Mitjà-baix	Mitjà	Alt
Asturlleonés	Astúries	Mitjà-baix	Nul	Molt baixa
	Lleó	Baix	Nul	Nul·la
	Cantàbria	Molt baix	Nul	Nul·la
	Extremadura	Molt baix	Nul	Nul·la
Occità	Catalunya	Molt baix	Mitjà	Mitjana
Aragonés	Aragó	Molt baix	Nul	Molt baixa
Portugués	Extremadura	Molt baix	Nul	Nul·la
	Castella i Lleó	Molt baix	Nul	Nul·la
Àrab	Ceuta	Mitjà	Molt baix	Molt baixa
	Melilla	Molt baix	Molt baix	Molt baixa
Berber	Melilla	Mitjà	Molt baix	Molt baixa
Haquetia	Ceuta i Melilla	Molt baix	Nul	Nul·la
Caló	Sense comunitat	Nul	Nul	Nul·la

Font: Elaboració pròpia.

Cal recordar, a més, que quan en una mateixa realitat política entren en contacte dues o més llengües d'ús habitual, sol produir-se una situació de conflicte social entorn de les llengües, que és resolt en fun-

ció de la correlació de forces entre les comunitats lingüístiques en contacte i els seus recursos socials, econòmics, polítics i simbòlics. I la resolució única-ment pot seguir tres processos: o domina la llengua autòctona del territori i l'altra llengua queda en una posició secundària o desapareix; o domina la llengua forastera i la llengua autòctona del territori tendeix a la desaparició; o, per contra, s'obté una posició d'equilibri, generalment inestable, difícil i provisional. En qualsevol cas, l'acció dels poders públics i les polítiques lingüístiques concretes que es duen a terme són molt importants, encara que no determinants, per a la resolució, en un sentit o un altre, dels conflictes lingüístics.

Així i tot, havent establert que la política lingüística és intrínseca a l'existència d'un poder polític, caldrà definir-la i ho farem dient que política lingüística és tota iniciativa o absència conscient d'iniciativa que en una societat determinada, i sobre un territori i una població concrets, duen a terme els poders públics, i especialment les institucions de govern, per a garantir, fomentar o imposar el coneixement, l'ús i el prestigi social d'una llengua (o d'una variant lingüística) tant dins com fora de la comunitat política, i també, en sentit contrari, les polítiques dirigides a limitar l'ús i el coneixement d'una llengua, i a reduir-ne la vitalitat i el prestigi.

Es dedueix d'això que els aspectes de la vida social, individual i política afectats per les polítiques públiques lingüístiques són molt amplis i diversos.

En cert sentit, es podria dir que afecten la totalitat de la dimensió social (pública i privada) de l'acció humana i bona part de la personal. Així, d'una manera una mica esquemàtica, podem afirmar que els eixos centrals de les polítiques lingüístiques es dirigeixen a enfortir el prestigi social de les llengües, garantir un sistema de drets lingüístics als seus parlants, regular els usos institucionals de les llengües, determinar la seua presència en les activitats culturals, en la televisió i en els mitjans de comunicació i d'oci, facilitar-ne l'ús social i, finalment, establir un model lingüístic educatiu. Aquest últim aspecte és el que més enfrontaments entre posicions polítiques diverses genera a Espanya i el que serà l'objecte preferent del nostre estudi al País Valencià.

Una de les principals limitacions de molts dels estudis sobre la política lingüística, almenys en l'àrea lingüística catalanovelenciana, és que sovint són realitzats per actors protagonistes de les polítiques que estudien, i tendeixen a valorar-les en funció de la seua implicació en el conflicte lingüístic i identitari. Nosaltres, en aquest treball, som conscients que no és possible aspirar a una ciència neutral, especialment en l'àmbit de les ciències socials, perquè no pot haver-hi mai una separació absoluta entre la persona investigadora i l'objecte investigat; ja que el coneixement en les ciències socials és sempre un procés reflexiu, en el qual investigador i fet investigat estan en contacte i, a més, en què totes les conclusions a les quals s'arriba tenen sempre un valor

provisional i seran refutades en el futur (Popper, 2008). Però volem, en la mesura que ens siga possible, estudiar el problema allunyant-nos dels projectes nacionalitaris i reivindicant els drets individuals i col·lectius a l'autorealització i al desenvolupament de la pròpia identitat cultural i a usar de manera normal, en totes les funcions públiques i privades, la llengua pròpia d'una comunitat lingüística en un territori determinat.

Hem dit que les polítiques públiques són respostes del sistema polític i administratiu a un problema públic reconegut com a tal en l'agenda governamental i considerat socialment i políticament inacceptable. La qüestió, ara, és respondre a la pregunta de com s'identifiquen les qüestions públiques que han de ser gestionades, que no absolutament resoltes, pels governs i la societat. Hi ha una falsa creença col·lectiva que tendeix a mirar als problemes socials i polítics com una realitat «objectiva» i «neutra»: els problemes existirien perquè sí, apareixerien, sense més, entre nosaltres, i els representants polítics només haurien de donar-los la resposta «tècnica» i racional més adequada, fins a «solucionar-los» definitivament. Però això no és cert. Els problemes socials i polítics no existeixen «objectivament», ni l'agenda política es genera de manera automàtica i aliena a l'acció col·lectiva, ni tots els problemes tenen solució. Tot el contrari, els problemes són fenòmens discursius, construccions socials, en revisió permanent, o, dit d'una altra ma-

nera, són producte del debat i la confrontació política entre grups socials diversos, amb interessos, valors, concepcions del món i propostes d'actuació i canvi de la realitat social plurals i, generalment, contradictòries i enfrontades.

Les dades i els fets sobre l'evolució d'un aspecte concret, en el nostre cas la desigualtat lingüística al País Valencià, són manifestacions d'una realitat problemàtica. Però els elements que informen sobre una realitat no la converteixen en un problema social i polític. L'essencial és que hi haja actors individuals i col·lectius concrets que comencen a afirmar l'existència d'un conflicte, d'alguna cosa que no va bé i ha de ser canviada, i que en aquest procés definisquen les característiques del problema, i tracten de mobilitzar sectors de la societat a favor dels seus arguments i les seues propostes. Perquè és la «problematització» d'una realitat per uns actors el que acaba convertint un fet concret en un problema social i polític. I quan els actors individuals i col·lectius acumulen recursos (cognitius, humans, econòmics, de legitimitat i de mobilització social), estan en condicions de generar un debat públic sobre la situació que consideren conflictiva i de dur a terme una pressió pública rellevant. Únicament d'aquesta manera, allò que inicialment eren dades, fets o símptomes d'una realitat que generava malestar pot acabar convertint-se en un problema social i, finalment, i sempre en funció de la capacitat de pressió i argumentació dels actors mobilitzats, arribar a

ser un problema polític que s'incorpora a l'agenda governamental i genera polítiques públiques.

Ara bé, que es reconega i accepte un fenomen social com un problema públic, no significa que hi haja una única concepció del problema i que les que puguen existir siguen similars. Les propostes seran quasi sempre plurals, i sovint enfrontades, perquè cada actor defineix un problema en funció dels seus valors i del que creu que són els seus interessos. I tracta de formar coalicions i aliances amb altres actors per a reforçar les seues posicions.

Amb tot, és freqüent que els actors, especialment els institucionals i partidistes, no definisquen amb claredat els seus objectius, o que existisca una distància gran entre els objectius que es declaren de manera retòrica i les polítiques que realment s'impulsen i implementen. Al cap i a la fi, com recorden Crozier i Friedberg (1977), és habitual que els actors polítics actuen més seguint el seu «instint estratègic» (sistema de valors, prejudicis, visions del futur, concepció de la societat, etc.) que amb uns objectius formals ben conformats. Això és el que ha passat amb les polítiques lingüístiques valencianes i, per això, en aquest treball, prestarem molt poca atenció al discurs formal i a la retòrica dels governs autonòmics.

2. El doble conflicte lingüístic i polític valencià

L'existència de polítiques lingüístiques espanyoles sobre llengües diferents del castellà està en funció de dos elements. Primer, del pes demogràfic que tinguen els parlants d'una llengua dins de les diferents comunitats autònomes. I segon, del grau d'oposició que hi haja en cada comunitat política autònoma a l'espanyolisme lingüístic uniformista i al projecte nacional espanyol uniformista dominant en els darrers segles.

Cal recordar que, des de la primera afirmació de l'existència d'una «nació espanyola», en el sentit modern del terme, en la Constitució de 1812, el projecte nacional-estatal espanyol ha sigut predominantment centralista en la dimensió política i uniforme en la lingüística, tenint el castellà/espanyol com a única llengua «nacional» espanyola i considerant la resta de llengües «espanyoles» com a realitats folklòriques condemnades a desaparèixer progressivament.

Les resistències a aquest projecte nacional lingüístic van ser escasses durant el segle XIX, i limitades a sectors del conservadorisme regionalista i

antiliberal, o a minories republicanes i federalistes, tots dos escassament rellevants en el cas valencià. Cal esperar a l'assentament del sistema liberal i burgès espanyol amb la II Restauració borbònica (1874) perquè, almenys entre els parlants de les altres llengües «espanyoles» més importants (català/valencià, gallec i basc), apareguen moviments culturals que tracten de prestigiar les llengües pròpies i de dotar-les d'estàndards lingüístics cultes i gramàtiques modernes, amb moviments com el *Rexurdimento* gallec, la Renaixença en l'àmbit lingüístic valencianocatalà, o les iniciatives de modernització, divulgació i promoció poètica de la llengua basca. Després de la pèrdua de Cuba i Filipines (1898), el sistema polític de la II Restauració obri un llarg procés de decadència, i en part de la perifèria amb llengües diferents de la castellana comencen a tenir una influència política creixent moviments regionalistes i nacionalistes que qüestionen el projecte nacional espanyol dominant, si més no en els seus aspectes més centralistes i uniformistes.

Al País Valencià, no obstant això, el moviment de la Renaixença, a diferència de Catalunya, fou estructuralment feble, amb una concepció dominant de la llengua com un fet del passat, familiar i entranyable, i sense projecció culta i institucional més enllà de la poesia i dels jocs florals. Fora del moviment de la Renaixença, la reivindicació d'un reconeixement legal i social del valencià fou igualment escassa.

Cal esperar a la segona dècada del segle xx perquè es desenvolupe el primer nacionalisme valencià, que subratlla la identitat nacional valenciana sobre la doble base de la llengua (compartida amb la resta del domini lingüístic) i la tradició institucional i política del regne foral. I, de manera paral·lela, emergeix un moviment social i cultural que defensa la recuperació institucional del valencià, l'ús culte i normativitzat de la llengua i augmentar-ne el prestigi social, i creixen les posicions polítiques que reclamen tímidament el reconeixement d'una autonomia política valenciana, i qüestionen l'uniformisme i el centralisme estatal.

Durant la II República, i sempre mantenint-se en termes relativament minoritaris, creix la influència social tant del nacionalisme valencià com dels moviments que defensen l'ensenyament i la promoció social del valencià. Les fites assolides van ser modestes, però destacables en termes relatius: experiències puntuals d'ensenyament en i del valencià, i la incorporació en 1932 de les entitats culturals valencianes a les normes generals ortogràfiques i gramaticals per al valencià/català establides per Pompeu Fabra uns anys abans a Catalunya. La dictadura franquista, radicalment classista i impulsora d'un uniformisme nacional i lingüístic sistemàtic, va posar fi a aquesta etapa i als intents d'evidenciar socialment el conflicte polític sobre la llengua pròpia per a generar algun tipus de política pública.

Fins als anys seixanta del segle xx, el nacionalis-

me valencià no torna a tenir una activitat política i intel·lectual mitjanament destacable. Però, ara, esquerrà i antifranquista, té un discurs nacional que trenca amb la tradició del moviment dels anys vint i trenta. Llavors l'àmbit nacional valencià venia determinat per la història, les institucions i la geografia de l'antic regne, encara que l'actual territori valencià no era el mateix del regne foral.⁴

En els anys seixanta i setanta, el nou valencià polític, estretament vinculat a l'obra intel·lectual de Joan Fuster (1962 i 1976), desplaça el centre de la nació dels valencians de la història a la llengua, de l'espai de l'antic Regne de València al de la llengua compartida amb Catalunya, Balears, i les comarques orientals d'Aragó, i situa la nació dels valencians dins d'un marc nacional comú i una mica difús al qual se li dóna el nom de Països Catalans.⁵ Aquest nou nacionalisme, de fonaments lingüístics, i en bona mesura pancatalà, va influir notablement en el món acadèmic i universitari, en sectors in-

---

4. L'actual territori valencià no es correspon amb el Regne de València de l'època foral. En la divisió provincial de 1833, una localitat de l'antic regne (Cabdet) s'incorpora a la província d'Albacete i dues comarques de parla castellana a les províncies d'Alacant (Villena) i València (Utiel-Requena).

5. El terme Països Catalans s'ha utilitzat amb tres significats. Amb un sentit lingüístic, com a sinònim de «territoris de parla valenciano-catalana»; amb un sentit polític, per a referir-se al territori nacional pancatalà, i amb un valor descriptiu per a designar la suma de Catalunya, Balears i el País Valencià. Els territoris que inclou cada variant són lleugerament diferents.

tel·lectuals de tots els moviments polítics antifrancquistes i, igualment, en els moviments socials que en el tardofranquisme impulsen campanyes per a reivindicar la incorporació del valencià a l'escola i l'ús oficial i social de la llengua.

Així, els estudis històrics, lingüístics i sociolingüístics, influïts per l'obra de Fuster, mostren la desigualtat de drets lingüístics dels valenciano-parlants i el procés de la substitució lingüística del valencià pel castellà. Alhora, aquests treballs acadèmics esdevenen referents intel·lectuals per als nous moviments favorables a la normalització del valencià, que polititzen i fan visible el problema de la llengua fins a convertir-lo en una qüestió rellevant per a una part de la població. I paral·lelament, en el context dels primers anys de la transició, va influir en els principals partits polítics d'àmbit estatal de tradició antifrancquista, que incorporaren difusament la idea que calia fer polítiques públiques que tinguen com a objectiu la recuperació del valencià, sense definir massa quin era l'abast de les polítiques.

És així que se significa políticament que el País Valencià havia donat lloc, després de la conquesta catalanoaragonesa, a una realitat multilingüe: amb el català predominant en la costa i les principals ciutats, l'aragonés fortament castellanitzat en algunes localitats i comarques de l'interior, el castellà a la comarca de la Vall d'Aiora, i l'àrab en bona part de l'interior i en les pedanies d'algunes ciutats del

litoral. Ara bé, el multilingüisme originari no era equilibrat: en l'àmbit oficial les llengües habituals de les institucions van ser majoritàriament el català, en menor mesura el llatí, i, de manera minoritària i limitada a algunes localitats, un castellà amb fortes influències de l'aragonés.

El multilingüisme valencià originari es va veure reduït a un bilingüisme territorial en 1609, després de l'expulsió de la població morisca de parla àrab. Les repoblacions posteriors amb població d'origen balear, en la costa, i castellà o aragonés a l'interior, delimiten una nova frontera entre la llengua castellana en una part de l'interior del Regne de València (entorn del 7% de la població del regne) i la llengua catalanovalenciana en la costa i l'altra part de l'interior (entorn del 93% de la població).

Posteriorment, durant els segles XVII i XVIII, la comarca d'Oriola i algunes localitats del sud de l'actual província d'Alacant van veure delmada la seua població per epidèmies i van conèixer processos de repoblació amb gents provinents de Múrcia, fet que va donar lloc a un procés de substitució lingüística del valencià pel castellà, accelerat per la colonització de part de l'horta d'Oriola amb població d'origen murcià. Finalment, la divisió provincial de 1833 delimita les dues àrees lingüístiques actuals. Així, la major part de l'interior, entorn del 40% del territori i prop del 12% de la població actual, és de parla castellana, i la costa i part de l'interior, un 60% del territori i al voltant del 88% de la població,

té el valencià com a llengua pròpia. Cal aclarir que aquest bilingüisme territorial no tenia per què ser conflictiu.

El problema social i el conflicte polític que expliquen aquests estudis acadèmics i assumeixen els moviments valencianistes, no és general a tot el territori valencià, sinó que té lloc exclusivament en el territori valencianoparlant i en la comunitat lingüística valenciana, ja que els parlants d'aquesta llengua tenen uns drets lingüístics disminuïts, no poden realitzar totes les funcions i activitats socials en la seua llengua, el prestigi social de la llengua pròpia (i, per tant, d'aquells que la parlen) és menor i, a més, hi ha un procés de substitució lingüística, que està castellanitzant la societat valenciana i que és encoratjat pels poders públics, si més no des de la desaparició de les institucions forals d'autogovern el 1707.

En aquest sentit, els nous treballs històrics sobre la llengua posen de manifest que el procés de substitució lingüística del valencià pel castellà, s'inicia en les molt minoritàries elits literàries i de la noblesa valenciana que no havia emigrat a la Cort, en el segle XVI; s'expandeix entre les elits urbanes de la ciutat de València en el segle següent i es generalitza en les institucions judicials, en tot tipus de documents oficials i en l'Església en 1707, amb l'abolició borbònica dels furs i de totes les institucions forals del Regne de València «*por justo derecho de conquista*». Amb tot, socialment era un fenomen

minoritari, que s'estructurava en l'àmbit oficial i intel·lectual, en una societat que majoritàriament era analfabeta. Aquesta situació va canviar al llarg del segle XIX, quan l'ús del castellà s'obri pas en les noves elits burgeses, i des de principis del segle XX quan ho fa entre la petita burgesia urbana.

Durant el franquisme afecta també alguns sectors de la petita burgesia d'origen rural, i en els anys seixanta i setanta del segle XX, amb la immigració massiva de persones de parla majoritàriament castellana, s'amplia a les classes socials populars de les grans ciutats i a totes les àrees metropolitanes valencianes, i produeix un ràpid procés de minorització lingüística del valencià dins del territori en el qual havia dominat socialment fins als anys seixanta del segle XX. La nova immigració d'origen estranger dels anys noranta i principis del segle XXI, han minoritzat novament la comunitat lingüística valenciana, en el sentit que l'han feta demogràficament més menuda en el seu país.

Ara bé, encara que bona part dels estudis destaquen la dinàmica d'abandonament de la transmissió familiar de la llengua com la causa principal de la reducció del nombre de parlants actius i transmissors de la llengua al País Valencià, aquesta afirmació hauria de ser matisada, històricament i contemporàniament. En la nostra opinió, l'abandonament de la transmissió familiar de la llengua és un factor important en la reducció de la comunitat lingüística valenciana al País Valencià; però l'element deter-

minant és la dificultat per a integrar dins d'aquesta comunitat el gros de les dues onades migratòries (espanyola la primera i estrangera la segona) dels últims cinquanta anys.

Cal subratllar que el procés d'abandonament de la transmissió familiar va lligat a una ideologia que vincula el castellà amb la promoció social i ha tingut un caràcter secular, comença en el segle XV i continua encara ara, segueix una dinàmica social de les classes altes cap avall i de les grans ciutats cap a les perifèries; però, i això s'ha de destacar, és un procés lent i socialment minoritari, si més no fins als anys seixanta del segle passat. L'impacte que les onades migratòries, majoritàriament castellanoparlants o socialitzades en aquesta llengua, té en les trames urbanes i veïnals, especialment en les àrees metropolitanes i les grans ciutats, ha minoritzat els parlants del valencià dins del seu territori, ha incentivat l'abandonament lingüístic en aquestes zones i ha tret la llengua del carrer i de la vida social de les grans ciutats i les seues perifèries.

Per desgràcia, ni al País Valencià ni a Espanya hi ha bons estudis sistemàtics i fets per institucions oficials sobre transmissió familiar de llengües, ús social de les llengües pròpies i dinàmiques d'enfortiment o aprimament de les comunitats lingüístiques respectives. Per tant, el que direm ara no passa de ser una hipòtesi de treball. En 1606, els mesos abans de l'expulsió dels moriscos, al voltant del 33% de la població del Regne de València parlava

àrab, entre el 4 % i el 5 % castellà concentrats en les viles castellanoparlants i més del 62 % valencià. Llavors, el percentatge de persones castellanitzades a les ciutats i viles valencianoparlants era absolutament ínfim, i cal pensar que difícilment devia arribar al 0,5 % de la població total. Per tant, estàrem davant d'una població absolutament monolingüe en la transmissió social de la llengua en la zona valencianoparlant.

Un segle després, immediatament abans de la desfeta d'Almansa (1707), sense moriscos i amb la frontera lingüística ben delimitada, la zona castellanoparlant devia tenir al voltant del 7 % i el percentatge de la població castellanitzada en la transmissió familiar de la llengua en el territori valencianoparlant no devia superar l'1 % del total de la població valenciana. I, fins i tot, en 1950, després de la Guerra Civil Espanyola i abans que començaren les primeres onades migratòries massives en l'Espanya castellana i Aragó, la població valenciana que parlava castellà devia ser inferior al 25 %, més de la meitat en les comarques castellanoparlants.

Ara, però, la comunitat lingüística valenciana no supera el 40 % de la població, la comunitat lingüística castellana se situa per damunt del 50 % (i només una quarta part d'aquesta població viu a les comarques castellanoparlants), i els parlants d'altres llengües, que se socialitzen generalment en castellà, poden estar prop del 10 %. L'abandonament de la transmissió familiar explica moltes coses

del procés de minorització del valencià, però no tot. La falta d'un sistema educatiu adequat per a socialitzar la població immigrant i els castellanoparlants valencians també en valencià hi té una importància cabdal i decisiva.

Aquesta expressió del problema de la minorització del valencià no és, però, diferent de la que es produeix en els mateixos anys en altres llocs d'Espanya i d'Europa, especialment, en l'àmbit espanyol, en aquells territoris en els quals la comunitat lingüística distinta de la castellana és important. Tots els moviments socials i polítics que reivindiquen polítiques públiques actives per a les llengües diferents de la castellana posen l'accent en la situació d'anormalitat de les llengües «espanyoles» diferents del castellà i en l'aspiració de «normalització» que manifesten.⁶

---

6. El concepte «normalització lingüística» és central en tots els moviments a favor de les llengües diferents del castellà de totes les comunitats polítiques espanyoles amb llengua pròpia; no obstant això, el seu significat és molt divers segons la definició del problema i les propostes de solucions dels diferents actors: per a uns, la normalització («normalització màxima») és la consecució del monolingüisme institucional i el predomini social de la llengua pròpia en el territori en el qual històricament va ser llengua autòctona; per a uns altres, la normalització consisteix en el coneixement social per tots els integrants d'una comunitat política de la llengua pròpia, l'ús institucional predominant de la llengua pròpia i l'ús social lliure i equilibrat de les diferents llengües («normalització mínima»); i, finalment, per a un tercer grup, la normalització serà la cooficialitat legal de les llengües, el coneixement mínim (passiu) de les dues llengües oficials, la promoció de la minoritzada i l'ús social i institucional indistint de les llengües oficials («prenormalització»).

No obstant això, a aquest conflicte polític i lingüístic per la minorització política del valencià i la seua substitució social pel castellà, s'afegeix en el cas valencià una dimensió conflictiva singular referida a la identitat mateixa de la llengua i a la naturalesa del conflicte i la seua configuració. Així, les institucions i els intel·lectuals de la dreta valenciana tardofranquista van promoure una intensa campanya contra Fuster (Cucó, 2002) per a combatre també les forces democràtiques i el discurs neovalencianista de matriu fusteriana.

En aquest sentit, el contradiscurs que elaboraren, i que acabà sent hegemònic en la societat valenciana (Flor, 2011), afirma, essencialment, que els valencians valencianoparlants eren bilingües de manera natural i ho havien sigut sempre, que l'antic Regne de València no havia sigut repoblat majoritàriament per gent de parla catalana, sinó que sempre havia sigut una societat oberta i els orígens dels repobladors eren molt diversos.

En coherència amb això, afirmaven que no hi havia cap mena de conflicte ni problema lingüístic, ja que la convivència entre el castellà i el valencià era consubstancial als valencians valencianoparlants; si bé, paradoxalment, aquest discurs no deia res sobre els valencians castellanoparlants. Així que mentre els valencians valencianoparlants eren «per naturalesa» bilingües, els valencians castellanoparlants eren, igualment, «de natural» monolingües.

Aquest discurs no tracta d'explicar mai aquesta

disfunció entre els valencians valencianoparlants i els castellanoparlants; sinó que defineix el conflicte de manera absolutament diferent. Segons això, el problema del valencià no era la substitució del valencià pel castellà; tot el contrari, el conflicte lingüístic valencià tenia el seu origen en la voluntat del catalanisme polític d'apropriar-se les glòries culturals i literàries medievals valencianes i substituir el valencià pel català.

S'afirma, així, que el català i el valencià eren llengües diferents: bé perquè, encara que venien d'un tronc comú, havien evolucionat de manera diversa des de feia segles; bé perquè, durant l'època musulmana la població mossàrab ja parlava valencià i la seua era una continuació directa del llatí en terres valencianes; o bé simplement considerant que, ja que la llengua és l'essència d'un poble i sent evident que catalans i valencians no eren el mateix poble, les llengües que parlaven havien de ser llengües diferents. Aquest discurs es va desenvolupar i es va estendre socialment de manera paral·lela al creixement d'un anticatalanisme de tall xenòfob i virulent, que no va dubtar a recórrer, sovint, a la violència.

En les primeres eleccions democràtiques (1977) únicament la minoritària i franquista AP va incorporar explícitament el discurs anticatalanista al seu programa. No obstant això, l'inici del procés autonòmic i el predomini electoral de l'esquerra (PSOE i PCE), va portar el principal partit de la dreta (UCD)

a marginalar o expulsar els sectors interns més liberals, democràtics i valencianistes, i a fer que s'assumira, al desembre de 1978, el discurs anticatalanista, de negació del conflicte lingüístic entre el castellà i el valencià, reduint el problema del valencià a una suposada «agressió» catalana a la identitat pròpia. Una constant que mantenen, amb diferent intensitat i diferents formes, totes les formacions de la dreta valenciana en el futur, llevat del CDS.

Durant els anys de la transició valenciana a la democràcia i l'autonomia (1977-1982), el conflicte sobre la llengua i la identitat valenciana va afectar a tots els partits polítics (Bodoque, 2000) i, sobretot, va generar una notable crispació social. Des de 1979, provocà tumults, atacs a la llibertat d'expressió, atemptats de carrer, bombes i violència política de caràcter essencialment ultradretà i anticatalanista (Ribera, 2015), sovint justificada per la premsa conservadora valenciana i per les principals forces de la dreta (UCD i AP) com a reacció «natural» dels valencians a l'agressió catalana i al pancatalanisme.

És sobre aquest context general de forta escissió política i amb definicions del problema lingüístic radicalment divergents que es posen les bases de la política lingüística sobre el valencià dels governs preautonòmics i autonòmics. I, especialment, les polítiques lingüístiques educatives, seguint una dinàmica singular, però semblant a la d'altres comunitats autònomes.

3. La política lingüística educativa valenciana dins del context espanyol

La realitat multilingüística espanyola és quantitativament i qualitativament molt important, i dóna lloc a polítiques lingüístiques molt dispars sobre les llengües «espanyoles», sobretot, en l'àmbit educatiu. Considerant, només, les variables «llengua», «comunitat autònoma» i «presència de cada llengua en el sistema educatiu de les comunitats autònomes» tindriem entorn de 25 polítiques lingüístiques i educatives diferents (taula 2). Una realitat polièdrica, que posa de manifest que les polítiques lingüístiques espanyoles són fruit i depenen, com qualsevol altra política pública, de la correlació de forces entre els diferents actors i de la seua capacitat relativa per a identificar, polititzar, definir i incorporar a l'agenda política un problema social, així com dels sistemes d'aliances favorables als seus interessos.

A més, si fem una descripció succinta del reconeixement legal jerarquitzat de les diferents llengües «espanyoles» i de quina és la seua presència en l'educació obligatòria i reglada, comprovem que un mateix o semblant reconeixement legal no

implica una política lingüística educativa similar. Com veurem, els factors que determinen la política lingüística són més complexos i van molt més enllà de la legalitat vigent.

Taula 2. Variables que condicionen les polítiques lingüístiques de les llengües diferents del castellà.

Llengua	Espai polític	Reconeixement legal	Presència actual en l'educació obligatòria
Castellà	CCAA amb una única llengua oficial	Oficial. Constitució (1978)	Obligatòria i generalitzada
	CCAA amb llengües cooficials	Cooficial. Constitució, estatuts i lleis de normalització lingüística	Obligatòria i generalitzada; però desigual. Alta i interferida: País Basc, Navarra, C. Valenciana i Galícia. Mitjana: Balears. Mitjana-baixa: Catalunya
Català	Catalunya	Cooficial. Estatut (1979/2006), Llei de Normalització Lingüística (1980) i Llei de Política Lingüística (1998)	Obligatòria. Alta i interferida
	Balears	Cooficial. Estatut (1983/2007) i Llei de Normalització Lingüística (1986)	Obligatòria. Mitjana-alta
	C. Valenciana	Cooficial. Estatut (1982/2006) i Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià (1983)	Obligatòria. Mitjana
	Aragó	Estatut (1983, referència vaga). Llei de Patrimoni Cultural (1999). Lleis de Llengües (2009 i 2013)	Voluntària. Baixa
	Múrcia	Acords d'ajuntaments i l'AVL: Iecla (2005), Jumilla i Favarella (2010)	Inexistent en l'educació obligatòria. Cursos voluntaris per a adults

Gallec	Galícia	Estatut (1981) i Llei de Normalització Lingüística (1983)	Obligatòria i generalitzada. Mitjana
	Astúries	Llei de Promoció de l'Asturià (1998). No reconeix el gallec, sinó el «gallec-asturià», una llengua distinta	Voluntària. Quasi nul·la.
	Castella i Lleó	Estatut (1983, menciona el gallec)	2001. Acord Xunta de Galícia i Junta de Castella i Lleó. Voluntària. Baixa
	Extremadura	Bé d'Interès Cultural (2001)	Algunes activitats extraescolars voluntàries
Basc	País Basc	Estatut (1979) i Llei de Normalització Lingüística (1982)	Obligatòria i generalitzada. Mitjana
	Navarra (part)	Estatut (1982) i Llei del Basc (1986)	Obligatòria i generalitzada en la zona bascófona. Mitjana
	Castella i Lleó	Cap	La pràctica totalitat dels alumnes estudien a Vitòria-Gasteiz. Mitjana
Asturlleonés	Astúries	Estatut (1981, menciona al bable) Llei de Promoció de l'Asturià (1998)	Voluntària Primària. Experiències puntuals
	Castella i Lleó	Estatut (1983, referència vaga)	Experiències puntuals voluntàries i disperses
	Cantàbria	Cap	Nul·la
	Extremadura	Cap	Nul·la
Occità	Catalunya	Estatut (1979, referència a l'aranés), Llei de Normalització Lingüística (1980, referència a l'aranés). Cooficial en la Vall d'Aran, segons la Llei de la Vall d'Aran (1990) i Llei de Política Lingüística (1998). Cooficial a Catalunya, segons Estatut (2006)	Obligatòria. Alta i interferida (a la Vall d'Aran)
Aragonés	Aragó	Estatut (1983, referència vaga). Llei de Patrimoni Cultural (1999). Lleis de Llengües (2009 i 2013)	Voluntària. Molt baixa
Portugués	Extremadura	Cap	Nul·la.
	Castella i Lleó	Cap	Nul·la

Àrab	Ceuta	Cap	Ensenyament per a adults en l'Escola Oficial d'Idiomes.
	Melilla	Cap	Ensenyament per a adults en l'Escola Oficial d'Idiomes.
Berber	Melilla	Reconeixement polític per l'Assemblea de Melilla	Ensenyament per a adults en l'Institut de las Culturas de Melilla i en centres privats
Haquetia	Ceuta i Melilla	Cap	Nul·la
Caló	Dispers	Cap	Nul·la

Font: Elaboració pròpia.

De les dotze llengües «espanyoles», el castellà ocupa una posició preeminent tant per la seua condició de llengua primera de la majoria de la població espanyola com pel fet que és la llengua segona de la resta de ciutadans espanyols, és la llengua parlada per la immigració d'origen llatinoamericà, sol ser la llengua a la qual s'incorpora la resta de la població immigrant no hispanoparlant, i és l'única llengua oficial d'àmbit estatal, encara que compartisca cooficialitat amb altres quatre llengües (català/valencià, gallec, basc i occità) en sis comunitats autònomes.

El reconeixement legal del castellà, recollit en la Constitució, comporta que en l'educació hi ha l'obligació de fer polítiques perquè tots els espanyols coneguen aquesta llengua i, en conseqüència, el tret comú del sistema educatiu espanyol és l'ensenyament obligatori i generalitzat de la llengua castellana. Si bé, en aquelles comunitats amb llengües oficials pròpies, el predomini del castellà com a llengua vehicular de l'ensenyament està interferit

i rep la competència, en major o menor mesura, d'altres llengües «espanyoles». Aquesta competència en l'àmbit educatiu és molt elevada a Catalunya i, en menor mesura, a Balears; mitjana a la Comunitat Valenciana, Galícia, País Basc o Navarra, i baixa o inexistent en la resta de territoris amb llengua autòctona pròpia (taula 2).

En conseqüència, mentre que l'occità a la Vall d'Aran i el català a Catalunya tenen una presència en el sistema educatiu generalitzada i alta; la del català a Balears és inferior; i la del gallec a Galícia, el valencià a la Comunitat Valenciana i el basc al País Basc i a la zona bascófona de Navarra és encara menor.

Igualment, fora dels espais polítics de la llengua oficial de caràcter general i de les llengües cooficials, la casuística és molt diversa. Aragó, per exemple, fa una referència genèrica en el seu estatut d'autonomia de 1983 a la diversitat lingüística aragonesa, encara que estableix el castellà com a única llengua oficial i no explicita fins a 1999, en la Llei de patrimoni cultural, l'existència del català i l'aragonés.

Posteriorment, la Llei de llengües del 2009 tracta de regular alguns drets lingüístics, sense fer cooficials les llengües en els territoris on es parlen. Aquesta llei va ser anul·lada per una nova Llei de llengües del 2013, que restringeix els drets reconeguts en l'anterior i oculta el nom de les llengües «aragoneses» diferents del castellà, com veurem. El

català té una presència voluntària i mitjana-baixa en l'ensenyament de les comarques de parla catalana, i l'aragonés, una presència igualment voluntària i més reduïda que el català en el territori on aquesta llengua es parla.

Pel que fa a Astúries, el seu estatut d'autonomia (1981) només estableix el castellà com a llengua oficial, però es refereix a la «necessària» protecció del bable (asturlleonés). Quasi 20 anys després, el 1998, la Llei de protecció de l'asturià estableix algunes línies de promoció de la llengua asturllleonesa i es refereix també al gallec-asturià, però considerant-lo una llengua de transició entre el gallec i l'asturllleonés i, per tant, diferent d'ambdues. En els últims anys, l'asturià i el gallec, en la forma de gallec-asturià, s'han incorporat de manera voluntària a l'ensenyament obligatori, especialment en els nivells d'Infantil i Primària.

Castella i Lleó només reconeix el castellà com a llengua oficial, pròpia i patrimonial, però menciona explícitament el gallec i, gràcies a un acord amb la Xunta de Galícia, en les comarques en les quals es parla aquesta llengua el sistema educatiu ofereix voluntàriament l'oportunitat d'estudiar-la, sobretot, en Infantil i Primària.

Respecte a l'asturllleonés, l'estatut d'autonomia únicament hi fa una referència vaga («modalitats lingüístiques pròpies») i el govern autonòmic hi ha promogut algunes experiències educatives puntuals i voluntàries. Sobre el portugués de La Alamedilla i

Fuentes de Oñoro,⁷ no hi ha cap tipus de reconeixement legal ni política educativa específica.

Esment a part mereix el basc en la comarca de Treviño, territori de la província de Burgos situat dins d'Àlaba, i on per processos migratoris (prop de la meitat de la població va nàixer al País Basc i només un poc més d'una quarta part a la comarca) i perquè la pràctica totalitat dels alumnes estudien en territori basc, la població bilingüe activa i passiva no ha deixat de créixer des dels anys vuitanta del segle passat, i se situa en aquests moments prop del 40 % del total; no hi ha parlants bilingües entre els majors de 50 anys, i el basc és la primera llengua (57 %) entre els menors de 16 anys, segons les últimes dades publicades pel Govern Basc. I això malgrat que el basc no té cap reconeixement en la comunitat autònoma de Castella i Lleó.

Extremadura, per la seua banda, va reconèixer el gallec de la Vall de Xálama com a Bé d'Interés Cultural el 2001; però les úniques experiències educatives són voluntàries, extraescolars i promogudes per grups de professors. Pel que fa a les parles dialectals asturllleonesses (*castúo*), no existeix cap reconeixement ni política educativa, i el mateix ocorre amb el portugués d'algunes localitats de la Ratlla i la comarca d'Olivença.⁸ Amb tot, Extremadura és la

---

7. Les dues localitats eren de parla portuguesa. Ara el procés de substitució lingüística és gairebé terminal.

8. El portugués d'Extremadura es troba en un procés de castellanit-

comunitat autònoma on major proporció d'alumnes estudien el portugués com a llengua estrangera. Cantàbria no reconeix l'existència de les variants d'asturllleonés (muntanyés) fortament castellanitzades i minoritzades, encara que hi haja algunes iniciatives privades i minoritàries d'ensenyament d'aquestes variants entre la població adulta.

L'estatut d'autonomia de Múrcia tampoc fa referència al fet que en algunes localitats de la comarca del Carxe es parla valencià; no obstant això, a iniciativa de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL), existeixen acords amb els ajuntaments de Iecla (2005) i Favanella i Jumella (2010) per a ensenyar valencià en les escoles d'adults d'aquests municipis.

Finalment, l'àrab a Ceuta i a Melilla no té la consideració de llengua cooficial, i el mateix ocorre amb el berber a Melilla. El PP hi ha rebutjat la cooficialitat i l'ús escolar, tot i els alts nivells de fracàs escolar d'aquestes ciutats per causa de la llengua i la marginació social.⁹ Amb tot, cal assenyalar que el Govern d'Espanya promou l'ensenyament de l'àrab marroquí en les escoles oficials d'idiomes de les

---

zació avançada i extinció, encara que no hi ha estudis sociolingüístics sobre aquest tema.

9. El fracàs escolar en aquestes dues ciutats és altíssim i s'atribueix, en bona mesura, al fet que la major part de la població escolar autòctona té com a llengües familiars l'àrab i el berber. El ministre d'Educació del Govern d'Espanya reconeixia aquesta realitat en el Congrés dels Diputats (31/1/2012), però les causes del problema, en la seua opinió i sense dades que sostingueren l'afirmació, eren que hi havia «una avalancha marroquí».

ciutats autònomes, mentre que l'ensenyament del berber a Melilla és a càrrec de centres privats i de la institució pública Instituto de las Culturas de Melilla; en tots dos casos és voluntari i fonamentalment per a adults. El caló no rep cap atenció especial, llevat d'alguns cursos per a adults a Catalunya dins dels programes de la Generalitat de promoció del poble gitano, i no tenim coneixement d'altres iniciatives a la resta d'Espanya per a incorporar experiències d'ensenyament d'aquesta llengua en l'educació obligatòria o per a adults.

Partint d'aquesta realitat i tenint en compte les dues variants que determinen les polítiques lingüístiques (compromís dels governs i mobilització social en favor d'una llengua), les polítiques lingüístiques educatives estan en funció, no tant de la normativa legal o les declaracions d'intencions, sinó de la força política i el suport electoral de les formacions polítiques, així com de la representativitat que tinguen els moviments socials favorables o contraris a una política lingüística educativa activa (taula 3).

Lògicament, com més forts siguen els moviments socials i com més suport polític tinguen les formacions que defensen una llengua, més intenses i ambicioses seran les polítiques lingüístiques que es posen en marxa; especialment quan els partits polítics i els moviments socials que s'hi oposen siguen dèbils o estiguen escassament estructurats.

Taula 3. Tipologia de les polítiques lingüístiques educatives autonòmiques.

		Nivell de compromís del govern autonòmic amb una política lingüística activa			
		Molt alt	Alt	Baix	Molt baix
Sectors socials favorables a una política lingüística activa	Molt importants	Normalització	Recuperació		
	Importants	Recuperació	Recuperació limitada	Promoció	
	Poc importants			Promoció limitada	Reconeixement formal
	Gens importants			Reconeixement formal	Ignorància

Font: Elaboració pròpia.

En conseqüència, el castellà té una presència en l'àmbit educatiu generalitzada i d'absoluta normalitat i sense cap tipus d'interferència d'altres llengües «espanyoles» en vuit comunitats (Canàries, Andalusia, Extremadura, Castella-la Manxa, Madrid, La Rioja, Cantàbria i Múrcia) i dues ciutats autònomes (Ceuta i Melilla), que o bé són absolutament monolingües en castellà o no impulsen cap presència en l'educació obligatòria de les minories lingüístiques pròpies, especialment en les edats d'escolarització obligatòria. Així mateix, no sembla que hi haja cap mena de problema especial per a ensenyar la llengua castellana d'acord amb l'estàndard nord-castellà en llocs amb variants dialectals pronunciadament diferents com ara Canàries, Múrcia, Extremadura, Andalusia, Ceuta i Melilla.

La presència normal del castellà en l'educació està interferida en nou comunitats autònomes

amb una intensitat diversa, en funció de la política lingüística educativa que se segueix en cada lloc. A Catalunya, la interferència és d'una intensitat elevada i també és notablement alta a Balears. A Galícia, el País Valencià (zona lingüística valenciana), el País Basc, Navarra (zona bascofona) la interferència és de grau mitjà. És baixa en les comarques gallegoparlants de Castella i Lleó, a la zona lingüística castellana del País Valencià, o en les de parla aragonesa o catalana a Aragó, molt baixa a Astúries, i inexistent a la resta de territoris amb llengua pròpia (taula 4).

Taula 4. Polítiques lingüístiques educatives espanyoles.

Normalitat	Castellà en les comunitats monolingües en castellà o amb algun grau de plurilingüisme no reconegut: Canàries, Ceuta, Melilla, Andalusia, Extremadura, Castella-la Manxa, Madrid, Múrcia, La Rioja, Cantàbria.
Normalitat interferida	Interferència alta: Catalunya. Interferència mitjana-alta: Balears. Interferència mitjana: Galícia, C. Valenciana (zona lingüística valenciana), País Basc, Navarra (zona bascofona). Interferència baixa (en algunes zones): Castella i Lleó, Aragó, C. Valenciana (zona lingüística castellana). Interferència molt baixa: Astúries.
Normalització	Valencià/català a Catalunya. Basc en les zones del País Basc i Navarra amb presència social alta d'aquesta llengua.
Recuperació	Valencià/català a Balears. Basc en la resta del País Basc i al Condado de Treviño (Castella i Lleó). Occità en la comarca catalana de la Vall d'Aran. Valencià/català en les unitats educatives en valencià de la Comunitat Valenciana.
Recuperació limitada	Gallec a Galícia. Basc en la zona bascofona de Navarra amb menor presència social d'aquesta llengua.
Promoció	Valencià/català en la resta de l'ensenyament de la zona valencianoparlant de la Comunitat Valenciana. Després del decret de plurilingüisme (2012), tot l'ensenyament de la zona lingüística valenciana evoluciona en aquesta direcció.
Promoció limitada	Valencià/català en la zona castellanoparlant de la C. Valenciana i en l'Aragó catalanoparlant; l'aragonès a Aragó; el gallec en la zona gallegoparlant de Castella i Lleó, i, molt limitadament, l'asturleonès i el gallec (amb les formes gallec-asturianes) a Astúries.

Reconeixement formal	Gallec a Extremadura. Asturleonés a Castella i Lleó. Berber a Melilla.
Ignorància	Asturleonés a Cantàbria i Extremadura. Portugués a Castella i Lleó, i a Extremadura. Valencià/català a Múrcia. Àrab a Ceuta. Haquetia a Ceuta i Melilla. Caló en tota Espanya.

Font: Elaboració pròpia.

Les polítiques lingüístiques educatives que pretenen la normalització mínima (ple coneixement de les llengües cooficials) i l'increment de la transmissió familiar de la llengua minoritzada han sigut les dominants amb el català a Catalunya i el basc al País Basc o en la Navarra, fins al 2011, amb major presència social de la llengua basca (Argelaguet, 1999) i indirectament a la comarca oficialment castellana de Treviño. Similars, però amb un grau d'intensitat inferior per la menor fortalesa dels moviments socials o per un compromís menor dels governs autonòmics, són les polítiques de recuperació lingüística respecte al català a Balears, fins al 2013, i l'occità a Catalunya (Aguirreazkuenaga, 2005; Argelaguet, 1998 i 1999).

Les polítiques de recuperació limitada, amb objectius que recorden els anteriors, però amb una voluntat i ambició menors, es corresponen amb les del gallec a Galícia (Nogueira, 2005) fins al 2010, el basc en la zona de Navarra amb menor presència social d'aquesta llengua (Kasares, 2002) fins al 2011 i, en la nostra opinió, el valencià/català en la població escolar que estudia en valencià a la Comunitat Valenciana fins al 2012.

Les polítiques de promoció lingüística educativa

que no permeten ni pretenen la normalització lingüística mínima (coneixement igual de les llengües oficials) i dificulten la recuperació de la transmissió familiar de la llengua són les que han predominat en la resta de la població escolar de la zona valencianoparlant de la Comunitat Valenciana; és a dir, en aquella població escolar que no ha estudiat en valencià.¹⁰ Però també serien les polítiques de plurilingüisme que s'engeguen el 2010 a Galícia, el 2011 a Navarra, 2012 al País Valencià i 2013 a Balears.

En un nivell inferior de promoció limitada, voluntària i generalment no incentivada cal situar el valencià en la zona castellanoparlant del País Valencià, el català i l'aragonés a Aragó, el gallec a Castella i Lleó, i en menor mesura l'asturleonés a Astúries i el gallec dialectal d'Astúries. Per davall d'aquest nivell només hi ha ignorància de les minories lingüístiques pròpies.

Així doncs, podem considerar que el País Valencià estaria entre les comunitats autònomes que tenen reconeguda la cooficialitat de la llengua pròpia amb unes polítiques lingüístiques educatives menys intenses i ambicioses.

---

10. Considerem els programes plurilingües amb predomini del valencià, com una política lingüística educativa de recuperació de la llengua minoritzada i els programes plurilingües amb predomini del castellà com una política de promoció limitada.

4. El model valencià de política lingüística

Poc després de les primeres eleccions democràtiques de 1977, es constituí el Consell del País Valencià,¹¹ que posà en marxa el procés per a aconseguir-ne l'autonomia política. Ara bé, les principals forces polítiques discrepen radicalment tant sobre la identitat valenciana com sobre el nivell d'autonomia necessària. Concentrant-nos en la qüestió lingüística i en els partits amb presència parlamentària, UCD i AP volien que l'estatut recollira explícitament el nom de *llengua valenciana* i eren reticents a polítiques favorables a l'ús social, oficial i educatiu del valencià; mentre que el PSPV-PSOE i el PCPV-PCE defensen implícitament (no explícitament) la catalanitat lingüística del *valencià* i part

---

11. Govern preautonòmic valencià. N'hi hagué tres. El primer (març de 1978-desembre de 1979), presidit pels socialistes, integrà posicions autonomistes (esquerra i els liberals d'UCD) amb les postures centralistes i anticatalanistes d'UCD i AP. En paraitzar-se el procés autonòmic, l'esquerra abandona el Consell i es forma un govern provisional (gener de 1980-novembre de 1982), només amb UCD i AP. De novembre de 1982 a maig de 1983, l'últim govern torna a integrar tots els partits.

d'aquests partits eren favorables a unes polítiques concretes de «recuperació» del valencià.

Aquestes diferències van aturar el procés autonòmic valencià el 1980 fins després de l'intent de colp d'estat del 23 de febrer de 1981. Llavors, UCD, PSPV-PSOE i PCPV-PCE, instats per les respectives direccions estatals, negocien i acorden un avant-projecte d'estatut (juny de 1982), en què s'afirma que el castellà i el valencià són els *idiomes* oficials, i que una llei establiria els territoris de predomini de cada llengua, sense fer referència a cap institució normativa del valencià ni establir la seua filiació filològica.¹²

La primera llei de transcendència política del nou govern autonòmic, constituït el 1983 i de majoria socialista, fou la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià (LUEV).¹³ La llei ha sigut el marc legal bàsic (i

---

12. Després de l'intent de colp d'estat, els pactes autonòmics estatals d'UCD i PSOE de juliol 1981 van fer que s'obriren negociacions per a «reconduir» el procés autonòmic valencià. A la tardor de 1981, les forces polítiques valencianes acorden el denominat Estatut de Benicàssim, que, a més de la llengua, en les qüestions identitàries i simbòliques establia que el nom de la comunitat autònoma era el de País Valencià (denominació defensada per l'esquerra, enfront de la de Regne de València o Regió Valenciana que pretenia la dreta), proposava que en la bandera oficial anaren les quatre barres de la Corona d'Aragó i de l'antic Regne de València, amb una franja blava sobre la qual descansava l'escut de la Generalitat Valenciana (l'esquerra defensava les quatre barres sense més, amb l'escut de la Generalitat en el centre, i la dreta la bandera de la ciutat de València amb franja blava i la corona reial).

13. A diferència de Catalunya, Galícia, Balears o el País Basc, però de manera semblant a Navarra, la llei que regula la cooficialitat del

poc desplegat, llevat de l'ensenyament) de les polítiques lingüístiques dels governs valencians fins ara. Els socialistes, impulsors directes de la llei, definiren objectius més ambiciosos que no els dels altres partits parlamentaris; però prioritzaren també aconseguir un consens polític ampli, evitant-hi els preceptes més exigents. Amb tot, el debat de la llei mostrà les profundes diferències entre les forces polítiques parlamentàries respecte al valencià.

La proposta de LUEV dels socialistes assenyalava formalment que la finalitat última és l'equiparació de les dues llengües, i fixava uns objectius concrets més limitats: 1) oficialitat del valencià a tot el territori valencià; 2) dret a l'ús del valencià en tots els àmbits públics i privats; 3) promoció de l'ús del valencià en l'administració pública i en els àmbits socials; 4) obligatorietat de l'ensenyament *del* valencià a tot el territori de predomini lingüístic valencià, i l'extensió voluntària a les zones castellanoparlants; 5) coneixement d'ambdues llengües al final de l'escolarització obligatòria; 6) dret a l'ús de la toponímia en valencià als municipis valencianoparlants; 7) delimitació de les zones de predomini lingüístic de cada llengua sobre la base de la frontera històrica posterior a la divisió provincial de 1833.

---

valencià no fa referència a la «normalització» de la llengua, per l'oposició de la dreta valenciana al terme, que argumenta que la situació del valencià ja era «normal» i que el concepte «normalització» tenia connotacions catalanistes.

No obstant això, tot i la prudència socialista, l'oposició parlamentària, tant AP com el PCPV-PCE, qüestionà profundament la llei. El debat de la llei va dividir les forces polítiques i donà lloc a un procés negociador molt intens en què s'acostaren les posicions. Hi ha dos blocs diferents segons la matèria objecte de debat. En les qüestions identitàries (nom, àmbit lingüístic del valencià i toponímia) els blocs enfrontats són, d'una banda, els partits d'esquerra que reconeixien implícitament la unitat lingüística catalanovel·lanca i AP que sostenia que el valencià era una llengua diferent del català. No obstant això, pel que fa a les polítiques públiques favorables a l'oficialització del valencià, la normalització social del seu ús i l'ensenyament, els grups enfrontats són el PSPV-PSOE d'una banda, més favorable a polítiques actives de promoció del valencià, i el partit comunista i AP, per un altre, contraris a estendre l'oficialitat de la llengua a tot el territori, a l'Administració o a fer-la obligatòria en l'ensenyament (taula 5). Finalment, la llei es va aprovar, sobre la base de les posicions socialistes, amb el suport del PCE-PCPV i l'abstenció d'AP.

Taula 5. Posicions dels partits parlamentaris en el debat de la LUEV.

	PSPV-PSOE	PCE-PCPV	AP
Identitat del valencià	No definida directament (unitat lingüística valencianocatalana implícita)		Llengua diferenciada (secessionisme lingüístic; el valencià no és català)
Toponímia	Segons zones lingüístiques		Segons zones, bilingüe en la valencianoparlant
Zones lingüístiques	Delimitació històrica (1833): zona de predomini lingüístic valencià i zona de predomini lingüístic castellà	Delimitació sociolingüística: tres zones lingüístiques: castellanoparlant, bilingüe de predomini lingüístic castellà, bilingüe de predomini lingüístic valencià	
Promoció de l'ús social	General i activa	Centrada en la cultura	Difusa i retòrica
Oficialitat	A tota la Comunitat Valenciana	Segons zones lingüístiques	
Ensenyament del valencià	Obligatori a la zona valencianoparlant; voluntari a la castellanoparlant	Voluntari, en funció de les zones lingüístiques	
Coneixement del valencià pels funcionaris	Obligatori, després d'uns anys	Voluntari	
Valencià a l'Administració	Obligatori	Voluntari, segons capacitat dels funcionaris i zones	Segons zones lingüístiques

Font: Bodoque (2009).

Els comunistes critiquen la proposta en tres aspectes bàsics: 1) demanen una «reestructuració total [dels territoris de cada llengua] sobre la base de la realitat sociolingüística, tot atenent no sols al caràcter històric, sinó als moviments immigratoris»,¹⁴ i en restringeixen

14. Les cites entre cometes d'aquest paràgraf i del següent estan estretes del *Diari de Sessions de les Corts Valencianes*.

l'aplicació plena a les poblacions amb una majoria de valencianoparlants; 2) consideren que «*la incorporació del valencià [a l'ensenyament] és obligatòria per als centres i voluntària per als alumnes*», i que l'ensenyament del valencià no ha de ser matèria curricular, i ha de dependre de la voluntat dels pares i sempre que hi haja professorat que conega la llengua i vulga usar-la, i 3) són contraris que els funcionaris de la Generalitat coneguen obligatòriament el valencià i limiten l'atenció en valencià als ciutadans a què hi haja «*personal suficient amb domini*» d'aquesta llengua.

No obstant això, els sis diputats comunistes acabaren votant la llei i l'oposició més intensa vingué de la formació postfranquista AP. Aquest partit, que finalment s'hi va abstenir, va fer un discurs emotiu molt intens de defensa de la identitat singular del «valencià», per les seues propostes de polítiques lingüístiques eren pràcticament inexistents o merament folklòriques. Relegaven, així el valencià a una posició marginal i subordinada al castellà.¹⁵

---

15. Aquesta dicotomia entre discurs exaltat en defensa del *valencià* i de falta de mesures i accions concretes és una constant de la política valenciana. Com a exemple, l'aprovació (juny del 2010) de la Llei de funció pública amb els vots del PP i el PSPV-PSOE i el suport dels principals sindicats (CCOO i UGT): la llei no recull que els treballadors públics hagen de conèixer el valencià, malgrat *Pacte pel Valencià* signat pel PP i el PSPV-PSOE el 2001, i l'assumpció del document *Compromís pel Valencià* pel PSPV-PSOE i dels sindicats esmentats. Cert que el *Pacte pel Valencià* sols recollia la necessitat d'augmentar l'ús del valencià en l'administració, però el *Compromís pel Valencià* exigia el coneixement del valencià per a accedir a la funció pública.

Les objeccions d'AP a la LUEV pretenen: 1) que la llei fóra «*sobre l'ús i l'ensenyament de l'idioma valencià*» i que hi constara que era una llengua *diferenciada*; 2) que a la zona castellanoparlant fóra «*predominant el sol ús del castellà*» i quedara «*exceptuada de l'ensenyament i ús del valencià*», mentre limitava l'oficialitat del valencià al territori valencianoparlant, encara que per decret es determinarien els territoris valencianoparlants en què predominaria l'ús del valencià o del castellà segons que «*un cinquanta per cent [de la població] utilitze una mateixa llengua*», fet que comportava un reconeixement molt limitat de drets lingüístics a les zones valencianoparlants on predominés l'ús del castellà; 3) que es limite l'obligació del coneixement del valencià als treballadors públics de la Generalitat, aclarint que només es podria «*exigir el compromís jurat d'adquirir coneixements suficients del valencià en el termini de dos anys*» quan ho establiren les bases de la convocatòria d'un lloc de treball; 4) que l'ús del valencià en l'administració de justícia es limite al territori valencianoparlant on predomine el valencià; 5) que l'obligatorietat d'oferir voluntàriament l'ensenyament no curricular *del* valencià als territoris valencianoparlants, exceptue els centres de la zona valencianoparlant amb predomini del castellà «*que ho sol·liciten*», i 6) que la toponímia de la zona valencianoparlant tinga la denominació en castellà i valencià o, com a mínim, la retolació bilingüe, independentment del nom oficial.

Aprovada la LUEV i en un context sempre condi-

cionat pel conflicte identitari i l'anticatalanisme, el partit socialista impulsa un model de política lingüística fonamentat en tres pilars bàsics. El primer, la promoció pública del valencià tindrà una intensitat desigual segons els responsables polítics i els àmbits sectorials i socials, però la tendència general és a l'ús «emblemàtic» i per a qüestions considerades «culturals» o simbòliques. El segon, els objectius últims de la política lingüística sempre han sigut difusos, genèrics i inconcrets; de fet, ni en termes globals ni sectorials ni temporals hi ha hagut una planificació estratègica, llevat matisadament de l'àmbit de l'ensenyament. I el tercer, l'exercici real de drets lingüístics i l'ús normal del valencià havia de descansar bàsicament en la iniciativa dels ciutadans o en el compromís personal dels responsables públics individualment considerats i no en la voluntat institucional i governamental de manera global. Aquest model, amb un compromís i una intensitat menors, i amb interferències al voltant del nom i la identitat de la llengua va ser seguit pel PP des de 1995 fins al 2012.

El partit socialista, quan arriba a la Generalitat el 1983, prioritza l'augment del coneixement del valencià i facilitar-ne l'ús en l'administració pública. Es considerava, implícitament, que, quan augmentara el coneixement de la llengua, seria més fàcil dur a terme polítiques lingüístiques més ambiciosos i hi disminuirien els sectors socials contraris. Però també es creia, contradictòriament, que així es donava una resposta suficient a les demandes socials en la matè-

ria que provenien, s'entenia, de l'àmbit de l'ensenyament i del món cultural. La política lingüística que es configura llavors, abandonà aviat el que podia tenir de provisional i possibilista i passà a ser considerada pels socialistes com la política més adequada a la realitat valenciana, i, fins i tot, que era una política que anava més enllà de les demandes ciutadanes. Ni tan sols quan al final de l'època de govern socialista se'n replantegen alguns aspectes i es parla ocasionalment de definir l'objectiu de l'equilingüisme, una mena de normalització lingüística mínima, no es qüestiona el model, sinó la seua intensitat. I, encara més, quan el PP arriba al govern, acaba per institucionalitzar els aspectes bàsics de la política anterior.

Val a dir que les profundes diferències partidistes sobre les polítiques lingüístiques que hi havia hagut durant la transició a l'autogovern i la primera dècada de govern socialista, així com el manteniment del conflicte sobre la identitat del valencià fins avui, ha fixat en sectors de la societat valenciana el lloc comú que les polítiques lingüístiques socialistes i les del PP són molt diferents. Però hem de tenir present que quan AP esdevé PP en 1993 la nova direcció del partit trenca amb l'oposició frontal anterior a la política lingüística socialista i afirma que no tenen intenció de canviar-la, llevat d'aspectes menors. Veient com s'ha institucionalitzat el model valencià de política lingüística, és evident la seua continuïtat; però és comparant sistemàticament els aspectes estructurals de l'acció de cada govern en

totes les dimensions d'aquesta política pública quan comprovem que les línies d'actuació han sigut semblants en la pràctica en els elements estructuradors, encara que l'impuls donat a algunes iniciatives, el compromís pel futur de la llengua i el discurs sobre la identitat de la llengua no siga igual en els dos governs ni en els partits que els han donat suport. Amb tot, cal insistir en el fet que el PP introdueix canvis substancials en la política lingüística el 2012.

En l'àmbit del govern i l'administració, la política lingüística, a més de no haver estat mai prioritària, tampoc s'ha orientat a convertir el valencià en una llengua vehicular d'ús habitual del govern i l'administració, tot i que els dos governs van fer declaracions en algun moment (en 1992 els socialistes i el 2004 el PP) perquè fóra així. De fet, la llengua hi ha tingut un ús minoritari i, a més, bona part de l'ús formal i escrit del valencià per les institucions autonòmiques s'ha degut a la traducció de documents oficials del castellà al valencià, mentre que la documentació interna i els informes tècnics habituals han sigut redactats majoritàriament, si no exclusivament, en castellà. Hi ha, a més, diferències segons conselleries i matèries.

Igualment, no s'ha establert cap reglament dels usos lingüístics interns del govern i l'administració autonòmica, i l'únic criteri que s'ha seguit, en la pràctica, és fer dependre l'ús de la llengua de la voluntat, els costums i la capacitació lingüística del responsable polític (o del funcionari públic) de cada

moment, i el castellà és la llengua habitual de treball. Així, la majoria de les polítiques en l'àmbit de l'administració autonòmica s'han limitat a tractar d'atendre en valencià els ciutadans que fan servir aquesta llengua, a valorar-ne el coneixement com a mèrit per a la promoció interna dels funcionaris i a potenciar cursos voluntaris de valencià per als treballadors públics. La divergència en l'actuació dels dos governs és escassa i es limita, possiblement, a un menor nombre de càrrecs públics del PP que siguen voluntàriament proclius a l'ús oral i, sobretot, escrit del valencià en l'activitat oficial habitual.

Fora de l'àmbit de l'administració autonòmica, la política del Govern valencià respecte a les administracions municipals i la llengua s'ha centrat en subvencions orientades a la creació d'oficines municipals de promoció lingüística i a la realització de cursos de valencià per a funcionaris, sense que hi haja hagut massa diferències entre el govern socialista i el del PP. Llevat de la reducció de les ajudes econòmiques des del 2010. També és bàsicament similar, en els dos governs, l'escassa col·laboració amb l'administració perifèrica de l'Estat o amb l'administració de justícia per afavorir-hi l'ús del valencià, que no ha anat més enllà de facilitar cursos de valencià per a funcionaris; són pràcticament inexistents les polítiques de la Generalitat per a garantir realment els drets dels valencianoparlants davant les administracions amb més capacitat coercitiva: la policia i la justícia.

Així mateix, pel que fa a la valencianització dels

topònims, els governs valencians n'han deixat la iniciativa als ajuntaments i el ritme de valencianització dels noms de municipis ha sigut baix, sobretot després que el PP arribara a la Generalitat. Així s'explica que, després de quasi quatre dècades de democràcia, prop de la quarta part de municipis valencianoparlants tenen castellanitzat o mal escrit el seu nom, i continua confonent-se traducció del nom o adequació a l'ortografia oficial del valencià amb un canvi oficial de nom.

En els usos socials i en la dimensió pública dels sectors privats, les polítiques han sigut força discretes i irregulars. Les campanyes institucionals per a promoure la llengua han sigut escasses i les iniciatives per a promoure-la en els sectors socioeconòmics s'han concentrat en ajudes per a afavorir l'ús del valencià en la retolació d'empreses i serveis, i molt poc en la documentació i el funcionament intern, sense que hi haja diferències entre els dos governs. I el mateix es pot dir, en termes generals, de la promoció en el món associatiu i cívic; si bé, mentre els socialistes donen suport a sectors i grups favorables a la normalització lingüística, amb el PP tenen suport econòmic molt elevat associacions que promouen el secessionisme lingüístic i es lleven les subvencions a aquelles favorables a la normalització del valencià.

Amb l'inici de les retallades econòmiques en els serveis públics (2010), les ajudes a la promoció del valencià es van reduir dràsticament en totes les seues dimensions.

També, en l'àmbit dels mitjans de comunicació, la política lingüística impulsada pels dos governs ha sigut limitada. En primer lloc, en els mitjans de comunicació públics de la Generalitat (Ràdio 9 i els canals de televisió Canal 9 i Punt Dos), el valencià ha tingut una posició desigual com a llengua vehicular. A grans trets, ha sigut la llengua habitual de Ràdio 9, però aquest mitjà no ha pogut o no ha sabut aconseguir una audiència mínimament rellevant i estable. Canal 9, amb un nivell d'audiència mitjà, trià un model lingüístic bilingüe i diglòssic, en què la llengua utilitzada estava en funció de les característiques del programa i, durant l'època socialista, el valencià no degué ocupar mai més del 50 % de la programació en hores de màxima audiència; mentre que, amb els governs del PP, la castellanització s'incrementà significativament, i aquest fet no és compensat per la posada en marxa d'un segon canal de televisió valenciana, Punt Dos, en valencià, però molt minoritari. Amb el temps, la malbaratada gestió del PP, el recurs a productores externes amb productes molt cars i una contractació clientelar i descontrolada, provoca que RTVV tinga un deute insostenible i una audiència molt escassa. El Govern valencià del PP, com el govern balear del mateix partit havia fet just un any abans, tancà precipitadament RTVV el mes de novembre del 2013. En aquests moments, no hi ha cap mitjà de comunicació audiovisual que emeta en valencià al País Valencià. A més, tampoc no s'han reiniciat les emissions de la ràdio i la televisió cata-

lana que es rebien, des dels anys vuitanta del segle xx i que el PP va tancar el 2010.

Entre els dos governs, però, hi ha diferències en el suport i la promoció del valencià en els mitjans de comunicació privats. Així, mentre que el govern socialista va establir un sistema d'ajudes directes a les publicacions i mitjans que utilitzaven el valencià, el govern del PP fou bel·ligerant amb algunes d'aquestes publicacions, n'eliminà les ajudes i dona suport a la premsa en castellà, especialment la conservadora, mitjançant la publicitat i la compra i distribució d'exemplars en centres educatius.

L'àmbit de les noves tecnologies no ha merescut a penes l'atenció de cap govern, més enllà de donar suport a iniciatives puntuals com ara la promoció del programa SALT de traducció automàtica entre el castellà i el valencià. Els governs han seguit unes polítiques d'ajudes per a promoure l'ús del valencià a les indústries culturals que només semblen haver tingut un èxit relatiu en l'àmbit editorial vinculat a l'ensenyament. El suport a la promoció del valencià en la resta de la producció cultural és molt desigual: d'una certa entitat en l'àmbit teatral, més escassa en les exposicions, i irrellevant o inexistent en la producció de cine en valencià o en l'exhibició de pel·lícules en valencià en sales comercials, vídeos o DVD.

En termes generals, doncs, en l'àmbit dels usos socials de la llengua, no hi ha hagut tampoc un canvi en la política lingüística seguida pels governs socialistes i pels del PP, excepte en el suport al món

associatiu del secessionisme lingüístic, la supressió de les ajudes a les associacions més favorables a la normalització lingüística i als mitjans de comunicació més compromesos amb la llengua, i la degradació i tancament de RTVV.

Les polítiques *sobre* la llengua han concentrat moltes de les energies polítiques i socials. Amb els governs socialistes, s'orienten a un coneixement irregular i no massa significatiu de la realitat sociolingüística, a l'increment del prestigi social de la llengua i a l'establiment de relacions indirectes i de baixa intensitat amb la resta del domini lingüístic, sense interferir (a excepció de Canal 9) en el model d'estàndard lingüístic que utilitzaven els poders públics, que és determinat pels tècnics lingüístics de l'administració, i acceptant implícitament la unitat lingüística. Aquest és l'àmbit, però, en què les polítiques del PP han estat més allunyades de les socialistes, ja que l'interés per conèixer la realitat sociolingüística ha sigut quasi nul durant els governs conservadors, les relacions amb les institucions del domini lingüístic han sigut interrompudes i les interferències governamentals en la determinació de l'estàndard lingüístic i en el debat sobre la identitat i nom de la llengua han sigut reiterades durant tots els governs del PP. S'ha arribat, així, a menystenir l'AVL en la Llei de símbols del 2015 i a instrumentalitzar el Consell Jurídic Consultiu contra la publicació en el *Diccionari Normatiu Valencià* de l'AVL de les definicions dels mots «valencià» i «català». Ara bé, tots

dos governs han fet una escassa promoció exterior de la llengua i han seguit variants valencianes de l'ortografia unitària, tot i que amb canvis importants.¹⁶

Respecte a les polítiques per a garantir activament els drets lingüístics, cap govern no ha tingut interès a desenvolupar sistemàticament la LUEV (Alcaraz i altres, 2004), influir en la legislació lingüística estatal o europea, fer un seguiment de la jurisprudència específica, promoure'n l'estudi comparat, crear-ne unitats d'assessorament o impulsar estudis sobre l'exercici dels drets lingüístics en els diferents àmbits socials i funcions comunicatives, i, finalment, tampoc hi ha hagut cap voluntat de divulgar-los i assessorar de manera sistemàtica els ciutadans, més enllà d'algunes iniciatives puntuals i d'escassa importància durant els governs socialistes.

Finalment, cal dir que la política per a augmentar l'alfabetització i la capacitat lingüística dels ciutadans ha sigut l'eix principal de la política lingüística valenciana. La incorporació *del* valencià al sistema educatiu i l'increment del coneixement del valencià en l'ensenyament obligatori (i, en menor mesura, en l'educació d'adults) esdevé la iniciativa a la qual es destinen més recursos i en què més conflictes i divergències substancials hi ha entre les diferents

---

16. L'administració ha usat quatre estàndards unitaristes (orientalitzat, convergent clàssic, convergent modern, particularista) i un secessionista en les conselleries governades per Unió Valenciana (Bodoque: 2009).

forces polítiques i socials en un primer moment. És també, en l'ensenyament, on és més evident l'evolució de les posicions del PP des d'una oposició frontal a les iniciatives socialistes a l'acceptació dels fonaments d'aquestes polítiques quan arriben al govern el 1995; si bé amb el PP progressivament s'ha anat frenant el creixement del nombre d'alumnes que estudien exclusivament *en valencià* fins a establir-se en nivells relativament baixos (25%), més en Primària que en Secundària, més a Castelló que a València i Alacant, més a les comarques amb més ús i transmissió familiar del valencià que en les comarques més castellanitzades, més en les rurals que en les urbanes, i pràcticament concentrats en la xarxa de centres públics. I això en un context en què els governs del PP donen suport preferentment a l'ensenyament privat concertat i quan els centres públics fan front, quasi exclusivament, a l'arribada d'immigrants estrangers, a un empobriment del personal docent, per una devaluació del sistema de selecció, i a una reducció notable de recursos econòmics, accentuada després del 2010.

En l'educació no obligatòria i universitària, l'ensenyament *del* o *en* valencià ha seguit una dinàmica desigual en funció del centre educatiu o de cada universitat; si bé, en general, hi ha predominat la inhibició del Govern valencià i l'ús minoritari del valencià (quasi nul en les universitats privades) com a llengua d'ensenyament, sense massa diferències entre un govern i l'altre, tot i les difícils relaci-

ons dels governs del PP amb algunes universitats públiques.

Podem concloure, per tant, que el que més separa ambdós governs és la distinta concepció de la identitat lingüística del valencià, la intensitat de les polítiques i el compromís per la llengua d'alguns dels seus components. Fets que, si bé no alteren el model bàsic de política lingüística fins al 2012, sí que generen quatre diferències importants entre els dos governs. La primera es produeix en la voluntat política amb què s'aplica la política lingüística. Així, malgrat que no sembla ser una prioritat en cap moment, els governs socialistes mostren un interès més alt i un major grau d'implicació en la promoció de la capacitat lingüística i l'ús social del valencià.

La segona diferència té a veure amb el sistema d'aliances socials que cada un dels governs impulsa. Així, els socialistes donen suport i tracten d'establir alguna mena de col·laboració amb moviments socials favorables a polítiques de normalització lingüística. Tot i això, sovint eren moviments crítics amb les polítiques oficials i amb el PSPV-PSOE i que no conclouen amb una aliança estable i decididament col·laborativa. Per contra, el govern del PP posà fi a aquesta mena de cooperació crítica i donà suport a entitats secessionistes, fins i tot després d'haver-se creat l'AVL, i, a vegades, contra la mateixa AVL.

La tercera de les diferències cal buscar-la en les polítiques sobre la llengua. Els socialistes intenten deixar en un segon terme aquestes polítiques i, per

tant, no interfereixen en l'estàndard lingüístic i eviten els debats sobre la identitat, mentre estableixen relacions discretes amb les institucions responsables de la política lingüística de Catalunya i Balears. Els governs del PP concentren bona part de l'atenció en aspectes de les polítiques sobre la llengua i trenquen les relacions amb la resta del domini lingüístic; a més d'intervenir sovint en el debat sobre l'ens normatiu propi per al *valencià*, les formes de l'estàndard o el nom de la llengua.

Finalment, la quarta diferència és possiblement la més significativa entre els dos governs i té a veure amb la identitat de la llengua. Així, els governs del Partit Socialista es van moure entre l'ambigüitat que comportava acceptar l'ortografia lingüística unitària (i implícitament, la unitat de la llengua), la defensa del nom de *valencià*¹⁷ per a la llengua al territori valencià i no aclarir en cap moment públicament quin era la denominació de la llengua *fora* de la Comunitat Valenciana, quin era l'àmbit lingüístic i quina era l'autoritat lingüística. Per contra, el govern del PP es mou en una ambigüitat de signe diferent de la del PSPV-PSOE. El Partit Popular insisteix en la singularitat del *valencià*, tot i que, de manera semblant als socialistes, accepta que les Normes de 1932 són la base per la normativització del *valencià*, però suggereix que en la seua aplicació concreta en

---

17. *Valencià* és el nom normal i general de la llengua valencianocatalana al País Valencià.

les últimes dècades havia contribuït a *catalanitzar* el valencià i defensa una entitat normativitzadora exclusivament valenciana i que no tinga vinculació directa amb les universitats ni amb l'Institut d'Estudis Catalans. Ara bé, quan aquesta institució es crea el 1999, el PP accepta que la majoria dels seus integrants siguen universitaris i defensors de la unitat lingüística catalanovelenciana. I, malgrat això, el PP, com hem vist, sovint interfereix en el treball de l'AVL i s'oposa a la seua autonomia institucional.

En aquest sentit, la política del PP en matèria de la identitat del valencià, sense defensar explícitament el secessionisme lingüístic, ha tractat d'aconseguir l'estranyament del valencià respecte al català o, el que és igual, ha construït el relat que el català i el valencià eren realitats lingüístiques i socials diferenciades i no interrelacionades; ha mantingut la retòrica anticatalanista, mentre impulsava un model d'estàndard fidel a la normativa ortogràfica unitària, però particularista.

En resum, més enllà de la insistència formal, voluntarista o retòrica en uns objectius de recuperació del valencià o d'amor a la llengua; en la pràctica, els dos governs, sobretot el del PP, han situat la política lingüística en un segon nivell dins del conjunt de polítiques públiques valencianes i han impulsat formes de promoció lingüística basades en la incentivació moderada i irregular segons els sectors socials i la matèria. Per això, les divergències que puguen existir entre el govern socialista i el del PP en aspectes

tes discursius i sobre la identitat de la llengua, tot i ser importants, no comporten un canvi essencial en les característiques bàsiques del model valencià de política lingüística entre els dos governs fins al 2012.

La política ha estat orientada en tot moment a la promoció genèricament incentivada del valencià en els diferents àmbits socials, deixant a la voluntat individual i personal dels ciutadans i dels responsables públics bona part de l'impuls i la garantia real del seu ús social i públic; excepte pel que fa a l'establiment d'algunes obligacions concretes, com tenir l'assignatura de valencià i algunes matèries del currículum educatiu en valencià durant l'ensenyament obligatori. Els comportaments i la voluntat dels membres de cada govern són diferents i contribueixen a donar una intensitat diversa a les polítiques de cada etapa. Però, per molt important que siga el voluntarisme ciutadà i el compromís personal d'alguns membres del govern, això no modifica la lògica bàsica de la política lingüística dels dos governs de la Generalitat. En conseqüència, llevat de la qüestió identitària i de les relacions amb els sectors socials favorables a la normalització del valencià o al secessionisme lingüístic, les diferències en les polítiques dels governs socialistes i del PP són més d'intensitat que de lògica estratègica.

Les línies mestres d'aquesta política les va bastir, a començaments dels anys vuitanta, el Partit Socialista en contra d'AP/PP, però les va assumir en la

seua acció de govern el PP una dècada després. I aquest fet institucionalitzà fins al 2012 un model valencià de política lingüística bastant estable que centra la major part dels esforços en l'àmbit de l'educació i que presta escassa atenció a àrees d'actuació essencials per a garantir els drets lingüístics o l'extensió de l'ús i el prestigi social de la llengua. Amb uns comportaments lingüístics oficials que han reproduït (i aprofundit) la diglòssia de la societat valenciana. Un model que ha sigut reticent a l'hora d'establir aliances entre el govern autonòmic, les altres administracions, la societat civil i els sectors socials favorables a la recuperació de la llengua, sobretot durant els governs del PP.

Cal destacar, finalment, dues coses. El model valencià de política lingüística ha sigut el menys ambiciós de totes les comunitats autònomes que han reconegut la cooficialitat plena d'una altra llengua diferent de la castellana a tot el territori autonòmic (Balears, Catalunya, Comunitat Valenciana, Galícia i el País Basc). A més, el debat sobre la identitat de la llengua ha fet que bona part de les iniciatives, interessos i esforços dels actors de la política lingüística se centren més en la política *sobre* la llengua que en la normalització de la llengua.

Així i tot, el model de política lingüística que hem descrit comença a modificar-se estructuralment el 2007 i canvia profundament el 2013, i ho fa, precisament, en l'àmbit principal de la política lingüística valenciana i també el més desenvolupat: l'educació.

5. La política lingüística educativa valenciana fins al 2007

En l'àmbit educatiu, la incorporació del valencià com a llengua d'ensenyament es produeix en el tardofranquisme sobre la base de la Llei General d'Educació de 1970 que obria la possibilitat de fer experiències educatives en les «llengües natives» en educació preescolar i Educació General Bàsica. D'acord amb aquesta llei, mitjançant iniciatives privades i cooperatives de pares, s'engeguen projectes d'ensenyament en valencià en quatre centres de la perifèria de València i en un de Castelló, tot i que el valencià no hi podia ser encara llengua curricular. En 1977, d'acord amb la mateixa llei, 33 centres de la comarca de la Safor inicien experiències d'ensenyament del valencià i, un any després, en la mateixa comarca, un centre públic posa en marxa l'ensenyament en valencià de manera sistemàtica.

Al març de 1978, es constitueix el Consell del País Valencià. Aquest òrgan de govern preautonòmic, que pràcticament no tenia recursos ni competències, va impulsar, per al curs 1978-79 un Pla experimental d'ensenyament del valencià en EGB i ensenyaments mitjans, en el qual van participar

88 centres d'EGB, 29 d'ensenyament mitjà, 149 professors, i van rebre classes de valencià prop de 18.000 alumnes d'EGB, 3.150 de BUP i 735 d'FP. No obstant això, la incorporació del valencià com a llengua curricular del sistema educatiu valencià no es produeix fins un any després, amb l'aprovació del Reial decret 2003/1979 pel Govern espanyol, i, sobretot, de la publicació de l'Ordre ministerial, de 7 de juliol de 1980, que el desenvolupa. Aquesta ordre estableix tres elements nuclears de la legislació lingüística valenciana, que van ser incorporats a la LUEV i no han sigut modificats posteriorment: primer, l'obligatorietat de l'assignatura de valencià en el sistema educatiu obligatori valencià; segon, en les zones castellanoparlants, l'oferta de valencià és obligatòria, però la seua incorporació com a matèria curricular ha de ser progressiva i depèn sempre de la voluntat dels pares; i tercer, es regula la possibilitat de l'exempció de l'assignatura de valencià amb caràcter excepcional.

Ara bé, aquesta primera legislació no es va traduir en polítiques concretes a causa de la crisi del procés autonòmic valencià, la constitució d'un Consell del País Valencià provisional i el control del departament d'Educació del nou Consell per responsables polítics anticatalanistes i contraris a polítiques actives a favor del valencià. El Consell paralitzà oficialment l'extensió de l'assignatura adduint que no hi havia textos educatius autoritzats en «llengua valenciana» i mantingué enfrontaments continus

amb els moviments socials favorables a l'ensenyament del valencià. La paràlisi es va perllongar fins a finals de 1982, després que el Congrés dels Diputats modificara la proposta dels parlamentaris valencians i aprovara, finalment, l'estatut valencià al març de 1982,¹⁸ i després que les eleccions generals d'octubre es traduïren en un desastre electoral d'UCD i la victòria rotunda del PSOE. En novembre de 1982, es restableix el Consell preautonòmic, que està en funcions fins a les primeres eleccions autonòmiques de maig de 1983 i es limita a desbloquejar l'aprovació de llibres de textos per a l'ensenyament curricular del valencià.

Fetes les primeres eleccions autonòmiques i aprovada la Llei d'ús i ensenyament del valencià s'engega la política lingüística socialista que centra les energies en l'ensenyament, i comptà amb l'oposició sistemàtica de la dreta social i política valenciana. La dreta va mobilitzar sectors importants de la societat en contra de l'ensenyament del (i en) valencià amb tres estratègies diferents. Primerament, en algunes comarques castellanoparlants, s'oposa a l'oferta obligatòria d'ensenyament en valencià en tots els centres (encara que fóra voluntari incorporar l'estudi de l'assignatura d'aquesta

---

18. L'Estatut d'autonomia finalment aprovat en 1982, alterà l'acord valencià de Benicàssim. El nom del país va ser, oficialment, Comunitat Autònoma Valenciana (en l'Estatut del 2006, Comunitat Valenciana), i la bandera, la de la ciutat de València.

llengua en aquestes comarques). En segon lloc, mobilitza sectors socials de les comarques històricament valencianoparlants més castellanitzades (especialment en l'entorn de la ciutat d'Alacant) perquè s'oposaren a l'obligatorietat del valencià en l'ensenyament. Finalment, alimenta, especialment en la ciutat de València i la seua àrea d'influència, el prejudici anticatalà i afirma que el que s'ensenyava en les escoles no era valencià sinó català.

En aquest context de confrontació, el nou govern autonòmic dissenyà un model lingüístic educatiu amb quatre variants bàsiques, en funció de tres elements: i) les zones de predomini lingüístic; ii) que el valencià fóra (o no) assignatura curricular; i iii) les llengües vehiculars de les diferents matèries del currículum escolar.

En la variant primera, molt minoritària, el valencià no és assignatura curricular examinable per a l'alumnat. I no obstant això, la llengua vehicular de l'ensenyament pot ser exclusivament el castellà, en les comarques castellanoparlants; el valencià i el castellà, segons les assignatures, en les comarques valencianoparlants; o una altra llengua europea en els centres que segueixen sistemes educatius estrangers. S'aplica sempre individualment a petició expressa dels pares o tutors dels alumnes en cada curs escolar. Es dóna en les zones castellanoparlants entre els alumnes que estan exempts d'examinar-se de valencià perquè així ho han sol·licitat els seus pares o tutors, i entre una minoria d'alumnes

de centres de zones valencianoparlants que estan exempts de l'assignatura de valencià a causa de residir temporalment a la Comunitat Valenciana. Això fa que molts alumnes de la zona lingüística castellana acaben el seu ensenyament obligatori sense conèixer el valencià (Torró, 2008).

En la segona variant, igualment minoritària, el valencià és assignatura curricular examinable, mentre que la llengua vehicular de l'ensenyament és el castellà o una llengua estrangera. Es dóna en la zona castellanoparlant entre els alumnes no exempts de l'assignatura de valencià, i, en tota la Comunitat Valenciana, entre els alumnes que estudien en centres de llengua estrangera i, igualment, no estan exempts de valencià. A diferència de la variant anterior, l'assignatura de valencià és examinable i curricular. Només té presència en els centres educatius de la zona valencianoparlant que segueixen un sistema educatiu estranger.

La variant tercera és àmpliament majoritària (taula 6). Es dóna exclusivament en la zona valencianoparlant. El valencià és assignatura curricular i llengua vehicular d'una part de l'ensenyament, habitualment en una proporció que oscil·la entre el 20 % i 35 % de les assignatures. La llengua vehicular predominant, amb tot, és el castellà.

Taula 6. Evolució del percentatge d'alumnat en cada variant del model educatiu lingüístic valencià (1983-2007).

		Variant 1	Variant 2	Variant 3	Variant 4	Trilingüisme	Total
1983	ZLC	99%	1%	0%	0%	0%	100%
	ZLV	74,1%	25,5%	0,3%	0,1%	0%	100%
	CV	77,1%	22,6%	0,2%	0,1%	0%	100%
1995	ZLC	35%	65%	0%	0%	0%	100%
	ZLV	1,5%	0%	88,5%	10%	0%	100%
	CV	5,5%	7,8%	77,9%	8,8%	0%	100%
2003	ZLC	40%	57,5%	0%	0%	2,5%	100%
	ZLV	2,5%	0%	70,3%	24,7%	2,5%	100%
	CV	7%	6,9%	61,9%	21,7%	2,5%	100%
2007	ZLC	39%	55%	0%	0%	6%	100%
	ZLV	2,7%	0%	63,0%	28,3%	6%	100%
	CV	7,1%	6,6%	55,4%	24,9%	6%	100%

Font: Elaboració pròpia sobre dades de la Generalitat. Xifres aproximades. ZLC (zona lingüística castellana), ZLV (zona lingüística valenciana), CV (Comunitat Valenciana).

La variant quarta és la segona en magnitud. Molt minoritària a les acaballes dels anys vuitanta del segle xx, és incentivada pels últims governs socialistes, i els primers governs del PP no frenen la seua expansió, programada pels governs socialistes, encara que els incentius són menors. El valencià, a més de ser assignatura curricular, és la llengua vehicular única de l'ensenyament, a excepció de les assignatures de llengua castellana i de llengua estrangera. Només es dona en zones valenciano-parlants i s'hi accedeix de manera voluntària i amb el consens de pares i professors. Es concreta mitjançant línies educatives que abasten tots els trams educatius. A més, un mateix centre pot tenir línies educatives amb el castellà com a llengua vehicular

preferent i el valencià com a segona llengua vehicular (variant 3) o línies en valencià (variant 4).

L'ensenyament en valencià té alhora dues modalitats: en els primers anys, els programes d'ensenyament en valencià (PEV), implementats en contextos sociolingüístics en què predomina l'ús social del valencià i, els programes d'immersió lingüística (PIL) per a contextos sociolingüístics força castellanitzats.

Ara bé, el primer problema a què va haver de fer front el nou govern autonòmic era el baix coneixement del valencià que tenia el professorat i, en conseqüència, el primer objectiu va ser bastir un sistema àgil i ràpid per a millorar la baixa capacita-
ció lingüística en valencià de la major part del professorat, impulsant-hi cursos de formació de manera directa o en col·laboració amb les universitats públiques valencianes. Paral·lelament, s'estableix un sistema d'autorització dels llibres de textos, i un pla per a estendre l'ensenyament de la llengua a tot l'ensenyament obligatori.

El pla, iniciat en 1982, va aconseguir garantir que en el curs 1986-87 tots els centres d'ensenyament mitjà de la Comunitat Valenciana i tots els de Pre-escolar i Primària de la zona lingüística valenciana tingueren professorat i unitats suficients per a impartir l'assignatura de valencià. Dos cursos després, en 1988-1989, el pla també es va completar en Pre-escolar i Primària de la zona lingüística castellana (taula 7). D'aquesta manera, a partir d'aquest mo-

ment l'oferta de l'assignatura curricular de valencià és possible en tots els centres d'ensenyament obligatori de la Comunitat Valenciana (Torró, 2008).

Taula 7. Procés d'implantació de l'ensenyament del valencià per nivells i zones lingüístiques.

Cursos	EGB i Preescolar		Ensenyaments mitjans	
	ZLV	ZLC	ZLV	ZLC
1982/83	Primers nivells	Voluntàriament	En públics, en tots els nivells de FP1, BUP	Voluntàriament
1983/84	General	Voluntàriament	En privats, 1r de BUP i de FP1	Voluntàriament
1984/85	General	Cicle superior d'EGB	En privats, 2n de BUP i de FP1	En alguns centres de BUP i FP1
1985/86	General	Cicle Mitjà d'EGB	En públics, 1r de FP2 En privats, 3r de BUP i 1r de FP2	En tots els centres de BUP i FP1
1986/87	Conclòs	Primer cicle d'EGB i Preescolar	En tots els centres, 2n de FP2 i COU. Conclòs	En tots els centres, FP2 i COU. Conclòs
1987/88		General		
1988/89		Conclòs		

Font: Generalitat Valenciana. ZLV (zona lingüística valenciano-parlant), ZLC (zona lingüística castellanoparlant).

Una volta es va garantir que hi havia professorat amb capacitat lingüística mínima en valencià i recursos didàctics per a poder impartir l'assignatura de valencià, en 1988, les tres primeres variants del model lingüístic educatiu valencià estan plenament desenvolupades. És llavors quan el govern socialista comença a incentivar l'ensenyament en valencià, en col·laboració desigual amb associacions de mares i pares, sindicats i la inspecció educativa.

En el primer any de govern autonòmic, hi ha 10 centres de Primària amb línies en valencià i una mica més de 1.400 alumnes escolaritzats en aquesta llengua, la xifra suposa el 0,17% dels alumnes valencians. Des d'aquest moment, no deixa d'incrementar-se cada any; si bé fins al curs 1990-91 el nombre d'escolaritzats en valencià no supera el 5% en Primària i el 4% en el total de l'educació, i les xifres són testimonials en ensenyaments mitjans.

El disseny del govern autonòmic seguia la lògica d'incentivar l'ensenyament en valencià en Primària, afavorir les decisions voluntàries dels pares i mares, augmentar els recursos i el prestigi social de l'ensenyament en valencià i fer possible que, en la mesura que els alumnes s'incorporaven a Secundària, pogueren augmentar també les línies d'ensenyament en aquesta llengua en Secundària. I ho feia, a més, mentre el Govern valencià promovia que el professorat millorara els seus nivells de coneixement de la llengua fins a obtenir el títol de mestre de valencià que capacitava a qui l'obtenia per a impartir qualsevol tipus de matèria educativa en valencià (taula 8).

Taula 8. Evolució de l'ensenyament en valencià (1983-1995).

Cursos	Primària		Secundària		P+S %A/T
	Alumnes	%	Alumnes	%A/T	
1983-84	1.432	0,21	0*	0,00	0,17
1984-85	5.414	0,80	190*	0,12	0,67
1985-86	10.611	1,59	480*	0,29	1,33
1986-87	11.375	1,72	860*	0,47	1,45
1987-88	13.131	2,02	1298	0,71	1,73

1988-89	17.279	2,72	1671	0,84	2,27
1989-90	23.979	3,93	2285	1,06	3,19
1990-91	30.132	5,18	2876	1,31	4,12
1991-92	32.284	5,80	3.035	1,33	4,50
1992-93	39.418	7,25	4.823	2,07	5,70
1993-94	47.776	9,03	7.001	2,87	7,09
1994-95	55.981	11,28	8.546	3,56	8,76

Font: Generalitat Valenciana. *Les dades són aproximades. %A/T (percentatge d'alumnes que estudien en valencià sobre el total de l'alumnat valencià). P+S (Primària més Secundària).

Així, la planificació dels últims governs socialistes (1993-1995) s'orientava a un creixement sostingut de l'ensenyament en valencià durant tota la dècada següent, amb la voluntat d'aconseguir, progressivament, convertir aquesta variable del model lingüístic educatiu en la majoritària en la zona lingüística valencianoparlant menys castellanitzada i, en la mesura que fóra possible, en la resta de la zona lingüística valencianoparlant. Així i tot, l'últim curs del govern socialista limitava les xifres d'aquesta variant a un 11,28 % de l'alumnat en Primària i a tan sols un 3,56 % dels alumnes de Secundària (taula 8).

A més, la informació de la Generalitat subratllava llavors el fet que l'ensenyament en valencià descansava essencialment sobre els centres públics (entorn del 93%), escassament sobre els concertats (6%) i marginalment sobre els privats (1%). A més, era major en la província de Castelló, inferior en la de València i baixava encara més a la d'Alacant. Presentava, a més, importants mancances en les quatre grans ciutats valencianes: València, Alacant, Elx i Castelló, on es concentra la major part de la

població valenciana. Una constant que es manté i, en alguns aspectes s'aguditzava, amb els governs del PP (Brotons i Torró, 2002; Bodoque, 2009).

Amb el canvi de partit en el govern de 1995, la política lingüística, que durant anys havia tingut l'oposició de la dreta política valenciana, com hem vist, s'institucionalitza i, per tant, continua les línies generals de la política anterior amb una intensitat diferent i uns incentius públics decreixents (Pradilla, 2011): menor amb el primer PP (1995-2003) que amb els socialistes, i inferior el segon PP (2003-2011) i més encara amb el tercer (2011-2015).

El PP ha governat la Comunitat Valenciana des del 1995 fins al 2015. En termes generals, cal diferenciar-hi tres períodes: l'etapa de presidència d'Eduardo Zaplana (1995-2002) i José Luis Olivas (2002-2003), la de Francisco Camps (2003-2011) i la d'Alberto Fabra (2011-2015). La primera és essencialment continuïsta de la política lingüística anterior, encara que amb hostilitat cap als actors socials més favorables a l'ensenyament en valencià. La segona fou de continuïtat desincentivada, en un primer moment, i d'involució després. La tercera, trenca, com veurem, amb la política lingüística educativa seguida fins llavors en establir com a únic model lingüístic educatiu el plurilingüisme.

En educació, totes les variants del model dissenyades pels socialistes es van mantenir, així com la planificació feta pel darrer govern socialista pel que fa a l'ensenyament en valencià, si bé amb una ten-

dència a disminuir el ritme d'implementació tant en Primària, com especialment en Secundària (taula 9). De la mateixa manera, es consolida la distribució desigual segons nivells educatius (menys ensenyament en valencià com més elevat és el nivell), segons la titularitat pública o privada dels centres i segons la província i la grandària de les localitats. Amb tot, al final de la primera etapa del PP (Zaplana i Olivas), en valencià estudia el 29,54 % de l'alumnat de Primària i l'11,42 % de Secundària; és a dir, el 21,62 % del total dels alumnes.

Taula 9. Ensenyament en valencià (1995-2007).

Cursos	Primària		Secundària		P+S
	Alumnes	% A/T	Alumnes	% A/T	% A/T
1995-96	63.790	13,53	10.487	4,04	10,16
1996-97	72.400	16,27	14.013	5,47	12,32
1997-98	80.615	21,84	17.113	5,06	13,82
1998-99	88.151	23,95	21.747	6,68	15,84
1999-00	96.171	26,21	25.247	7,99	17,78
2000-01	102.250	26,93	30.320	9,60	19,06
2001-02	106.528	28,31	30.891	10,10	20,14
2002-03	114.734	29,54	34.437	11,42	21,62
2003-04	116.009	29,25	36.921	12,27	21,93
2004-05	116.837	28,82	39.020	12,89	22,01
2005-06	119.431	28,84	48.210	15,98	23,42
2006-07	128.706	29,78	54.214	17,85	24,87

Font: Generalitat Valenciana. %A/T (percentatge d'alumnes que estudien en valencià sobre el total de l'alumnat valencià). P+S (Primària més Secundària).

En els primers anys de la segona etapa del PP (Camps), fins al 2007, l'ensenyament en valencià roman estancat en Primària: 29,74 % (curs 2006/07),

pràcticament igual que quatre anys abans. En Secundària, hi ha, però un increment destacable en termes relatius i es passa de l'11,42 % del 2003 a un 17,85 %, al final de la legislatura; el total d'alumnes que estudien en valencià en el curs 2006-07 és del 24,87%.

Però tot i que el PP mantingué la política educativa lingüística anterior, els governs d'aquest partit introduïren una nova variant en el model. Així, en 1998, enguagen de manera experimental un pla de plurilingüisme (castellà, valencià i anglés o una altra llengua estrangera), que es manté de manera experimental i marginal durant una dècada; però que a partir del 2007 té una atenció creixent del Govern valencià.

6. Cap al plurilingüisme: la política lingüística educativa del 2007 al 2012

Des del 2007, com ja havia passat en els quatre anys anteriors, l'ensenyament en valencià creix molt lleugerament en Primària fins a arribar al 32,53 % i es manté al voltant del 19 % en Secundària (taula 10). S'observa una tendència a l'estancament o a un creixement molt limitat en Primària des del curs 2002-03 (taula 9) i el mateix fenomen d'estancament relatiu es produeix en Secundària des del 2007 (taula 10).

Taula 10. Ensenyament en valencià (2007-2012).

Cursos	Primària		Secundària		P+S
	Alumnes	% A/T	Alumnes	% A/T	% A/T
2007-08	138.423	30,15	54.214	19,51	26,11
2008-09	138.223	29,23	61.000*	18,82	25,40
2009-10	148.402	31,11	63.033	18,62	26,53
2010-11	158.830	32,35	63.406	19,18	27,05
2011-12	159.432	31,75	63.475	18,82	26,55

Font: Generalitat Valenciana.¹⁹ La xifra és aproximada. %A/T (percentatge d'alumnes que estudien en valencià, sobre el total d'alumnes). P+S (Primària més Secundària).

19. No hi ha dades oficials públiques concretes de cap organisme de la Generalitat Valenciana sobre l'evolució de l'ensenyament en valencià des del curs 2011-12.

Veient la distribució d'alumnes segons variants del model educatiu valencià (taula 11), es constata, des del 2007, una disminució en totes (en la variant 4, ensenyament en valencià, a partir del 2011) davant l'avanç del plurilingüisme, formalment voluntari, però incentivat. En aquest mateix any, la Generalitat Valenciana, sense precisar les dades, afirma que el 6 % de l'alumnat valencià estudia tenint l'anglès com a llengua vehicular en part de les assignatures i, el 2015, sempre segons la Generalitat, s'hauria aconseguit que entorn del 18 % dels alumnes formaren part d'aquest model.²⁰

---

20. Les xifres sobre el plurilingüisme, insistim, tendeixen a ser genèriques. La precisió numèrica més elevada, tot i que no necessàriament fiable, es troba en les compareixences del Consell en el parlament valencià dels anys 2005, 2007 i 2008, en un díptic informatiu de la Generalitat per al curs 2008-2009 («Els teus fills mereixen estudiar en anglès»), en les declaracions públiques de la secretària autonòmica d'Educació Concha Gómez a l'inici del curs 2008-2009, en declaracions de la consellera d'Educació María José Catalá el 2012 sobre el debat de la LOMQE o en dades genèriques de la Conselleria d'Educació a l'inici del curs 2014-15 sobre l'aplicació del Decret de plurilingüisme, així com en l'informe del Consell Escolar de la Comunitat Valenciana d'abril del 2014 amb dades dels cursos 2010-11 i 2011-12. Creiem que cal ser escèptics sobre el valor de les xifres sobre la implementació dels programes de plurilingüisme, ja que sospitem que hi ha un component propagandístic important. Així, hi ha declaracions públiques de responsables de la Generalitat del 2012 que afirmen que només un 14 % del professorat d'Infantil i un 4 % de Primària té el nivell de B2 d'anglès; i, encara més, hi ha notícies en els mitjans de comunicació del 2016 que afirmen que només un 2,6 % del professorat té capacitació lingüística per a fer classes en anglès. A més, des del 2014 hi ha notícies aïllades en la premsa sobre l'escàs nombre d'hores reals d'ensenyament en anglès en els programes plurilingües.

Taula 11. Evolució del percentatge d'alumnat en cada variant del model educatiu lingüístic valencià (2007-2015).

		Variant 1	Variant 2	Variant 3	Variant 4	Plurilingüisme	Total
2007	ZLC	39%	55%	0%	0%	6%	100%
	ZLV	2,7%	0%	63,0%	28,3%	6%	100%
	CV	7,1%	6,6%	55,4%	24,9%	6%	100%
2011	ZLC	37%	51%	0%	0%	12%	100%
	ZLV	3%	0%	54,2%	30,8%	12%	100%
	CV	7,1%	6,1%	47,7%	27,1%	12%	100%
2015	ZLC	34%	48%	0%	0%	18%	100%
	ZLV	2,5%	0%	49,8%	29,7%	18%	100%
	CV	6,3%	5,8%	43,8%	26,1%	18%	100%

Font: Elaboració pròpia sobre dades de la Generalitat. Xifres aproximades. ZLC (zona castellanoparlant), ZLV (zona valencianoparlant), CV (Comunitat Valenciana). Les xifres del 2015 són estimatives sobre dades genèriques.

Hem afirmat fins ara que el PP no introdueix cap canvi en el sistema obligatori d'ensenyament de la Comunitat Valenciana respecte al que havia sigut el model lingüístic educatiu implementat pel partit socialista entre 1983 i 1995. Açò és cert, però ha de ser matisat. Com vam veure en el capítol anterior que, des de la primera etapa de Govern del PP valencià (1995-2003), s'obri pas també una cinquena variant, l'educació plurilingüe, amb l'anglès (o una altra llengua), el castellà i el valencià com a llengües vehiculars, si bé ho fa de manera voluntària i experimental, i, formalment, sense voluntat d'alterar el sistema lingüístic educatiu existent.

En aquest sentit, cal assenyalar que el Govern valencià inicià els programes d'educació experimental plurilingüe amb l'aprovació de l'Ordre de 30 de juny de 1998, per la qual s'establien els requisits per

a aplicar un programa d'educació bilingüe enriquit (PEBE) per la incorporació d'una llengua estrangera, com a llengua vehicular, des del primer cicle de Primària; si bé en la dècada del 2000, els programes d'educació experimental plurilingüe van ser denominats habitualment per l'administració educativa com a programes d'extensió del trilingüisme (PEX-TRI) o, simplement, programes plurilingües. Durant els tres primers cursos, es va limitar a ser un projecte experimental en 50 centres d'educació obligatòria durant els primers anys d'Educació Primària. En el curs 2001-02, el pla s'amplia a Infantil i s'incrementa, igualment, el nombre de centres i alumnes que hi participen. Així, i malgrat que no hi ha dades oficials precises, sembla que els alumnes del pla són uns 7.000 en els primers tres anys, per a anar augmentant gradualment. S'introdueix, d'aquesta manera, una cinquena variant en el model lingüístic educatiu valencià, absolutament marginal en els primers anys.

El salt qualitatiu d'aquest pla experimental es produeix a partir de la legislatura 2007-2011, en què es passa d'un 6 % de l'alumnat estudiant en la variant trilingüe (44.000 alumnes) a prop del 12 % (90.000 alumnes) quatre anys després; posant les bases per a un canvi radical en la política lingüística educativa valenciana el 2012. De fet, el ritme d'increment del nombre d'alumnes en el model trilingüe és elevat des del 2007; però no compta amb un marc legal clarament favorable fins a l'aprovació del Decret 127/2012, de 3 d'agost, que regula el pluri-

lingüisme en l'ensenyament no universitari de la Comunitat Valenciana. Tres anys després, el 2015, i sempre segons les declaracions dels responsables de la Generalitat, al 18% de l'alumnat valencià (135.000 alumnes) ja estudia en programes plurilingües. I val a dir que aquest decret estableix que el plurilingüisme ha de ser l'únic model lingüístic educatiu valencià en el futur amb variants en funció del territori i de la llengua cooficial dominant en l'educació.

No obstant això, les experiències educatives plurilingües (bilingües, trilingües i quadrilingües) no són exclusives de la Comunitat Valenciana. L'inici d'aquest tipus de projectes experimentals, cal cercar-lo a Catalunya en 1988, quan s'engega un Pla Experimental en Llengües Estrangeres, primer en Primària, i a partir de 1993 en Secundària. Amb caràcter generalitzat, la major part de les comunitats que no tenien competències en educació (Balears, Castella-la Manxa, Madrid, Múrcia, Aragó, Astúries, Castella i Lleó, i Navarra) participen, en 1996, en experiències educatives puntuals d'educació bilingüe (castellà i anglès), gràcies a un conveni de col·laboració entre el Ministeri d'Educació i Ciència i el British Council.

També, en 1996, el País Basc inicia una experiència d'educació plurilingüe en 20 centres durant quatre anys. Dos anys després, Andalusia aprova un protocol de col·laboració amb la república francesa per a implantar serveis educatius bilingües (francès i castellà). Mentre que Galícia inicia les primeres experiències plurilingües amb programes pilot en

1999. Queden al marge d'aquestes primeres iniciatives, Canàries, Cantàbria, La Rioja i Extremadura (taules 12 i 13).

En la primera dècada del segle XXI, totes les comunitats autònomes tenen programes de plurilingüisme experimentals més ambiciosos que els de la dècada anterior; en alguns casos introdueixen altres llengües (francés, alemany, portugués), a més de l'anglès. En el 2000, Aragó inicia programes bilingües en francès, que després amplia a anglès i alemany. El 2004, ho fan Cantàbria, amb programes en francès, anglès i alemany; Madrid, amb programes en anglès per als quals contracta 10.000 professors auxiliars del Canadà i els Estats Units, sovint sense formació en les matèries impartides; Extremadura, amb programes bilingües en anglès (a partir del 2009, també en portugués i francès); La Rioja, amb programes en francès o anglès; i Canàries, Astúries i Balears, que implanten programes bilingües en anglès.

El 2005, Andalusia implementa programes de bilingüisme en anglès, francès i alemany; Castella-la Manxa, en francès i anglès; i el País Basc, en anglès. El 2006, és Castella i Lleó ho fa en francès, anglès i alemany; Navarra en francès (a partir del 2010, també en anglès). Galícia amplia els seus programes plurilingües el 2008; i Múrcia desenvolupa programes plurilingües en alemany, anglès i francès el 2009. I, com ja hem dit, el 2007 la Comunitat Valenciana comença a incentivar el plurilingüisme (taules 12 i 13).

Taula 12. Comunitats autònomes amb programes plurilingües experimentals i voluntaris.

Amb una única llengua oficial (castellà) i sense reconeixement de minories lingüístiques pròpies	
Andalusia	En 1998, Protocol amb França per a la implantació de serveis bilingües espanyol-francés. El 2005, s'aprova el Pla de Foment del Plurilingüisme, per a crear centres bilingües (anglès, francès i alemany), en Infantil, Primària i Secundària.
Cantàbria	El 2004, s'aproven programes bilingües en anglès, francès i alemany.
Castella-La Manxa	En 1996, conveni entre el Ministeri d'Educació i el British Council per a experiències d'educació bilingüe. L'actual programa Seccions Europees, en els centres d'ensenyament obligatori es creà el 2005 amb programes en anglès i francès.
Extremadura	El 2004, es posen en funcionament les Seccions Bilingües. El 2008, s'implementa el Pla Linguaex de Primària, Secundària i Batxillerat, establint les Seccions Bilingües en anglès, francès i portugués.
Canàries	El model d'ensenyament bilingüe es denomina CILC (Aprentatge Integrat de Continguts i Llengua) i es desenvolupa des del 2004 en alguns centres de Primària i Secundària.
La Rioja	El 2004, s'engega el programa el PILC (Projectes d'Innovació Lingüística en Centres) per a impartir els continguts d'àrees no lingüístiques en una llengua diferent de la de l'ús habitual anglès o francès.
Múrcia	En 1996, conveni entre el Ministeri d'Educació i el British Council per a experiències d'educació bilingüe. El 2009 s'engeguen els programes bilingües en Primària i Secundària, en francès, anglès i alemany.
Amb una única llengua oficial (castellà) i amb reconeixement de minories lingüístiques pròpies	
Aragó	En 1996, conveni entre el Ministeri d'Educació i el British Council per a experiències d'educació bilingüe. El 2000, s'inicia una Secció Bilingüe en francès en Secundària. I més endavant en anglès i alemany.
Astúries	En 1996, engega un projecte de currículum integrat espanyol-anglès. El 2004, s'inicia un programa bilingüe en centres de Secundària. El 2008, el programa es consolida i s'amplia a Primària, Batxillerat i Formació Professional.
Castella i Lleó	En 1996, conveni entre el Ministeri d'Educació i el British Council per a experiències d'educació bilingüe. El 2006, es regulen els programes de seccions bilingües en Primària i Secundària en francès, anglès i alemany.

Amb dues llengües cooficials	
Catalunya	En 1988, comença un programa en Primària i en 1993 en Secundària dins del pla PELE (Pla Experimental en Llengües Estrangeres). El 2007, engega el Pla d'Impuls de Terceres Llengües que desenvolupa un projecte lingüístic plurilingüe.
País Basc	En 1996, s'impulsa una experiència plurilingüe en 20 centres d'educació durant 4 anys. A partir del 2005, hi ha tres tipus de programes: Inebi, anglés a través dels continguts en Primària. Bhinebi, anglés a través dels continguts en Secundària. I Experiència Multilingüe, que és un tractament integrat de llengua i continguts.

Font: Elaboració pròpia.

Per la seua banda, com hem vist, a la Comunitat Valenciana el programa experimental plurilingüe de 1998 es generalitza en els nivells d'Infantil i Primària des del 2007, s'estén a Secundària el 2009, i el 2012 es converteix en el nou (i progressivament únic) programa educatiu. A Balears, de manera paral·lela, l'extensió d'una tercera llengua a Secundària es realitza el 2008, encara que el decret de plurilingüisme obligatori no es va aprovar fins al 2013. Uns anys abans, altres dues comunitats governades per forces conservadores (PP i UPN-PP) van passar de tenir experiències de trilingüisme a l'escola a promoure el model trilingüe de manera activa amb la voluntat, a mitjà termini, d'implantar-lo com a model lingüístic únic o preferent a les respectives comunitats autònomes.

A Galícia, el 2008, les seccions bilingües s'estenen a Secundària, i el 2010 s'aprova el decret de plurilingüisme pel qual les llengües vehiculars de les principals matèries de l'ensenyament passen a ser el castellà i l'anglès en tots els centres en els

quals s'apliquen els programes plurilingües, que es pretenen estendre sistemàticament a tota Galícia; el gallec hi queda en una posició minoritzada. A Navarra, el 2011, la legislació pròpia passa a incentivar de manera sistemàtica el plurilingüisme dins de la comunitat navarresa, partint d'Infantil i Primària. Madrid, des del 2004, ha anat incentivant i promovent cada vegada d'una manera més activa, amb resultats discutibles, l'ensenyament bilingüe.²¹

La implementació del bilingüisme incentivat a Madrid no ha tingut cap resistència social important fins ara. Per contra, la legislació sobre plurilingüisme en les quatre comunitats amb dues llengües oficials va tenir una forta oposició de sindicats, professors i associacions de mares i pares de centres públics. La confrontació va ser especialment intensa a les Balears amb una vaga del professorat que va durar mesos i la paralització pels tribunals de justícia d'aquest decret. El nou Govern balear va derogar el decret de plurilingüisme al juliol del 2015. A Galícia, el decret també ha sigut recorregut i l'oportunitat, tot i ser gran, no fou tanta com a

---

21. Les primeres anàlisis sistemàtiques sobre els actuals programes d'educació bilingüe de la Comunitat de Madrid són bastant crítiques, i subratllen que no provoquen, en termes col·lectius, una millora suficient del coneixement de l'anglès, empitjoren el coneixement de les matèries impartides en aquesta llengua, i tendeixen a aprofundir en les lògiques de segregació social del sistema educatiu madrileny. Vegeu, essencialment, els treballs d'Anghel, Cabrales i Carro (2016) i Rogero (2016); el testimoni de De la Nuez (2015); i múltiples articles de premsa entre els quals destaquem Vilaseró (2016).

les Balears. A Navarra, la resistència va ser especialment important a les zones bascòfones i el nou govern ha derogat les normes legals que promovien el trilingüisme. A la Comunitat Valenciana, l'oposició tingué una força bastant inferior i el decret es va aplicar sense massa obstacles.

Taula 13. Comunitats autònomes amb programes plurilingües obligatoris o incentivats.

Comunitat Valenciana	El 1998 s'inicia en Primària el Programa Experimental Bilingüe Enriquet (PEBE). En la dècada següent els programes experimentals plurilingües, anomenats programes d'extensió del trilingüisme (PEXTRI) o simplement programes plurilingües. El 2000 s'amplia a Infantil. El 2007, a tots els nivells educatius. El 2012 s'aprova el Decret de plurilingüisme, i passa a aplicar-se progressivament de manera sistemàtica, en detriment especialment del valencià.
Galícia	Les Seccions Bilingües començaren amb un pla pilot en 1999. Des del 2008, l'estudi d'una segona llengua estrangera és obligatori en Secundària. El 2010 s'aprova el Decret de plurilingüisme, que redueix l'ensenyament en gallec.
Balears	En 1996, conveni entre el Ministeri d'Educació i el British Council pel qual s'apliquen voluntàriament experiències d'educació bilingüe. El 2004 es creen seccions de llengua anglesa en Secundària. El 2008 entra en funcionament el Pla de la tercera llengua, en Secundària. El 2013 s'aprova el decret de tractament integrat de llengües que potencia l'anglès i posa fi a 30 anys d'immersió lingüística. La justícia en paralitza l'aplicació el 2014. Al juliol del 2015, el Govern balear deroga el decret.
Navarra	En 1996, conveni entre el Ministeri d'Educació i el British Council per a experiències d'educació bilingüe. El 2006, s'impulsa el Programa Instituts de Secundària amb Secció Bilingüe en francès i, el 2010, bilingüe en anglès. El 2009, s'inicien programes plurilingües en alguns centres d'Infantil i Primària. El 2011, es regula la incorporació incentivada de programes plurilingües a tota la comunitat navarresa. El 2015, el Govern de Navarra paralitza l'aplicació del trilingüisme educatiu.
Madrid	En 1996, conveni entre el Ministeri d'Educació i el British Council per a experiències d'educació bilingüe. El 2004 comença un programa bilingüe independent del MEC, que progressivament ha estat incentivat i s'ha estès en l'ensenyament madrileny. Des del 2010 s'incrementa el ritme d'implementació del programa, que aspira a ser el model lingüístic educatiu de la Comunitat de Madrid dels centres finançats amb recursos públics.

Font: Elaboració pròpia.

7. El plurilingüisme educatiu del 2012: l'anglès contra el valencià

El Partit Popular (fins a 1989, AP) no s'ha caracteritzat per ser un partit compromés amb el pluralisme lingüístic espanyol i la defensa de polítiques lingüístiques actives i favorables a les «altres llengües espanyoles» (Palma, 2001). Tant pel fet de ser un partit que en els seus orígens representa el continuisme franquista reformat (Saldonar, 2015) com per representar sectors socials conservadors antipluralistes i d'un espanyolisme més uniformista (Piedras de Papel, 2015), ha defensat un nacionalisme lingüístic espanyolista (Moreno, 2008). Les seues posicions polítiques en la matèria, encara que amb canvis conjunturals en funció del moment polític i de la comunitat autònoma, sempre han estat guiades per quatre elements estructurals: primer, el convenciment que existeix una jerarquia entre les llengües espanyoles que situa al castellà/espanyol en una posició indiscutiblement dominant; segon, la creença que la importància d'una llengua i el seu reconeixement públic no resideix en el valor i els drets dels seus parlants i la singularitat cultural i humana que representa tota llengua, sinó en el

nombre de parlants i la força política, econòmica i social d'aquests; tercer, en l'instint estratègic uniformista i castellanitzador de bona part dels seus votants, simpatitzants, quadres i dirigents; i quatre, i aparentment contradictori amb l'anterior, un notable pragmatisme quan ha governat o ha volgut governar, almenys fins a l'any 2006, en què l'anticatalanisme i antinacionalisme perifèric esdevé un lloc comú d'aquest partit per a enfortir les seues expectatives electorals i cohesionar el seu electorat.

Val a dir que les tres primeres idees estan molt esteses a Espanya, i no sols entre els sectors conservadors, sinó també en bona part de l'espectre ideològic progressista. El nacionalisme lingüístic espanyol és la ideologia lingüística més forta a Espanya (Moreno, 2008) i es concreta en la idea que totes les llengües «espanyoles» (i els seus parlants) no són iguals i que hi ha una jerarquia lingüística natural: és a dir, unes llengües de primera i unes altres de segon o tercer ordre.

La millor expressió política de la idea de la jerarquia lingüística,²² a més de la mateixa Constitució i

---

22. La idea que el valor d'una llengua està en funció del nombre de parlants i del poder que aquests tenen és un prejudici molt estès en totes les societats del planeta (Tuson, 1988). No obstant això, la jerarquia entre les llengües és un fet de poder i ideològic (Martín, 2003), sense fonament lingüístic (Senz, 2011). Les crítiques i els qüestionaments dels «excessos» en les polítiques lingüístiques perifèriques tendeixen a concentrar-se en la dreta política espanyola i, més recentment, en els partits nacionalistes espanyols (o antinacionalistes perifèrics) autoanomenats de centre; però tampoc són estranyes

els estatuts d'autonomia, és la ratificació espanyola de la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries (CELRM), el 2001, durant la primera etapa de govern del PP en la democràcia. La ratificació explicita les característiques de la jerarquia, expressada en el grau de reconeixement legal de cada llengua, que al seu torn deriva essencialment de la demografia i la fortalesa de la comunitat lingüística de les altres llengües «espanyoles» en cada comunitat autònoma i de la seua capacitat de mobilització social i política. La declaració, com la resta de la legislació espanyola, ignora una visió de conjunt de cada comunitat lingüística, els drets lingüístics individuals i és bastant més restrictiva que la Declaració Universal dels Drets Lingüístics Preliminars de la Unesco. El reconeixement d'una mateixa llengua és desigual i està sempre en funció de la comunitat política autonòmica concreta. En conseqüència, el sistema de drets lingüístics bàsics dels parlants d'una llengua també serà desigual i dependrà del lloc on visca; de tal manera que un valencianoparlant de Catalunya tindrà més drets lingüístics reconeguts, que un de Balears o de València, i aquests més que un d'Aragó i, molt més, que un del Carxe de Múrcia, ja que la llengua catalana, a Espanya, té cinc polítiques lingüístiques diferents.

En el lloc preeminent d'aquesta jerarquia, es

---

en les formacions d'àmbit estatal de l'esquerra, singularment en els territoris que tenen el castellà com a única llengua oficial.

troba el castellà/espanyol, la posició del qual no és posada en qüestió en cap moment. En un segon nivell, es troben, segons la CELRM, «les llengües reconegudes com a oficials en els estatuts d'autonomia de les comunitats autònomes del País Basc, Catalunya, Illes Balears, Galícia, Comunitat Valenciana i Navarra»: valencià/català, gallec i basc, i, des del 2006, l'occità, en els territoris esmentats. En un tercer nivell de reconeixement i jerarquia, aquelles «llengües regionals o minoritàries, que els estatuts d'autonomia protegeixen i emparen en els territoris on tradicionalment es parlen»; és a dir, l'asturleonés a Astúries, el gallec a Castella i Lleó, i el català i l'aragonés a Aragó. Vinculats amb aquest tercer nivell de reconeixement, però amb protecció més baixa encara, hi ha l'asturleonés a Castella i Lleó i el gallec a Astúries. I sense cap tipus de reconeixement ni esment en la carta queden el portugués a Extremadura i Castella i Lleó, l'asturleonés a Cantàbria i Extremadura, el gallec a Extremadura, el valencià/català a Múrcia, el berber a Melilla, l'àrab a Ceuta i Melilla, i el caló.

La idea de jerarquia lingüística amb preeminència del castellà, consubstancial al sistema espanyol de drets lingüístics, té una notable força dins del PP. De fet, aquest partit, com la majoria dels partits d'àmbit estatal, assumeix el principi central del nacionalisme lingüístic espanyolista segons el qual cal defensar al castellà com la «llengua comuna i internacional» dels espanyols i només es pot ad-

metre un «bilingüisme equilibrat» de les llengües cooficials (Partido Popular, 2011), que no pose en dubte el predomini «natural» del castellà en les comunitats amb una altra llengua «espanyola» oficial, com explica Marcos (1995). Aquesta idea és central en la concepció de les polítiques sobre les llengües «espanyoles» del PP i, amb diferent intensitat, ha estructurat el discurs instintiu i racional de la formació, i s'ha manifestat repetidament en les crítiques als «excessos nacionalistes» en les polítiques lingüístiques perifèriques sobre el català, el basc o el gallec, com posa de manifest el document del *think tank* d'aquest partit, FAES, coordinat per Pericay (2007). Si bé aquestes crítiques han tingut una freqüència i una profunditat desiguals segons el moment, la llengua i la comunitat autònoma, i han entrat, a vegades, en contradiccions aparents.

En aquest sentit, cal recordar que el PP ha contradit la seua retòrica crítica i ha seguit o ha acceptat, per pragmatisme o per regionalisme conservador, lògiques d'actuació semblants o iguals a alguns dels «excessos» criticats. Així, va dissenyar i va implementar a Balears, en els anys vuitanta i noranta del segle passat, polítiques lingüístiques en educació que situaven al català com a llengua vehicular predominant, impulsant-hi polítiques educatives molt similars a les desenvolupades pels «nacionalistes» catalans de CiU; a Galícia, va fer del gallec llengua vehicular de part de l'ensenyament en un model que Argelaguet (1998) considera que tendia

a acostar-se al balear; ha governat Navarra des de 1995 fins al 2015, com a partit integrat en UPN o donant-li el seu suport parlamentari, sense qüestionar les polítiques lingüístiques en educació de la zona bascòfona d'aquesta comunitat, que s'assemblen a les «nacionalistes» del País Basc; va donar suport al govern socialista basc entre el 2009 i el 2012, sense alterar estructuralment, en la pràctica, la política lingüística, que era la mateixa que havien implementat els governs bascos de predomini «nacionalista» durant tot el període autonòmic, a pesar que en l'acord entre el PSE-PSOE i el PP s'establia la lliure elecció de llengua dels pares en matèria de política lingüística educativa; va donar el seu suport parlamentari als governs de CiU entre 1999-2003 i 2010-12, sense discutir, la política lingüística d'immersió lingüística catalana; i, a la Comunitat Valenciana, va continuar des de 1995 i fins al 2012 la política lingüística educativa posada en marxa pels socialistes, que havia combatut intensament en els anys vuitanta, que combinava dos models predominants: un similar al gallec, amb dues llengües vehiculars, tot i que amb menys presència de la llengua pròpia, i un model d'immersió lingüística similar al català.

Amb tot, el 2006 hi ha un canvi estratègic en el PP dirigit per Mariano Rajoy. La mutació és determinada per una suma de factors entre els quals hi ha els dubtes sobre la constitucionalitat d'alguns articles de l'Estatut d'autonomia català que s'estava

elaborant llavors, amb la participació distant i crítica en un primer moment del PP català. Però també per una concepció neocentralista de l'estat de les autonomies que aquest partit defensa aleshores, per la profunda animadversió que provocava el tripartit català (PSC, ERC i ICV) en bona part dels sectors conservadors espanyols i, a més, el simple oportunisme polític que derivava d'estimar que podia obtenir benefici electoral d'oposar-se a l'Estatut i esperonar l'anticatalanisme arreu d'Espanya (Castro, 2007).

Al llarg del 2006, la direcció estatal del PP obliga a apartar-se del procés negociador de l'estatut el PP català, i a partir d'aquest moment el PP s'hi oposa frontalment, per a, en novembre d'aquell any, votar en el Congrés dels Diputats contra la seua aprovació. Encara més, una vegada aprovat l'Estatut i ratificat en referèndum pel poble català, el 2007, el PP recull 4 milions de firmes arreu d'Espanya en contra de l'estatut, mentre atia el discurs i els sentiments anticatalanistes, i presenta, finalment, un recurs d'inconstitucionalitat.²³

Paral·lelament, FAES i el PP canvien el seu discurs sobre les polítiques lingüístiques de les llen-

---

23. Crida l'atenció que l'anticatalanisme tinga tanta força a l'Espanya castellana i a l'Espanya assimilada, País Valencià i Aragó inclosos. Per contra, ni en els anys més durs i sanguinaris del terrorisme d'ETA hi ha hagut a Espanya un sentiment antibasquista mitjanament comparable. Sens dubte, la qüestió lingüística i el nacionalisme lingüístic espanyol expliquen molt d'aquest sentiment polític.

gües «espanyoles» diferents del castellà i, fonamentalment, del valencià/català i el gallec. Alhora que es destaca el valor econòmic internacional de l'espanyol/castellà, en els centres de creació de pensament del PP i en la mateixa direcció d'aquest partit es considera que les polítiques que tenen com a llengua vehicular de l'ensenyament una altra llengua «espanyola» de manera preferent són «opressives» i producte de projectes nacionalistes «excloents», que pretenen «nacionalitzar» des de l'escola les seues respectives societats i infonen en els escolars valors i sistemes simbòlics contraris a la nació espanyola; a més d'atemptar contra els drets individuals de lliure elecció lingüística dels ciutadans espanyols (Pericay, 2007).

Desconeixem el procés de discussió i assumpció d'aquesta nova posició política del PP, més crítica amb les polítiques lingüístiques sobre les altres llengües «espanyoles» i, especialment, les seguides amb el gallec i el valencià/català; però sembla evident que aquests debats van generar propostes de canvi en les polítiques lingüístiques en les comunitats autònomes amb llengües cooficials governades per aquest partit. Cal destacar, però, que el canvi s'esdevé després de les iniciatives per a enfortir el gallec i el català com a llengües vehiculars de l'ensenyament dels governs de coalició d'esqueres i nacionalistes de Galícia (2005-2009) entre el PSdeG-PSOE i el BNG, de les Balears (2007-2011) entre el PSIB-PSOE i diversos grups nacionalistes

balears, i, sobretot, de Catalunya (2003-2010) entre el PSC, ICV i ERC.

La manifestació d'aquest canvi de posició en el PP respecte a l'ensenyament en llengües «espanyoles» diferents del castellà i l'anticatalanisme té, amb tot, dues fases, del 2007 al 2011 i del 2011 en avant. Les dues fases són determinades per l'impacte en la societat catalana²⁴ de la sentència del Tribunal Constitucional, el 2010, que declarà 14 articles de l'estatut inconstitucionals,²⁵ n'interpretà 27 més, i va aclarir que les referències del preàmbul de l'estatut a la «realitat nacional de Catalunya» i a «Catalunya com a nació» no tenien eficàcia jurídica. La sentència, que resolva un recurs del PP del 2006 contra l'Estatut el 2010, va ser feta per un Tribunal Constitucional pràcticament en funcions i molt vinculat al PP. La decisió judicial retallava, a més, la regulació lingüística anterior, cosa que provocà una evolució del nacionalisme català i de part de la societat catalana cap a posicions independentistes

---

24. L'endemà de la sentència del Tribunal Constitucional, a Barcelona, hi ha una massiva manifestació en contra amb el lema «Som una nació. Nosaltres decidim». José Montilla, president de la Generalitat, va declarar llavors que alguna cosa havia canviat a Catalunya aquell dia i que tindria greus conseqüències. Des de llavors l'independentisme català ha crescut fins a arribar a superar el 40% de suport entre els catalans, i la dinàmica de confrontació entre el Govern d'Espanya i la Generalitat de Catalunya s'ha incrementat fins avui.

25. Paradoxalment, allò contra què el PP va recórrer a Catalunya i que el Tribunal Constitucional considerà inconstitucional fou votat per aquest partit i està vigent en altres estatuts, com l'andalús, atès que no han sigut recorreguts per cap força política.

i que va acabar obrint una greu crisi institucional entre Catalunya i Espanya.

És evident, igualment, que des del 2011, moment en què el PP acumula un nivell de poder polític enorme en tots els nivells de govern (local, autonòmic i estatal), en l'àmbit lingüístic del valencià/català hi ha una voluntat decidida del PP de debilitar i fragmentar la comunitat lingüística per a minoritzar la llengua. Això explica que, a més de les iniciatives de plurilingüisme dels governs balear i valencià en detriment de la llengua pròpia (Consell Valencià de Cultura, 2014), el PP haja promogut l'estranyament del català de les Balears i de la Comunitat Valenciana respecte al català de Catalunya, haja impulsat la dialectalització del valencià estàndard i haja difós en l'ensenyament els subestàndards de «mallorquí», «menorquí», «eivissenc» i «formenterenc» a les Balears. De la mateixa manera, ha suprimit les televisions públiques de Balears (2012) i de la Comunitat Valenciana (2013); ha aprovat lleis de símbols a les Balears (2014) i la Comunitat Valenciana (2015) per a combatre el «catalanisme»; o haja prohibit la recepció de les emissions de la televisió i la ràdio públiques catalanes a la Comunitat Valenciana (2011) i les Balears (2015). A més, a Aragó, el govern d'aquest partit ha impulsat l'ús de les diverses variants dialectals del català d'Aragó, distanciant-les del català estàndard, ha alimentat l'anticatalanisme (Quintana, 2009) i ha negat el nom de català (i d'aragonés) en la llei de llengües d'Aragó. El català

d'Aragó passava a ser denominat «llengua aragonesa pròpia de l'àrea oriental» (lapao), mentre l'aragonés esdevenia la «llengua aragonesa pròpia de l'àrea pirenaica i prepirenaica» (lapapip) en una llei de llengües d'Aragó que reduïa encara més els limitats drets lingüístics dels catalanoparlants aragonesos. Finalment, el ministre d'Educació i Cultura (PP) ha impulsat una legislació educativa bàsica per a aconseguir que almenys el 25% de l'educació tinga com a llengua vehicular el castellà; i ha afirmat, en el Congrés dels Diputats, que la voluntat del Govern és «espanyolitzar els xiquets catalans» (9/10/2012) o que la situació del castellà a Catalunya és similar a la del català durant el franquisme (12/5/2015).

Aquest és el context en què el PP promou el plurilingüisme com a política lingüística en l'educació de manera obligatòria (Balears i la Comunitat Valenciana) o incentivada (Galícia i Navarra) a totes les comunitats autònomes amb dues llengües cooficials on governava directament o indirectament.²⁶

Al País Valencià, aquesta nova política es justifica recurrent al fet del deficient coneixement de l'anglès i a l'escassa eficiència del sistema educatiu per a millorar la capacitat lingüística en llengües

---

26. A Navarra, el PP acostuma a formar coalició electoral amb UPN. Segons el moment històric, UPN ha sigut la forma que el PP adoptava a Navarra, una força independent amb la qual col·laborava el PP, o un partit que integrava el PP. Generalment, la col·laboració entre les dues forces implica una gran simbiosi de discurs i posicions polítiques.

estrangeres.²⁷ A les Balears, vinculant-hi el fracàs escolar a la immersió lingüística i l'excés de presència del català en l'ensenyament, sense deixar d'afirmar la necessitat de conèixer la llengua anglesa.²⁸ A Navarra, considerant que era «d'interés educatiu i estratègic oferir programes basats en la immersió lingüística en anglés, de gran demanda i eficàcia en l'aprenentatge». Mentre que a Galícia el decret de plurilingüisme respon oficialment a la necessitat de garantir un futur als alumnes gallecs en un món globalitzat i establir un «just equilibri» entre el castellà i el gallec (Román i Rodríguez, 2013). Amb tot, a Galícia i a Navarra, la introducció del plurilingüisme només és incentivada i no obligatòria com en els casos valencià i balear.

Val a dir que, curiosament, la voluntat d'esmenar el deficient coneixement de l'anglès dels escolars espanyols únicament genera polítiques públiques plurilingüístiques concretes en les comunitats on governa el PP (i UPN) i tenen dues llengües cooficials presents, en major o menor mesura, com a llengües vehiculars en l'educació: Balears, Comunitat Valenciana, Galícia i Navarra. En les comunitats oficialment monolingües, on també governava aquest

---

27. Declaracions de la consellera d'Educació, Formació i Ocupació del Govern valencià en la roda de premsa posterior a l'aprovació de decret valencià de plurilingüisme, 2 d'agost del 2012.

28. Intervenció del president balear en el Parlament Balear, el 27 de maig del 2013.

partit no hi va haver cap proposta de bilingüisme o plurilingüisme semblant.

En el cas valencià, el maig del 2011, pocs dies abans de les eleccions autonòmiques, el Govern Valencià elabora un avantprojecte de decret de plurilingüisme, que preveia un sistema únic i rígid d'educació plurilingüe, amb una distribució de les tres llengües curriculars (anglès, castellà i valencià) essencialment igual. El decret va ser criticat per la major part de la comunitat educativa, i fins i tot l'Acadèmia Valenciana de la Llengua va emetre un informe disconforme amb el pes de les diferents llengües en l'ensenyament. El govern, finalment, va acabar anunciant que farien canvis en el projecte i va obrir una via de negociació amb l'Acadèmia. Ara bé, no va establir vies de diàleg amb el conjunt de la comunitat educativa, especialment amb aquella més favorable a la normalització lingüística del valencià. D'aquesta manera, el nou avantprojecte de decret, amb l'informe favorable de l'Acadèmia (juny del 2012), es va publicar dos mesos després.

El decret valencià de plurilingüisme per a l'ensenyament obligatori, de 3 d'agost del 2012, justifica la seua aprovació en la idea socialment compartida, però buida de contingut real, que «el coneixement dels idiomes constitueix un element essencial per al desenvolupament personal i professional de les persones», i en l'imperatiu legal de la Llei orgànica d'educació (LOE) del 2006, segons el qual l'ensenyament ha d'aconseguir capacitar els alumnes en

castellà, en les llengües cooficials (quan n'hi haja) i en una o més llengües estrangeres. Subratllant-hi que així es donava resposta a la demanda social dels centres, l'alumnat i les famílies.

Partint d'aquestes consideracions, s'afirma que la Comunitat Valenciana acumula una llarga experiència en la gestió de programes educatius plurilingües i reitera que, amb la seua aplicació, no es ressentirà l'adquisició de competències lingüístiques tant en valencià com en castellà. Finalment, s'afirma que el decret té com a objectiu «protegir i desenvolupar el ric patrimoni de les diferents llengües europees», seguint les recomanacions del Marc Comú Europeu de Referència per a les Llengües (MCER).

Dit açò, el decret estableix un únic model plurilingüe, en el qual hi haurà dos programes lingüístics, un en valencià i un altre en castellà, i que serà cada centre qui decidirà quin programa es desenvoluparà en funció de les demandes dels pares o dels tutors legals. Els centres establiran la seua llengua base, valencià o castellà, en la qual s'impartirà la majoria de les matèries o mòduls del seu programa educatiu.

Els programes plurilingües suposen que les llengües de les matèries curriculars siguen el valencià, el castellà i l'anglès, i que s'hi poden incorporar també altres llengües estrangeres. La distribució de les matèries per a cada llengua no és ni proporcional, ni uniforme; sinó que varia en funció del projecte lingüístic de cada centre i de les mesures

específiques que siguen necessàries en cada cas per a la incorporació de més llengües estrangeres.

El decret manté les exempcions ja regulades en la LUEV de 1983: amb caràcter general, els pares que residisquen temporalment a la Comunitat Valenciana poden sol·licitar que els seus fills no estudien l'assignatura de valencià i, a més, en la zona castellanoparlant, l'assignatura curricular de valencià continua sent voluntària. Finalment, la norma acaba afirmant que la Generalitat ha de vetlar perquè el professorat tinga la capacitat lingüística necessària per a poder impartir les matèries curriculars en cada una de les llengües.

El curs 2012-13 s'iniciava el plurilingüisme en el primer cicle d'Infantil; el 2014-15 es completava la implantació en tota l'Educació Infantil, i progressivament s'ha d'incorporar a Primària, Secundària i Batxillerat, fins a tancar-se el 2020-21 el procés del canvi de política lingüística educativa (Tasa, 2014).²⁹

S'ha de subratllar que el model de presa de decisions seguit pel Govern valencià presenta alguns problemes d'acord amb la teoria de l'anàlisi de les polítiques públiques. S'ha seguit un procés de definició del problema, decisió i implementació de les decisions de tipus «de dalt cap avall» (*top-down*),

---

29. L'actual govern valencià (PSOE-Compromís) ha impulsat un nou decret de multilingüisme que tracta de reforçar i prioritzar l'ensenyament del valencià..

s'ha aplicat el principi de legitimitat i d'autoritat clàssic de l'Administració de tipus tradicional. Però en les polítiques educatives i lingüístiques, per la seua complexitat i el nombre d'actors afectats, és convenient la cerca de consensos molt amplis. Wilson (1974), en la seua classificació de les polítiques públiques, recorda que les polítiques educatives s'emmarquen dins de les polítiques públiques de tipus redistributiu, que tenen actors amb interessos ben definits, que són polítiques que sempre generen guanyadors i perdedors i que, per això, tendeixen a ser altament conflictives, més encara si afegim a la qüestió educativa el problema lingüístic i identitari.

A més, la realitat apunta que, encara que els objectius del Govern i del partit que li dona suport siguen clars, no hi ha consens social sobre el que es pretén, no hi ha informes qualificats sobre el rendiment de les experiències anteriors de plurlingüisme i no existeix una certesa tècnica de com aconseguir-ho. Dit de manera més directa, la implementació de la nova política lingüística educativa hauria d'haver seguit un procés de negociació social per a ampliar els consensos i analitzar detalladament les deficiències estructurals en matèria de capacitació lingüística en valencià, castellà i anglés, i establir estratègies compartides i participatives. Res d'això no es va fer.

De fet, les tres justificacions de la introducció d'un model educatiu plurilingüe valencià estan escassament fonamentades. O són un lloc comú com és el

cas de dir que «el coneixement d'idiomes és essencial per al desenvolupament personal i professional», o recorren a l'imperatiu legal genèric de la LOE, o, finalment, fan esment d'una inconcreta demanda social dels centres, l'alumnat i les famílies, que no es basa en cap estudi, enquesta o informe prèviament elaborat i conegut públicament. En aquest últim aspecte, cal dir que el Govern valencià va promoure una consulta en els centres educatius el 19 de desembre del 2014 perquè els pares indicaren quin model lingüístic preferien. La iniciativa va tenir l'oposició de les associacions de mares i pares de l'ensenyament públic i dels sindicats majoritaris. No hi ha dades exactes de quants pares hi van participar, però els mitjans de comunicació van assenyalar que, en les unitats d'ensenyament en valencià, l'abstenció va ser quasi absoluta i en la resta de centres la participació no va superar el 10 %.

El Consell Valencià de Cultura (2014), institució valenciana autònoma del Govern valencià, considera que el decret de plurilingüisme és una dificultat afegida a l'ensenyament en valencià, que no assegura als alumnes la competència en anglés, ni una mateixa capacitat lingüística en castellà i en valencià. Per a aquesta institució, el punt més feble del decret és el fet que hi haja un programa plurilingüe en castellà (PPEC), perquè no es pot «obviar la realitat sociolingüística de la comunitat, i sabem pels estudis fets en el camp del multilingüisme que l'estatus de les llengües en la societat condicion[a]

la seua adquisició i el seu desenvolupament. No podem introduir una presència equilibrada de les tres llengües objecte d'estudi, quan en la societat no tenen aquesta presència equilibrada. Cal partir del fet que el castellà és la llengua majoritària, el valencià la minoritzada i l'anglès, encara avui, es pot considerar una llengua estrangera».

En aquest sentit, la posició del Consell Valencià de Cultura, coincideix amb estudis sobre plurilingüisme que destaquen que per a dominar bé les tres llengües cal incentivar la minoritzada i l'estrangera, i no la d'ús socialment dominant (Aronin i Singleton, 2012; De Houwer, 2009; Yamamoto, 2001). En coherència amb l'anterior, l'informe del Consell Valencià de Cultura va més enllà en la seua crítica al decret de plurilingüisme i afirma que, des d'una perspectiva científica, d'acord amb els informes de les unitats de multilingüisme de les universitats de Castelló, València i Alacant, el Programa Plurilingüe d'Ensenyament en Valencià (PPEV) és l'únic que podrà aconseguir l'objectiu d'arribar al trilingüisme productiu valencià-castellà-anglès. De fet, els escassos estudis acadèmics sobre la matèria (Safont, 2011, 2012 i 2013) tendeixen a posar de manifest que el model plurilingüe més eficaç és el que té el valencià com a llengua vehicular base i el castellà i l'anglès com a segones llengües curriculars, si més no en la zona valencianoparlant de la Comunitat Valenciana.

La resposta, llavors, a la qüestió sobre quina és la causa per la qual s'impulsa un sistema de pluri-

lingüisme valencià el 2012, de manera paral·lela als canvis que hi ha també en un sentit similar a Balears, Navarra i Galícia, és la voluntat del PP i forces afins (UPN) d'aprofitar el papanatisme social al voltant de l'anglès per a, amb l'excusa d'introduir l'anglès, eliminar o reduir l'ensenyament en altres llengües «espanyoles» cooficials, mantenir el principi de jerarquia lingüística, afirmar el nacionalisme lingüístic espanyol contra els models d'educació en altres llengües «espanyoles» i aconseguir un «bilingüisme equilibrat»; o, el que és igual, mantenir en una posició subalterna, marginal o simplement folklòrica les llengües «espanyoles» diferents de la castellana, mentre es redueix el nombre de parlants.

8. ¿Han tingut èxit les polítiques lingüístiques valencianes?

Per acabar, cal preguntar-se fins a quin punt la política lingüística valenciana, i especialment la política lingüística educativa fins al 2012, ha avançat en els tres principals objectius que van justificar en 1983 la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià. Primer, superar la situació de diglòssia i el desigual sistema de drets lingüístics dels valencianoparlants per a poder fer ús de la seua llengua en tots els contextos i situacions comunicatives. Segon, equiparar la situació social de les dues llengües i fer possible el seu ús en condicions de llibertat i igualtat. Tercer, augmentar l'ús social (i el nombre de parlants i de transmissió familiar) del valencià.

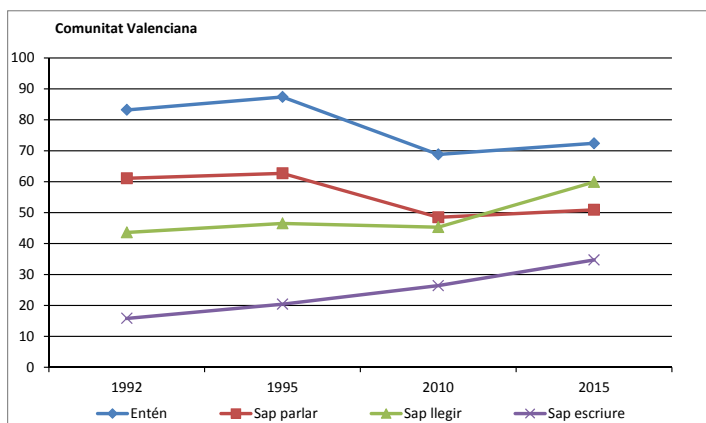
Nosaltres només valorarem algunes dades sobre el coneixement del valencià en les últimes dècades per a reflexionar sobre l'èxit de les polítiques lingüístiques. Abans de fer-ho, però, volem recordar, que, paradoxalment, una de les crítiques més dures i contundents sobre les «insuficiències» de la política lingüística valenciana ha sigut feta, indirectament, pels dos únics partits que han governat la Generalitat Valenciana fins al 2015, PSPV-PSOE i PP.

Quan els dos partits aproven, el 1998, la Llei de l'AVL, en el preàmbul s'assumeix un informe del Consell Valencià de Cultura d'aquell mateix any crític amb la política lingüística seguida fins llavors. Encara més, el 2001, quan s'anomenen els membres d'aquesta Acadèmia, PP i PSPV-PSOE signen el *Pacte pel valencià*, i reiteren aquestes crítiques de manera menys dràstica i es comprometen a desenvolupar 14 punts bàsics de polítiques públiques lingüístiques. Com acostuma a ocórrer en la qüestió lingüística valenciana, aquests propòsits van quedar en una mera declaració d'intencions, que després no fou tinguda en compte ni pel Govern valencià ni pels partits, cosa que confirma una dinàmica política que dificulta l'ús de la llengua (Saragossà, 2013).

Un dels fets que més crida l'atenció és la inexistència a Espanya, en el seu conjunt, i en cada una de les comunitats autònomes, d'estudis sociolingüístics rigorosos i d'accés públic, amb sèries estables i treballs regularment distribuïts al llarg del temps, que tinguen, a més, en compte la capacitat lingüística en totes les llengües espanyoles, en llengües estrangeres, i que informen sobre els usos lingüístics de la població immigrant. Els estudis existents són d'un rigor metodològic desigual, no han donat lloc a sèries amb variables estables ni regulars al llarg del temps. Existeixen, això sí, recerques disperses i desiguals en el valor de les seues aportacions. I això és especialment significatiu en l'àmbit valencià.

Amb tot, els estudis coneguts del Servei d'Investigacions i Estudis Sociolingüístics de la Generalitat Valenciana (SIES) mostren un descens pronunciat en la capacitat lingüística en valencià de la població de la Comunitat Valenciana des que governa el Partit Popular la Comunitat Valenciana (1995), especialment significatiu en els dos aspectes de reproducció i transmissió social de les llengües (comprensió oral i capacitat per a parlar les llengües), i únicament es veu un increment significatiu en les categories «sap escriure» i «sap llegir», aspectes relacionats amb la capacitat lingüística acadèmica (gràfic 1).

Gràfic 1. Coneixement del valencià. Comunitat Valenciana (1992-2010).

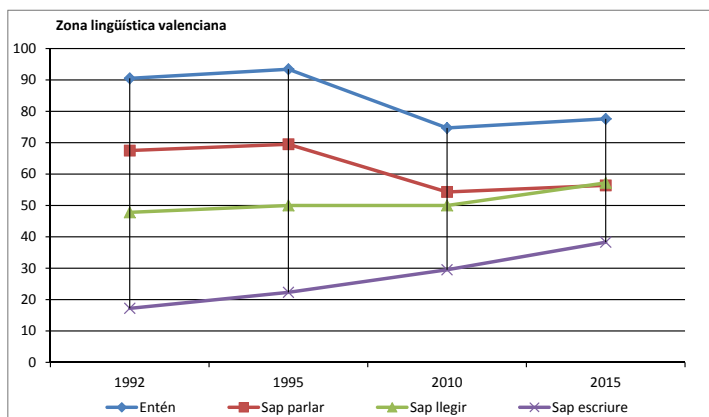

Font: Generalitat Valenciana. Es recullen els valors «bastant bé» i «perfectament» de les enquestes del SIES.

L'evolució de la capacitat lingüística en la zona valencianoparlant és notablement similar a la que

acabem d'observar per al conjunt de la Comunitat Valenciana; així, mentre els nivells generals de pèrdua de capacitació lingüística durant els governs del PP són més elevats en les dues categories que mostren la reproducció social de la llengua (entendre i parlar), el coneixement acadèmic (llegir i escriure) creix (gràfic 2).

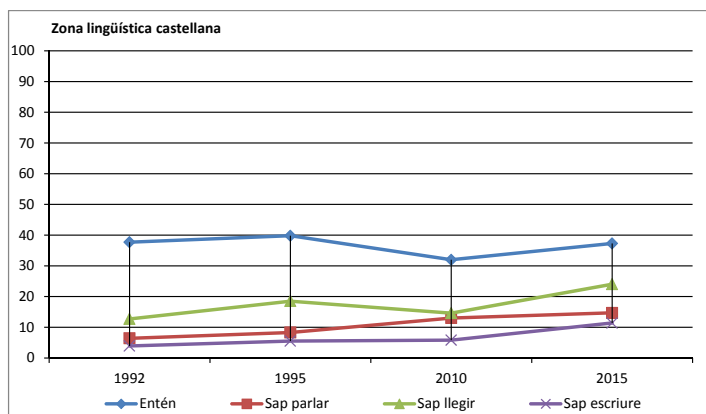
Gràfic 2. Coneixement del valencià. Zona valencianoparlant (1992-2010).

Font: Generalitat Valenciana. Es recullen els valors «bastant bé» i «perfectament» de les enquestes del SIES.

L'evolució de la capacitació lingüística en la zona castellanoparlant mostra unes característiques diferents. La caiguda de la comprensió oral és menys intensa que en la zona valencianoparlant; i la resta de categories han crescut respecte a 1995, però amb alts i baixos (gràfic 3).

Gràfic 3. Coneixement del valencià. Zona castellanoparlant (1992-2010).

Font: Generalitat Valenciana. Es recullen els valors «bastant bé» i «perfectament» de les enquestes del SIES.

Amb els estudis disponibles no es pot establir quin és la causa d'aquests descensos en la capacitat lingüística, però podem apuntar-hi una doble hipòtesi. En primer lloc, el menor compromís del PP per l'escola pública i pel prestigi i ensenyament del valencià, i, en segon lloc, que la immigració té una forta influència en l'evolució d'aquestes xifres. En 1995 la població valenciana era de 4.000.000 de persones; el 2010, se situava entorn dels 5.000.000 de persones, de les quals prop de 800.000 eren estrangers o d'origen estranger i recentment nacionalitzats. Les associacions de voluntariat lingüístic solen destacar que generalment, quan se socialitzen en alguna de les llengües del país, ho solen fer en castellà, i que, a més,

sobre aquests col·lectius, formats majoritàriament per persones adultes, l'escola té escassa influència i la societat, tenint en compte la realitat sociolingüística, actua majoritàriament com a element socialitzador en castellà. Més encara, la variant lingüística educativa dominant fins al moment a la Comunitat Valenciana, que té el castellà com a principal llengua vehicular, no contribueix a facilitar la socialització escolar i social en valencià de la població immigrant, més encara aquella que familiarment té una llengua diferent del castellà o el valencià, i que suposa entorn del 12% de la població total valenciana en aquests moments, segons les dades del Govern d'Espanya.

Per tant, sembla que les polítiques lingüístiques no han sigut capaces d'aturar el procés de substitució i minorització del valencià (ni de posar fi al conflicte identitari); malgrat que, possiblement, amb la incorporació del problema lingüístic a l'agenda política i l'existència de polítiques de promoció lingüística s'haja frenat el ritme de la substitució lingüística.

Considerem que l'èxit d'un procés de normalització lingüística depén fonamentalment de les garanties jurídiques del dret a l'ús normal de cada llengua, de la voluntat dels actors polítics quan governen les institucions públiques, i de la capacitat de pressió, els usos i la transmissió lingüística de la població. En el cas valencià, el sistema de garantia de drets lingüístics és desfavorable per a les persones que volen utilitzar el valencià i accedir a serveis en aquesta llengua en tots els àmbits de la

seua vida personal, social i pública; sense que els governs valencians hagen mostrat una preocupació especial per aquest fet, segons es desprén del *Pacte pel Valencià* entre el PP i el PSPV-PSOE, quan es recorda l'escàs desplegament reglamentari de la LUEV i la necessitat d'una major atenció a les queixes dels ciutadans per no respectar els drets lingüístics. De fet, els dos partits que han governat la Generalitat han fet una dura crítica a la insuficient intensitat de les polítiques lingüístiques i un reconeixement que la voluntat política per normalitzar l'ús del valencià ha sigut inferior a la que formalment es declarava.

Així mateix, d'acord amb les dades disponibles, les polítiques lingüístiques dels governs valencians han tingut èxit a l'hora d'incrementar la compressió i el coneixement passiu del valencià, però no per a augmentar l'ús social de la llengua ni, sobretot, per a frenar el procés de substitució lingüística, atés que se n'observa una reducció de la transmissió lingüística generacional, bé siga per abandonament de la transmissió del valencià per part de les persones valencianoparlants o bé per la falta de capacitat per a incorporar nous parlants o per les dues coses. Això indicaria, si és cert, un procés d'irlandització del valencià; és a dir, de cooficialitat i coneixement passiu i escolar de la llengua per part de la població, i de lligams emotius formalment elevats sobre la llengua en alguns sectors socials; però de reducció progressiva de la transmissió familiar, la vitalitat i els usos

socials, o el que és el mateix, d'acceleració de la substitució lingüística del valencià i la garantia de la seua desaparició social i familiar futura.

De fet, com hem dit, només es pot parlar d'èxit relatiu de la política lingüística valenciana en l'increment de la comprensió oral i escrita del valencià i en l'extensió del coneixement passiu de la llengua. Però no sembla que hagen sigut polítiques públiques prou intenses, sistemàtiques i realistes en la seua definició d'objectius i valoració dels recursos de què disposaven; com tampoc no han desplegat una legislació exigent i una xarxa d'unitats administratives especialitzades per a garantir els drets lingüístics dels ciutadans; i ha mancat també un sistema d'aliances estable dels poders públics i la societat civil organitzada i amb més capacitat de mobilització i interès social per la promoció del valencià o per la seua normalització. Sense aquests tres requisits (política lingüística intensa i sistemàtica; legislació i defensa pública dels drets lingüístics; i aliances amb la societat civil) és molt difícil que tinga èxit cap política de recuperació de l'ús social d'una llengua minoritzada i, menys encara, aconseguir-hi objectius més ambiciosos.

Un balanç que encara resulta més insuficient si considerem que una política lingüística democràtica hauria de fer possible que una persona tinguera seguretat lingüística en valencià per a dur a terme totes les funcions individuals i socials de la seua vida dins del domini lingüístic propi, si més no, de manera similar als castellanoparlants.

Conclusions: per un plurilingüisme que no minoritze el valencià

L'objectiu de l'estudi era analitzar la política lingüística educativa del Govern valencià dins de la política lingüística valenciana; concentrant-nos, especialment, en l'anàlisi del canvi que en l'àmbit de l'educació es produeix a partir del 2007 i es consolida el 2012.

Al llarg de l'estudi hem vist, en primer lloc, que llengua i poder són realitats intrínsecament unides i que les polítiques lingüístiques es troben entre les polítiques públiques consubstancials a l'existència del poder polític. Tot seguit, hem recordat que la diversitat lingüística autòctona espanyola no està reconeguda sobre la base de les comunitats lingüístiques existents i els drets dels seus parlants, sinó sobre elements clarament de poder. Entre els quals destaquen, en cada comunitat autònoma, la força política que tenen els parlants d'una llengua, el percentatge de parlants de cada llengua, la intensitat del conflicte nacionalitari respecte al projecte nacional espanyol dominant, així com la importància social de la política lingüística de la llengua «no castellana». Això, de fet, comporta que és el princi-

pi de jerarquia lingüística i no el de seguretat lingüística el que domina la regulació de les llengües a Espanya, en detriment de les llengües minoritzades.

Hem subratllat la diversitat lingüística històrica del País Valencià per a explicar la importància del doble conflicte polícolingüístic que viu el valencià: el generat pel procés de substitució lingüística del valencià pel castellà, i el que es produeix entorn de la identitat lingüística de la llengua; però mentre el procés de substitució lingüística i minorització del valencià està en l'origen del conflicte polític i de les polítiques públiques lingüístiques; el conflicte identitari distorsiona la definició del problema públic i dificulta la política lingüística favorable al valencià.

Hem centrat, però, la nostra atenció en la política educativa dels governs valencians; fent constar que les primeres experiències d'incorporació del valencià a l'ensenyament es produeixen a partir de 1970 i que, ja en democràcia, amb la instauració de les institucions preautonòmiques en 1978, els intents d'iniciar la incorporació sistemàtica del valencià com a assignatura es van paraitzar pel bloqueig del procés autonòmic valencià i pel conflicte polític sobre la identitat del valencià. Finalment, després de les primeres eleccions autonòmiques, el govern autonòmic del PSPV-PSOE aprova la LUEV i duu a terme la incorporació de l'assignatura de valencià a l'educació obligatòria, impulsa paral·lelament la formació i capacitació lingüística en valencià de bona part del professorat, i, finalment, desenvolupa

lupa els programes d'ensenyament en valencià. Es configura, així, un sistema lingüístic educatiu amb quatre variants en funció de tres factors: llengua predominant en el territori, obligatorietat o no de l'assignatura de valencià i llengua vehicular predominant en l'educació. Les variants dominants es van desenvolupar en el territori valencianoparlant i tenien l'assignatura de valencià de manera obligatòria. La variant majoritària tenia el castellà com a llengua vehicular dominant de l'ensenyament, encara que no exclusiva, ja que el valencià també era llengua vehicular d'algunes assignatures. La segona de les variants en nombre d'estudiants tenia el valencià com a llengua vehicular de la pràctica totalitat de les assignatures, excepte castellà i llengua estrangera, i va resultar ser la més efectiva per a garantir el coneixement de les dues llengües oficials.

Els governs del Partit Popular durant la major part dels seus mandats van mantenir la política educativa lingüística socialista, malgrat l'hostilitat d'aquest partit a la política lingüística socialista fins a 1993. Només al final del període de govern del Partit Popular (2007-2015) hi ha un canvi de la política educativa lingüística.

En aquest sentit, hem posat de manifest que, d'acord amb la informació del Govern valencià, els programes experimentals d'extensió del trilingüisme (castellà, valencià i anglés com a llengües vehiculars), comuns a totes les comunitats autònomes,

comencen a ser incentivats des del 2007. I hem vist que, el 2011, el Govern valencià anuncia que el model d'educació trilingüe, ara denominat plurilingüe, serà el que s'implantarà de manera exclusiva a l'ensenyament valencià de manera progressiva des del 2012. Una iniciativa que alterava substancialment aquesta política pública. Respecte a l'educació plurilingüe hem insistit en la idea que aquest canvi en la política lingüística educativa, a més de precipitat i poc reflexionat, era en detriment del coneixement i la capacitació lingüística en valencià, no garantia necessàriament un millor coneixement de la llengua anglesa, i debilitava la relativament fràgil comunitat lingüística valencianoparlant.

Hem comprovat que la política lingüística educativa valenciana ha de ser emmarcada en tres categories diferents segons el territori i la llengua vehicular de l'ensenyament fins al 2012: de recuperació limitada en els programes en els quals el valencià és la llengua vehicular dins del territori valencianoparlant, de promoció en la resta de programes educatius de la zona valencianoparlant, i de promoció limitada i voluntària en la zona castellanoparlant. Mentre que, des del 2012, amb els nous programes educatius plurilingües, la política lingüística educativa sembla evolucionar cap a una promoció limitada en tots els programes plurilingües en els quals el castellà és la primera llengua vehicular i de promoció genèrica en els programes en què el valencià és la primera llengua vehicular.

En qualsevol cas, en termes generals, la Comunitat Valenciana és, juntament amb Navarra, una de les comunitats amb dues llengües oficials que han tingut una política lingüística educativa menys orientada a la recuperació i la normalització de la llengua minoritzada. Això es tradueix en un coneixement desigual de les dues llengües oficials per part de la població i en una reducció continuada de la comunitat lingüística valencianoparlant que sembla tenir un pes demogràfic decreixent; i en una menor seguretat lingüística o, el que és el mateix, menys drets lingüístics per als valencianoparlants.

En educació, sembla que hi ha un consens, si més no en l'àmbit acadèmic, a l'hora d'afirmar que els models educatius bilingües (valencià i castellà) o plurilingües (valencià, castellà i anglès o una altra llengua) que tenen èxit a l'hora de permetre un bon coneixement de la llengua internacional més comuna (anglès), de la llengua socialment dominant (castellà) i garantir una bona capacitació lingüística en la llengua minoritzada (valencià), són aquells que situen el valencià com a llengua vehicular principal i dominant de l'ensenyament. Un model lingüístic que, com hem vist, fins a la dècada dels noranta del segle passat no va ser significatiu, tot i que minoritari, al País Valencià, que arribà al màxim nivell de desenvolupament, sempre subsidiari, entre els anys 2003 i 2007, i a partir de llavors començà a reduir-se i rep la competència substitutiva de l'ensenyament plurilingüe.

Centrant-nos en la qüestió del plurilingüisme en l'educació, hem mostrat que en la segona meitat dels anys noranta del segle passat, la major part de les comunitats autònomes n'inicien programes experimentals; però, mentre en el conjunt de les comunitats autònomes, a excepció de Madrid (2006), el sistema no ha anat més enllà d'aquests programes experimentals, en quatre comunitats autònomes amb dues llengües oficials es decideix convertir el plurilingüisme en el model lingüístic educatiu incentivat i quasi obligatori (Galícia 2010 i Navarra 2011) o en l'únic sistema oficial (Comunitat Valenciana 2012 i Balears 2013). I, val a dir, en les quatre es dona la circumstància, que entenem molt rellevant, de ser comunitats amb dues llengües oficials i estar governades pel Partit Popular, o per una força política afí, amb majoria absoluta o sense majoria alternativa.

De fet, la combinació d'aquests dos fets (govern del Partit Popular per majoria absoluta i existència de dues llengües oficials) és el que explica que únicament en aquestes quatre comunitats es vulga implantar un model educatiu plurilingüe conflictiu. Només cal observar que en cap de les comunitats o ciutats autònomes amb una única llengua oficial en tot el seu territori i governades per aquest partit amb majoria absoluta o en minoria en aquests moments (Cantàbria, la Rioja, Castella i Lleó, Aragó, Extremadura, Castella-la Manxa, Múrcia, Ceuta i Melilla) es duu a terme cap tipus de política educa-

tiva plurilingüe amb llengua estrangera que tinga un caràcter obligatori o quasi obligatori, i tampoc en les governades per altres partits (Canàries, Andalusia, Astúries, País Basc i Catalunya).

Hi ha, en conseqüència, una relació entre l'instint estratègic del Partit Popular i de bona part de la població espanyola sobre el tractament de la diversitat lingüística espanyola. Una realitat especialment significativa en l'Espanya monolingüe en castellà i que dóna lloc a un sentiment crític amb les polítiques de normalització o de promoció lingüística de les altres llengües «espanyoles», i singularment amb aquelles polítiques més ambiciosos a favor del català/valencià, el gallec o el basc. I, més encara, hi ha una voluntat política del PP des del 2006 de combatre el nacionalisme perifèric mitjançant el qüestionament de les polítiques públiques educatives que tenien una llengua «espanyola» minoritzada com a llengua de l'ensenyament, de manera preferent o exclusiva.

Ara bé, cal recordar que, especialment en les polítiques públiques sobre les llengües i l'ensenyament, els principis de les revolucions liberals en els quals es basen les democràcies contemporànies són tres: *llibertat, igualtat i fraternitat*. Reduir-ho tot a una qüestió de *llibertat* és incrementar les desigualtats, desestructurar la societat i generar una realitat miserable en què només val la dinàmica dels «guanyadors» i els «perdedors».

I hem de dir que els tres principis han de ser

considerats conjuntament, malgrat que mantinguen un equilibri difícil i inestable. No val proclamar un principi i ignorar o negar els altres. No val el discurs, tan comú en el neoliberalisme conservador quan es tracten qüestions socials, l'educació o els drets lingüístics, de limitar-se a parlar de la llibertat d'elecció. Perquè això és un ús fraudulent del principi de la llibertat, ja que ignora la desigualtat real de drets i contribueix a fragmentar i desestructurar la societat.

Per això cal que la llibertat individual per a usar una llengua oficial en contextos públics i privats es compagine amb l'obligació dels poders públics de garantir la igualtat de drets lingüístics en totes les funcions públiques i privades, i de mantenir la cohesió social i evitar la marginalització lingüística i social de part de la societat i la fragmentació de la comunitat política. I, per a aconseguir-ho, els poders públics han de remoure tots els obstacles perquè les llengües oficials puguin usar-se sempre i en tots els llocs de manera normal i han de fer possible que el nombre més gran possible de ciutadans d'una comunitat política amb dues llengües oficials les coneguen, no sols de manera passiva (entendre i llegir), sinó també activa (parlar i escriure). I això, no és incompatible amb l'aspiració de viure en una societat que domine adequadament una o dues llengües estrangeres. Parafrasejant Dworkin (1977), cal prendre's els drets lingüístics seriosament, però també la igualtat de les llengües i els seus parlants,

i alhora cal que la comunitat política mantinga un grau de cohesió lingüística (o plurilingüística) gran. Aquest és el repte del País Valencià en el segle XXI, assumir la pròpia diversitat lingüística de debò i esdevenir, realment, una societat plurilingüe i amb parlants que tenen igualtat real de drets lingüístics.

Les societats occidentals contemporànies ja no són imaginables en termes de cultures úniques, característiques nacionals immutables i monolingüismes lingüístics absoluts. La realitat fa temps que ha canviat, encara que sovint continuem mirant-la instal·lats en el passat o amb paràmetres d'èpoques superades. Ara som societats multiculturals. I haurem de saber traure tots els avantatges i beneficis que el multiculturalisme i el plurilingüisme ens ofereixen; com també haurem de saber evitar o, si més no, estar previnguts contra els moviments i la voluntat de les torres de Babel actuals que pretenen un món sense llengües menudes quan no tenen el poder de l'estat darrere, i amaguen el nou discurs nacional lingüístic darrere de les mitologies sobre les oportunitats que les llengües universals i cosmopolites ofereixen.

Per als valencians són oportunitats i amenaces que tenen una intensitat especial. Perquè nosaltres som un país o una societat amb una llengua pròpia de dimensió relativament menuda en termes globals, compartida amb altres països, i, a més, que només tenim una part menor i subalterna de l'estat, les institucions autonòmiques, per a defensar-la i preservar-la.

Com sosté Castelló (2015), els valencians, col·lectivament i individualment, tenim l'obligació o la necessitat de ser plurilingües. Si volem comptar a Europa i al món, hem de tenir un bon coneixement de l'anglès, la llengua d'intercanvi dominant en les relacions internacionals en economia, diplomàcia, ciència, etc. A més, tenim l'avantatge de conèixer el castellà, una de les grans llengües d'àmbit mundial. I això, com en el plurilingüisme dels països nòrdics, no comporta renunciar a la identitat i la llengua pròpies.

Tot el contrari, qualsevol plurilingüisme educatiu que vulga tenir èxit al País Valencià i no atempte contra els drets lingüístics ni margine la població valencianoparlant ha de ser un plurilingüisme autocentrat, que tinga en compte la realitat sociolingüística valenciana, i, en conseqüència, que tinga el valencià com a llengua primera, l'anglès com a segona i el castellà com a llengua tercera de l'ensenyament. I, naturalment, dins d'un sistema educatiu que equilibre els principis de la llibertat, la igualtat i la fraternitat. I que evite que la llibertat d'uns esdevinga desigualtat i marginació de la majoria.

Bibliografia citada

- AGUIRREAZKUENAGA, I. (2005). «Claus de la normalització lingüística al País Basc»; en Alcaraz, M.; Isabel, F.; Iborra, J. (ed.), *Vint anys de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià*, Alzira: Bromera.
- ALCARAZ, M.; OCHOA, J.; ISABEL, F. (2004): «La Llei d'ús i ensenyament del valencià, en via morta», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 41.
- ANGHEL, B.; CABRALES, A.; CARRO, J. M. (2016). «Evaluating a bilingual education program in Spain: the impact beyond foreign Language learning». *Economic Inquiry*, vol. 54, núm. 2.
- ARGELAGUET, J. (1998). «Las políticas lingüísticas: diversidad de modelos lingüístico-escolares»; en Ricard Gomà; Joan Subirats, *Políticas públicas en España. Contenidos, redes de actores y niveles de gobierno*, Barcelona: Ariel.
- ARGELAGUET, J. (1999). *Partits, llengua i escola. Anàlisi de la política lingüística de la Generalitat de Catalunya en l'ensenyament obligatori (1980-1995)*, Barcelona: CIEMEN.
- ARONIN, L.; SINGLETON, D. (2012). *Multilingualism*. Amsterdam: John Benjamins.
- BERLIN, I. (1991). «Two Concepts of Nationalism: An Interview with Isaiah Berlin», entrevista de Nathan Gardels, *The New York Review of Books*, 21-11-1991.

- BODOQUE, A. (2000). *Partits polítics i conformació d'elits polítiques autonòmiques. Transició política i partits polítics al País Valencià*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS).
- BODOQUE, A. (2009). *La política lingüística dels governs valencians*, València: Publicacions de la Universitat de València.
- BRANCHADELL, A. (1997). *Liberalisme i normalització lingüística*, Barcelona: Empúries.
- BROTONS, V.; TORRÓ, T. (2002). «Valencià a l'escola, Escola Valenciana». *Canelobre*, núm. 47
- CASTELLÓ, R. (2015). «Multilingüisme autocentrat». *Revista Futura*. Universitat de València.
- CASTRO, C. (2007). *Relato electoral de España (1977-2007)*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials.
- CONSELL VALENCIÀ DE CULTURA (2014). *Informe sobre l'ensenyament en valencià en els nivells educatius no universitaris*. Aprovat el 28 de juliol del 2014.
- CROZIER, M.; FRIEDBERG, E. (1977). *L'acteur et le système*. París: Seuil.
- CUCÓ, A. (2002). *Roig i blau. La transició democràtica valenciana*. València: Tàndem.
- DE HOUWER, A. (2009). *Bilingual First Language Acquisition*. Clevedon: Multilingual Matters.
- DE LA NUEZ, S. (2015). «El timo de la enseñanza bilingüe en la Comunidad de Madrid», *Hay derecho*, 19 de maig de 2015. En línia: <<http://hayderecho.com/2015/05/19/el-timo-de-la-ensenanza-bilingue-en-la-comunidad-de-madrid/>> [consultat el 23-9-2016].
- DENTE, B.; SUBIRATS, J. (2014). *Decisiones públicas. Análisis y estudio de los procesos de decisión en políticas públicas*. Barcelona: Ariel.

- DWORKIN, R. (1977). *Taking rights seriously*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- FLOR, V. (2011) *Noves glòries a Espanya. Anticatalanisme i identitat valenciana*. Catarroja: Afers.
- FUSTER, J. (1962). *Nosaltres els valencians*. Barcelona: Edicions 62.
- FUSTER, J. (1976). *Un país sense política*, Alzira: Bromera.
- KASARES, P. (2002). *Cinc estatuts diferents per a la llengua basca i els drets lingüístics*; Pamplona: Hizkuntz Eskubideen Behatokia.
- LAMUELA, X. (1994). *Estandardització i establiment de llengües*, Barcelona: Edicions 62.
- MARCOS, F. A. (1995). *Conceptos básicos de política lingüística para España*. Madrid: FAES.
- MARTÍN, A. (2003). *El valor económico del español*. Madrid: Espasa, Fundación Santander Central Hispano, Instituto Cervantes.
- MORENO, J. C. (2008). *El nacionalismo lingüístico. Una ideología destructiva*. Barcelona: Península.
- NOGUEIRA, A. (2005). «La legislació lingüística a Galícia, especialment en l'àmbit de l'educació: crònica d'un declivi consentit»; en Alcaraz, M.; Isabel, F.; Iborra, J. (eds.), *Vint anys de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià*, Alzira: Bromera.
- PARTIDO POPULAR (2011). *Lo que España necesita (programa electoral para las elecciones generales)*. Madrid: Partido Popular.
- PERICAY, X. (coord.) (2007). *¿Libertad o coacción? Políticas lingüísticas y nacionalismos en España*. Madrid: FAES.
- POPPER, K. R. (2008). *La lógica de la investigación científica*, Madrid: Tecnos.

- PRADILLA, M. À. (2011). *De política i planificació lingüística: Mirades contemporànies a l'ecosistema comunicatiu català*. Benicarló: Onada.
- QUINTANA, A. (2009). «La lengua catalana en el Bajo Aragón». *Rolde*, núm. 127-128.
- RÉAUME, D.S. (1991). «The Constitutional Protection of Language Survival or Security?»; en Schneiderman, D. (ed.) *Language and the State: The Law and Politics of Identity*, Cowansville: Les Editions Yvon Blais.
- RIBERA, B. (2015). «La violència anticatalanista a València. Des de la mort de Franco fins a l'aprovació de l'Estatut (1976-1982)», *Afers*, núm.79.
- ROGERO, J. (2016). «El elefante en el sistema educativo de la Comunidad de Madrid», *Agenda Pública*, 19 de setembre de 2016. En línia: <<http://agendapublica.es/el-elefante-en-el-sistema-educativo-de-la-comunidad-de-madrid/>> [consultat el 23-9-2016].
- ROMÁN, L.; RODRÍGUEZ, A. (2013). «De las 'Galeescolas' a la 'Galiña Azul'. Conclusiones sobre un caso de terminación de política pública». *Gestión y análisis de políticas públicas*, núm. 9.
- SAFONT, M. P. (2011). «Pragmatic Competence in Multilingual Contexts», *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Wiley-Blackledge.
- SAFONT, M. P. (2012). «Early pragmatic development in consecutive third language learning», *International Journal of Multilingualism*, vol. 8, 3.
- SAFONT, M. P. (2013). «Early stages of trilingual pragmatic development. A longitudinal study of requests in Catalan, Spanish and English», *Journal of Pragmatics*.
- SARAGOSSÀ, A. (2013). «L'ús del valencià: mirada al present i al futur. Reflexions per a un valencianisme transversal i majoritari». *Aula de lletres valencianes*, núm. 3.

- SENZ, S. (2011). «Una grande y (esencialmente) uniforme. La RAE en la conformación y configuración de la lengua común», en Senz, S.; Alberte, M. (ed.) *El dardo en la Academia*. Barcelona: Melusina.
- TASA, V. (2014). «La política lingüística al País Valencià. Una reflexió. Comentarís sobre el llibre *La política lingüística dels governs valencians*», *Revista de Catalunya*, núm. 285.
- TORRÓ, T. (2008). «El valencià a l'escola: dades i reflexions», dins *Llibre blanc de l'ús del valencià-II. Iniciatives per al foment del valencià*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- TUSON, J. (1988). *Mal de llengües*. Barcelona: Empúries.
- UNESCO (2009). *Invertir en la diversidad cultural y el diálogo intercultural*. París: UNESCO.
- VILASERÓ, M. (2016). «Bilingüismo de fachada», *El Periódico*, 7 de gener de 2016. En línia: <<http://www.elperiodico.com/es/noticias/sociedad/bilinguismo-fachada-madrid-4794684>> [consultat el 23-9-2016].
- WILSON, J. Q. (1974). «The Politics of Regulation» en McKie, J. W. (ed.), *Social Responsibility and the Business Predicament*. Washington, D. C: The Brookings Institution.
- YAMAMOTO, M. (2001). *Language Use in Interlingual Families: A Japanese-English Sociolinguistic Study*. Clevedon: Multilingual Matters.

Els autors

Vicenta Tasa Fuster. Doctora en Dret Constitucional i professora del Departament de Dret Constitucional i Ciència Política de la Universitat de València. Investigadora en projectes de canvi social i innovació, drets lingüístics, polítiques públiques i estudis de gènere. És coautora dels llibres sobre drets socials i participació: *Participación y representación política* (Tirant lo Blanch, 2009), *Mujer, Derecho y sociedad en el siglo XXI: Derecho y participación política como instrumentos de cambio* (Tirant lo Blanch, 2009). I autora, entre altres articles, de «La política lingüística al País Valencià» (Aula de lletres valencianes, 2013), o «Comentaris sobre el llibre ‘La política lingüística dels governs valencians (1983-2008)’» (Revista de Catalunya, 2014).

Anselm Bodoque. Doctor en Ciència Política i professor del Departament de Dret Constitucional i Ciència Política de la Universitat de València. Investigador de l’Institut de Desenvolupament Local. Investigador de polítiques públiques, elits i comportament electoral. Autor, entre altres publicacions, de *Partits i conformació d’elits polítiques autonòmiques. Transició política i partits polítics al País Valencià* (ICPS, 2000), *Les polítiques lingüístiques dels governs valencians* (Universitat de València, 2009) i coautor del llibre *Nació i identitat. Pensar el País Valencià* (Afers, 2013) i de *Regulating Smart Cities* (UOC, 2015).

L'edició d'aquest llibre ha estat possible gràcies a la col·laboració de les següents persones i entitats en una campanya de micromecenatge en Verkami.

Alfons Alba
Maria J. Amigó
Àlex Amorós
Diego Araque
Ricard Barberà
Jordi Belda
Robert Blasco
Andrés Boix
Sergio Bordera
Raül Burriel
Ramir Calvo
Juan Cardona
Vicent Cassany
Josep Castells
Lluïsa Cifre
Josep D. Climent
Vicent Climent
Rafa Comeche
Eduard Comeig
Natxo Costa
Ramon Estellés

Alfons Esteve
Ramon Fenollosa
Francesc M. Fernández
Eva Ferrando
Jordi Ferrando
Ricard Ferrer
Vicent Flor
Avel·lí Flors
Francesc J. Fort
Llúcia Fuster
Vicent Galiana
Francesc Gamero
Joan Giner
Cristóbal Ginés
Andrés Gomis
Gonçal Grau
Daniel Gómez
Xavier Hervàs
Eva Llorens
Víctor Luna
Elija Lutze

Víctor Maceda
Rosa Magraner
Adrià Martí
Antoni Martínez
Rafa Martínez
Laia Mas
Joan Membrado
Amadeu Mezquida
Ferran Nogueroles
Enric Nomdedéu
Sergi Núñez
Miquel Oltra
Javier Palao
Susanna Pardines
Xavier Pastor
José M. Pavía
Manuel Perucho
Joan Pons
Miquel À. Pradilla
Sento Puchades
Ferran Puchades

Jordi Puig
Gemma Pérez
Sònia Pérez
Rafa Requena
Abelard Rodríguez
Josep V. Sala
Josep Sanchis
Vicent Sanxis
Abelard Saragossà
Elies Seguí
Àlvar Serrano
Blai Server
Andreu Signes
Vicent Solbes
Vient Terol
Nathalie Torres
U i DOS Serveis lingüístics
Lluc Ulldemolins
Toni Vizcarro

fundació ▶ nexe

missió

La Fundació Nexe té com a missió contribuir a la millora i al progrés de la societat valenciana mitjançant la generació, la difusió i el debat d'idees.

fundadors

Els fundadors de la Fundació Nexe són l'Associació Cívica Valenciana Tirant lo Blanc i diverses persones a títol individual.

objectius

Tenim la voluntat d'estendre la consciència nacional valenciana a la majoria de la població del País Valencià per a assolir el màxim d'autogovern i de cohesió social possibles. Volem aprofundir en el funcionament democràtic de les nostres institucions, i volem potenciar els trets culturals, lingüístics, socials i econòmics propis del poble valencià.

valors

La Fundació Nexe vol promoure la cooperació entre els agents socials en clau valenciana, democràtica, oberta i plural, transformadora i moderna. Aquestes són els valors que ens defineixen.

temes

Tractem múltiples temes que s'estructuren al voltant de tres eixos, sempre pensats en un marc valencià i global:

- enfortiment de la democràcia i de la cohesió social
- economia i sostenibilitat
- identitat, cultura i patrimoni

activitats

Els objectius de la fundació es duen a terme per mitjà de diferents activitats: seminaris, jornades, presentacions de llibres, tertúlies, publicacions, convocatòries de beques i premis, etc. El principal mitjà de comunicació és la pàgina web fundacionexe.org. Mensualment enviem un butlletí digital en què s'informa de totes les novetats, al qual us podeu subscriure en la pàgina web.

Demos, fulls de recerca i de divulgació són documents de treball científics o tècnics que volen obrir debats i oferir propostes i respostes als reptes que té la societat valenciana.

Els principals **objectius específics** són:

- 1) participar en els principals debats actuals;
- 2) difondre investigacions pertinents per al valencianisme en els camps de la ciència política, la sociologia, el dret, l'economia, l'antropologia, la història, l'urbanisme o qualsevol altre;
- 3) difondre els treballs dels investigadors valencians.

Els principals **àmbits de producció** de la col·lecció seran:

- 1) la qualitat de vida dels valencians;
- 2) l'autogovern del País Valencià;
- 3) la col·laboració, social, econòmica i política amb la resta de territoris del nostre domini lingüístic;
- 4) la presència internacional del País Valencià i del valencianisme.

Demos està obert a tots els investigadors. Les propostes de treballs s'han d'enviar a la Fundació Nexa acompanyades d'un resum informatiu del contingut i d'un currículum de l'autor o dels autors. La Fundació es compromet a respondre sobre l'acceptació o el refús de les propostes en un termini màxim de dos mesos. En cas de ser acceptada la proposta, la Fundació Nexa trametrà les normes de presentació d'originals i establirà un termini de lliurament.

Publicacions de la Fundació Nexè

www.fundacionexe.org/publicacions

Collecció Demos

1. **La política lingüística al País Valencià.** *Del conflicte a la gestió responsable*, de Susanna Pardines i Nathalie Torres.
2. **El finançament dels valencians.** *Una insuficiència històrica*, de Rafael Beneyto Cabanes.
3. **Valencians i democràcia.** *Del malestar a la proposta*, de Carlos Villodres Iglesias.
4. **Una nova planta per als valencians.** *Possibilitats i límits per a l'organització política i administrativa del País Valencià dins la Constitució de 1978*, d'Andrés Boix Palop.
5. **El darrer cicle immobiliari al País Valencià.** *O el progrés de la misèria*, de Josep Lluís Miralles i Garcia.
6. **La ciutat construïda.** *Del pla urbanístic al procés ciutadà*, de David Estal, Ramon Marrades i Chema Segovia. Pròleg de Josep Sorribes.
7. **Un país nou.** *Valencianisme, prosperitat i democràcia*. Vicent Flor (editor).
8. **El valencianisme enfront d'Espanya.** *Una anàlisi estratègica*, d'Amadeu Mezquida.
9. **El tio Canya ha mort. Notes sobre la mecànica sociolingüística del valencià**, de Francesc J. Hernández.

Collecció Àgora

1. **Valors per a un republicanisme cívic valencià.** *Idees per a l'acció del valencianisme*, de Joan Alfred Martínez.
2. **L'endeutament dels ajuntaments valencians i les retallades a l'autonomia local (2010-2013)**, de Rafael Beneyto.

Amb l'editorial Afers

1. **Nació i identitats. Pensar el País Valencià**, Vicent Flor (editor).
2. **Una nova via per a l'empresa valenciana**, Elies Seguí (editor).

Poder i llengua estudia la política lingüística valenciana en l'àmbit de l'educació, amb especial atenció al programa de plurilingüisme del 2012. Els autors consideren que aquesta iniciativa obeeïa a una voluntat conscient de minoritzar el valencià davant del castellà amb l'excusa de l'anglès. Enfront d'això, i des de l'òptica combinada de la ciència política i el dret, es reivindica el pluralisme i la diversitat inherents a la condició humana, i es defensa el dret dels valencianoparlants a usar la llengua pròpia en tots els àmbits i l'obligació dels poders públics de garantir aquest dret.

Vicenta Tasa Fuster és doctora en Dret Constitucional i professora de la Universitat de València; investiga en projectes de canvi social i innovació, drets lingüístics, polítiques públiques i estudis de gènere.

Anselm Bodoque és doctor en Ciència Política, professor de la Universitat de València i investigador de l'Institut de Desenvolupament Local; fa recerca en polítiques públiques, elits i comportament electoral.

#demos10

fundació ▶ nexa

Idees per a la societat valenciana del futur